

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัย
และการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี

โดย

นางสาวพัชรินทร์ บัวloy

กันยายน 2552

รายงานວິຈัยເພື່ອທ້ອງຖິ່ນຂບ້ບສມນູຮັນ

ໂຄຮງກາຣຄືກ່າວແນວທາງຢູ່ທະນາຄາສະຕ໋ຣກາຣວິຈัย
ແລະກາຣພັດທະນາລຸ່ມໜ້າຫ້ວຍຫລວງ ຈັງຫວັດອຸດຮານີ

ໂດຍ

ນາງສາວພັຊິນທົ່ງ ບັວລອຍ

ສັບສົນໂດຍສໍານັກງານກອງທຸນສັບສົນກາຣວິຈัย (ສກວ.)
: ຝ່າຍວິຈัยເພື່ອທ້ອງຖິ່ນ

กิตติกรรมประกาศ

รายงานฉบับนี้จะไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อห้องถิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประสานงานภาค ทีมงานและคณะทำงานทุกคน รวมทั้งโครงการส่งเสริมพี่เลี้ยงให้ได้รับการเรียนรู้และพัฒนาแนวคิด กระบวนการในการวิจัยอย่าง “โครงการทดสอบบทเรียนโครงการวิจัยเด่น” ภาคอีสาน “โครงการทดสอบบทเรียนพี่เลี้ยงต้นแบบ” และ “โครงการพัฒนาพี่เลี้ยงผ่านการฝึกอบรมการวิเคราะห์ข้อมูล” ของปอยและอ้ายโภมล และการเข้าร่วมประชุม RC ของ สกว. ที่มีส่วนสนับสนุนให้ผู้เขียนมีความชัดเจนในการทำงานเป็นอย่างมาก

ขอบคุณที่ปรึกษาของโครงการที่เป็นเหมือนพี่เลี้ยงหลัก ได้แก่ อ.พิภพ หัสดา ศุนย์ประสานงานการวิจัยห้องถิน จังหวัดหนองบัวลำภู และผู้ช่วย (น้องนิม) ที่ดูแลและช่วยเหลือทั้งเรื่องวิธีการทำงานและการจัดทำ Account Node ขอบคุณที่ช่วยทำเรื่องที่ดูเหมือนยุ่งยากให้เป็นเรื่องง่ายๆ รวมทั้งคุณตะวัน และทีมงานที่ไปช่วยพัฒนาให้ ขอบคุณอาจารย์อารมณ์ จำงศักดิ์ที่ช่วยให้คำแนะนำเรื่องมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนาคนและการทำงานกับคน ขอบคุณอาจารย์สันติภาพ ศิริวัฒน์ไพบูลย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีที่มาช่วยเติมมุมมองให้กับโครงการงานวิจัยเพื่อห้องถินของชุมชนในช่วงสุดท้ายซึ่งมีประโยชน์มาก

ขอบคุณคุณวิสาขมาส หมีกรุและคุณชาญณรงค์ ไชยรบ ที่ช่วยประสานงานภาคสนาม จัดประชุมและเขียนรายงานประชุมบางส่วน ขอบคุณว่าที่ทีมวิจัยเพื่อห้องถินทุกท่านและผู้สนับสนุนให้เข้าร่วมแสดงความเห็น อภิปราย ถกเถียง และเพิ่มเติมมุมมองให้แก่และกันในทุกเวที ความผิดพลาดใดๆ จากการเขียนรายงานฉบับนี้ผู้เขียนขอรับไว้พัฒนาปรับปรุงและแก้ไข ด้วยความมั่นใจว่าทุกปัญหาที่มีหนทางในการแก้ไขสอดคล้องกับเจตนาرمณ์ของ สกว. ที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ”

ขอพระเจ้าอวยพระพร

พัชรินทร์ บัวลอย

30 กันยายน 2552

คำนำ

รายงานศึกษาฉบับนี้เป็นแผนที่คร่าวๆ ของแนวทางการวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง ที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาในบางพื้นที่ที่เป็นตัวแทนจากพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ใน 3 อำเภอ ได้ แก่ อำเภอพิบูลรักษ์และอำเภอสร้างคอม โดยในเขตต้นน้ำเน้นการศึกษาเรื่องป่าตันน้ำ ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการป่า โดยค้นหาชุมชนแบบในการพื้นฟูและอนุรักษ์ป่าตันน้ำที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ในเขตพื้นที่อำเภอพิบูลรักษ์มุ่งเน้นการพัฒนาคนวิจัยและค้นหาประเด็นโจทย์วิจัยกับคำถามที่ว่า “ทำไม่หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำจึงขาดแคลนน้ำ” ถ้าขาดแคลนน้ำแล้วอยู่กันอย่างไร? ชุมชนท้องถิ่นมีการปรับตัวอย่างไร? และจะหารูปแบบ แบบแผนการแก้ไขปัญหาและการจัดการน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างไร? ส่วนอำเภอท้ายน้ำมุ่งค้นหาคำตอบที่ว่าการเปลี่ยนแบบแผนการทำการเกษตรของคนในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามเดิมในปริมาณน้ำที่ชุมชนไม่สามารถควบคุมและจัดการได้ แต่มีฝายหรือเขื่อนที่รัฐสร้างขึ้นปิดปากห้วยหลวงและควบคุมระดับน้ำ ปัญหาซับซ้อนในพื้นที่กำลังจะถูกสำรวจตรวจสอบ เก็บบันทึกข้อมูลและถ่ายทอดเพื่อการเรียนรู้และหาแนวทางในการแก้ไขอย่างเหมาะสมต่อไป

เสียงจากชุมชนเล็กๆ ในพื้นที่เล็กๆ ในโครงการชุดเล็กๆ นี้อาจเป็นเพียงความเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นด้วยเสียงเล็กๆ จากชุมชน แต่หวังว่าจะสร้างผลกระทบที่ใหญ่ในอนาคต โดยเฉพาะในภาวะที่ข้อตกลงเรื่องการจัดการน้ำโดยโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐกับการค้นหาภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนท้องถิ่นกำลังเป็นเรื่องที่คุกคามความคิดและวิถีชีวิตของชุมชนในปัจจุบันว่าแบบไหนจะเหมาะสม แบบไหนส่งผลดีหรือร้ายต่อกันและระบบนิเวศน์แบบยั่งยืน ในอนาคตอันยาวไกล งานวิจัยจากพื้นที่เล็กๆ อาจเปิดเผย บอกเล่าเรื่องราว หลักฐานความจริง และข้อเสนอทางเลือกจากชุมชนท้องถิ่นต่อสังคมโลกว่าชุมชนท้องถิ่นจะมีสิทธิอย่างชัดเจนและได้อย่างไรในการจัดการทรัพยากรัฐธรรมชาติในลุ่มน้ำของตนเองในระยะยาว

ด้วยความเคารพ

พัชรินทร์ บัวลอย

30 กันยายน 2552

สารบัญ

บทที่ 1	ความเป็นมาของโครงการ	7
บทที่ 2	ทบทวนเอกสารรายงานการวิจัยและการพัฒนาที่ผ่านมา	27
บทที่ 3	สรุปผลการดำเนินกิจกรรมและบทเรียน	35
	3.1.1 กิจกรรมศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ	35
	3.1.2 กิจกรรมการจัดเวทีสร้างความเข้าใจกับพื้นที่	39
	3.1.3 ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางอินเตอร์เนต	66
	3.1.4 กิจกรรมการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำ การบริหารจัดการน้ำ การพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง และพัฒนาโซนยังชีพ	81
	3.1.5 เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาการบริหารจัดการน้ำ การน้ำ และแนวทางการวิจัย ลุ่มน้ำห้วยหลวง ภาพรวมจังหวัดอุตุธรรมี ข้อค้นพบ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	106
บทที่ 4	บรรณานุกรม	131
	ภาคผนวก ก. แผนที่แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยหลวง	135
	ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุม	138
		142

โครงการ “ศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี”

รายงานฉบับสมบูรณ์

ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2552 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2552

ชื่อหัวหน้าโครงการ: นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย

หน่วยงาน: ชุมชนสุขภาพดีเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำโขง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- เพื่อจัดทำแผนที่ปัญหาและศักยภาพ (Mapping) ขนาดขอบข่ายในการทำงานวิจัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องคน ประเด็นเนื้อหาและพื้นที่ในการดำเนินการ
- เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงและคันหาทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำและพัฒนาลุ่มน้ำที่เหมาะสมต่อบริบทชุมชนท้องถิ่น
- เพื่อกำหนดแนวทาง ยุทธศาสตร์การทำงานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในขอบเขตพื้นที่ทาง ภูมิศาสตร์และภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำแบบช้าบ้าน/ภูมินิเวศน์วัฒนธรรม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ เป็นกลุ่มเป้าหมายช่วยกันค้นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาให้กับตัวเองและชุมชน

รายละเอียดการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม (ตามแผน)	ผลที่คาดว่าจะได้รับ (ตามแผน)	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ* (อุปสรรค)
1.ศึกษาข้อมูลและจัดทำ แผนที่การบริหารจัดการ น้ำ การใช้น้ำและการ พัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงใน เขตกลาง (อัมกอกเมือง)	- ฐานข้อมูลด้าน รายละเอียด แผนพัฒนาลุ่มน้ำ ห้วยหลวงของ พื้นที่ อำเภอเมือง - ค้นพบกลุ่มคนที่ เกี่ยวข้องหรือมีส่วน ได้เสียและได้รับ ผลกระทบทั้งทางตรง และทางอ้อมจากการ บริหารจัดการน้ำและ การพัฒนาลุ่มน้ำห้วย หลวง	- ได้ฐานข้อมูล แผนงานการพัฒนา ลุ่มน้ำห้วยหลวงของ จังหวัดอุดรธานี - กลุ่มคนที่มีความ สนใจทำวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นในประเด็น การวิจัยลุ่มน้ำห้วย หลวง จาก อบต. 4 แห่ง ได้แก่ หมู่บ้าน สามพร้าว นากวัง และเชียงยืน - ยังไม่พบรายงานวิจัย	กลุ่มผู้สนใจทำวิจัย ต่อเป็นกลุ่มบด. เมื่อหมดภาระลง และ เตรียมตัวเพื่อ เลือกตั้งครั้งใหม่ ทำ ให้หยุดการพัฒนา ใจท้ายวิจัยต่อ

	3) ฐานข้อมูลงาน ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยตรงในพื้นที่	เกี่ยวกับเรื่องการ พัฒนาลุ่มน้ำในเขต อำเภอโดยตรง	
2.ศึกษาข้อมูลและจัดทำ แผนที่การบริหารจัดการ น้ำ การใช้น้ำและการ พัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงใน เขตต้นน้ำ (อำเภอหนอง รัวซอ)	1) ฐานข้อมูลด้าน รายละเอียด แผนพัฒนาลุ่มน้ำ ห้วยหลวงของ พื้นที่ ต้นน้ำ 2) คันพบกลุ่มคนที่ เกี่ยวข้องหรือมีส่วน ได้เสียและได้รับ [†] ผลกระทบทางทางตรง และทางอ้อมจากการ บริหารจัดการน้ำและ การพัฒนาลุ่มน้ำห้วย หลวง 3) ฐานข้อมูลงาน ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยตรงในพื้นที่	- ได้ฐานข้อมูลและ แผนพัฒนาลุ่มน้ำ ห้วยหลวงจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ได้กลุ่มคนที่สนใจ ประเด็นวิจัยป่าตันน้ำ - ยังไม่พบงานวิจัย โดยตรงในพื้นที่นี้มา ก่อน	
3.ศึกษาข้อมูลและจัดทำ แผนที่การบริหารจัดการ น้ำ การใช้น้ำและการ พัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงใน เขตป้ายน้ำ (อำเภอ สร้างคอม)	1) ฐานข้อมูลด้าน รายละเอียด แผนพัฒนาลุ่มน้ำ ห้วยหลวงของ พื้นที่ อำเภอสร้างคอม 2) คันพบกลุ่มคนที่ เกี่ยวข้องหรือมีส่วน ได้เสียและได้รับ [†] ผลกระทบทางทางตรง และทางอ้อมจากการ บริหารจัดการน้ำและ การพัฒนาลุ่มน้ำห้วย หลวง 3) ฐานข้อมูลงาน ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยตรงในพื้นที่	- ได้ฐานข้อมูลและ แผนงานเกี่ยวกับการ พัฒนาลุ่มน้ำห้วย หลวงตอนปลายจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - ได้กลุ่มคนที่สนใจ ประเด็นงานวิจัยเพื่อ[†] ห้องถิ่นในประเด็นป่า บุ่งป่าทางกับ[†] ผลกระทบการจัดการ น้ำจากภาครัฐ[†] - ได้คันพบงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง	

4. จัดเวทีสร้างความเข้าใจกับพื้นที่	1) ผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการ 2) ความคาดหวังและผลที่คาดว่าจะบรรลุร่วมกันเมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย 3) ได้แผนงานเบื้องต้นแนวโน้มและทิศทางในการดำเนินโครงการในแต่ละประเด็น	- ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ไม่รู้จัก สกอ. เมื่ออธิบายความเป็นมาและแนวคิดวิจัยเพื่อห้องถินแล้วผู้เข้าร่วมมีความเข้าใจมากขึ้น - มีทีมวิจัยสนใจพัฒนาโครงการวิจัยประเด็นลุ่มน้ำห้วยหลวงอย่างน้อย 4 ทีม - ได้แผนงานแนวทางศึกษาวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวงใน 3 อำเภอ 4 โครงการ	
5. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารเพิ่มเติมทางอินเตอร์เนตและห้องสมุด	ได้เอกสารรายงานข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลพื้นที่เพิ่มเติม	ได้ข่าวความเคลื่อนไหวของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวง โดยเฉพาะข้อถกเถียงในประเด็นการจัดการน้ำด้วยโครงการผันน้ำ	
6. จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำ การบริหารจัดการน้ำ และการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในพื้นที่กลางน้ำ (อำเภอเมือง)	1) ผู้เข้าร่วมเข้าใจวัตถุประสงค์ ทิศทาง และกำหนดทิศทางในการทำวิจัยห้องถินร่วมกัน 2) ได้ประเด็นในการทำวิจัยห้องถินที่ชัดเจนร่วมกัน 3) ได้แผนงานเบื้องต้นในการทำงานร่วมกัน 4) ได้คน (key person)	- ผู้เข้าร่วมมีความสนใจและได้กำหนดแนวทางการวิจัยเพื่อห้องถินร่วมกัน โดยแก้ไขที่รายตำบลแต่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน - ได้แผนงานเบื้องต้นในการทำงานร่วมกัน - ได้รายชื่อผู้สนใจทำงานวิจัยเพื่อ	- กลุ่มผู้สนใจทำวิจัยต่อเป็นกลุ่มบด. เมื่อหมดวาระลง และเตรียมตัวเพื่อเลือกตั้งครั้งใหม่ ทำให้หยุดการพัฒนาโดยวิจัยต่อ - ผู้ประสานงานปรับพื้นที่ไปชี้แจงโครงการที่อำเภอพิบูลรักษ์ มีกลุ่มคนที่

	ที่จะเข้ามาเป็นแกนนำในการทำโจทย์วิจัยร่วมกัน 5) ได้ทราบท่าทีและแผนงานที่ชัดเจนของหน่วยงานราชการ / อบต. / อปท. ในพื้นที่ร่วมกัน ในฐานะที่จะเข้ามาหนุนช่วยเป็นเครือข่ายและพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันในอนาคต	ท้องถิ่น ได้เครือข่ายภาคีความร่วมมือในการทำงาน ได้แก่ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 9 กรมทรัพยากรน้ำภาค 3 และสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	สนับสนุนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและได้ลงมือพัฒนาโจทย์วิจัยจนได้ร่างโครงการวิจัยร่วมกัน
7. จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำ การบริหารจัดการน้ำ และการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตต้นน้ำ (อำเภอหนองวัวซอ)	1) ผู้เข้าร่วมเข้าใจวัตถุประสงค์ทิศทาง และกำหนดทิศทางในการทำวิจัยท้องถิ่นร่วมกัน 2) ได้ประเด็นในการทำวิจัยท้องถิ่นที่ชัดเจนร่วมกัน 3) ได้แผนงานเบื้องต้นในการทำงานร่วมกัน 4) ได้คน (key person) ที่จะเข้ามาเป็นแกนนำในการทำโจทย์วิจัยร่วมกัน 5) ได้ทราบท่าทีและแผนงานที่ชัดเจนของหน่วยงานราชการ / อบต. / อปท. ในพื้นที่ร่วมกัน ในฐานะที่จะเข้ามาหนุนช่วยเป็นเครือข่ายและพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกันในอนาคต	- ได้กลุ่มคนที่สนใจในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น - กำหนดประเด็นวิจัยร่วมกันเรื่องป่าต้นน้ำ - ได้แผนงานในการดำเนินกิจกรรมและเตรียมความพร้อมของทีมวิจัย - มีการพัฒนาโจทย์วิจัยอย่างต่อเนื่อง	

8. จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหา การใช้น้ำ การบริหาร จัดการน้ำ และการพัฒนา ลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขต ปลายน้ำ (อำเภอสร้าง คอม)	1) ผู้เข้าร่วมเข้าใจ วัตถุประสงค์ ทิศทาง และกำหนดทิศทาง ในการทำวิจัยท้องถิ่น ร่วมกัน 2) ได้ประเด็นในการทำ วิจัยท้องถิ่นที่ชัดเจน ร่วมกัน 3) ได้แผนงานเบื้องต้น ในการทำงานร่วมกัน 4) ได้คน (key person) ที่จะเข้ามาเป็นแกน นำในการทำโจทย์ วิจัยร่วมกัน 5) ได้ทราบท่าทีและ แผนงานที่ชัดเจน ของหน่วยงาน ราชการ / อบต. / อปท. ในพื้นที่ร่วมกัน ในฐานะที่จะเข้ามา หนุนช่วยเป็น เครือข่ายและพัฒนา โจทย์วิจัยร่วมกันใน อนาคต	- ผู้เข้าร่วมสนใจ งานวิจัยเพื่อห้องถิ่น และอยากร่วมทำวิจัย - ได้ประเด็นในการทำ วิจัยร่วมกัน - ได้แผนงานเบื้องต้น ในการทำวิจัยเพื่อ ห้องถิ่น - ได้ทีมวิจัย - ได้ภาคีความร่วมมือ ในห้องถิ่น ได้แก่ นายอำเภอสร้างคอม เกษตรอำเภอ ข้าราชการบำนาญ ชุมชนอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมห้วย หลวงต้อนล่าง ครู ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และ สมาชิก อบต. ผู้บริหารเทศบาล ใน พื้นที่ ฯลฯ	ประเด็นวิจัยและ โจทย์วิจัยจะต้องทำ เป็นทีม เนื่องจาก ตอนนี้ยังไม่มีความ ชัดเจน ทุกคนยัง เข้าใจไม่ตรงกัน (ซึ่ง เป็นเรื่องปกติ)
9. เที่ยวนำเสนอข้อมูล การศึกษาการบริการ จัดการน้ำ การใช้น้ำ และการพัฒนาลุ่มน้ำห้วย หลวง (ภาคร่วมจังหวัด อุดรธานี)	ได้ฐานข้อมูลงานวิจัยด้าน การบริหารจัดการน้ำ การ ใช้น้ำและการพัฒนาลุ่ม น้ำห้วยหลวง (ภาคร่วม จังหวัดอุดรธานี)	- มีฐานข้อมูลจาก 3 พื้นที่ ได้แก่ หนองวัว ซอ พิบูลรักษ์และ สร้างคอม - มีผู้เข้าร่วมในเที่ยน 3 โครงการ และ 1 โครงการไม่ได้นำมา เสนอแต่มีแผนการจะ กลับไปพัฒนาต่อ หลังจากที่ได้ฟัง แนวทางของพื้นที่ อื่นๆ	ทีมแกนนำไม่มีความ ช้านาญทางวิชาการ และการเรียบเรียง เอกสาร ต้องใช้เวลา ในการพัฒนาเพื่อ ปรับโจทย์วิจัย กรอบ ความคิดและ กระบวนการวิจัย อย่างต่อเนื่อง

		● ได้ประเด็นในการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ● ได้ภาคีความร่วมมือในท้องถิ่น ได้แก่ พัฒนาชุมชน เกษตร อำเภอ สมาชิก อบต. ครู กำนันผู้ใหญ่บ้าน และข้าราชการ บ้านญี่ ฯ	

ลงนาม.....

นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย

(หัวหน้าโครงการ)

วันที่ 30 กันยายน 2552

บทที่ 1. ความเป็นมาของโครงการ

1.1 ความสำคัญของปัจจัย

การจัดการน้ำในภาคอีสานนั้นเป็นพื้นที่กึ่งแห้งแล้งและชุมชนที่คนจากภายนอกแลเห็นว่าเป็นพื้นที่แห้งแล้งทุรกันดาร แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองของมนุษย์ที่มีร่องรอยของอารยธรรมมาแต่โบราณกว่า ๒,๕๐๐ ปี อารยธรรมที่ว่าก็คือการจัดการน้ำ [Water Management] ที่แลเห็นได้จากแบบแผนของการตั้งชุมชนหลายคุหลาบสมัย เช่น สมัยแรกเริ่มมักอยู่ช้ายกขึ้นที่สูงอันเป็นป่าโคลกและไกลพื้นที่ลุ่มที่เป็นแอ่งหรือหนองน้ำ หรือกุด (ลำน้ำด้วน) อันเป็นที่กักเก็บน้ำได้ เมื่อเกิดเป็นชุมชนใหญ่ที่อยู่กันอย่างหนาแน่นก็มีการขุดสร้างน้ำล้อมรอบชุมชน [Tank-moated settlement] ระบบการจัดการน้ำของอีสานแต่โบราณที่ยังคงเหลืออยู่ในหลายๆ ท้องถิ่นนั้น เป็นการจัดการภัยในนิเวศธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นไป โดยใช้ระบบบังคับน้ำจากทางลาดหรือที่สูงเข้ามา กักเก็บไว้ในที่ต่ำ [Gravity] ที่มาของน้ำที่สำคัญ คือ มาจากป่าโคลกซึ่งเป็นที่สูง มักเป็นป่าปะรุงที่มีพืชพันธุ์ต้นไม้ และสัตวนานาชนิดที่คนได้พึ่งพาในการหาอยู่ หากิน ป่าโคลกเหล่านี้จะไม่โดนทำลาย เป็นที่ซึ่งมีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่นผีดุแล เช่น ผีปุตา เป็นต้น คนอีสานส่วนใหญ่อาศัยน้ำจากพ้าคือในถุ่ม ฝนตกผ่านที่สูงจากเทือกเขา เข้าและป่าโคลกลงสู่ที่ราบลุ่ม น้ำจะไหลลงมาตามร่องน้ำหรือลำห้วยและไหลผ่านลงมาเป็นบริเวณกว้างก็จะใช้คันดินและทำการซักน้ำ บนน้ำและกันน้ำเข้าไว้ในพื้นที่ทำการเพาะปลูกหรือพื้นที่ซึ่งเป็นสะหรืออ่างเก็บน้ำ เช่นในการทำนาได้อาชัยน้ำให้ไหลผ่านมาจากการที่สูงเข้าเก็บไว้ในบึงนาหรือคันนารูปสี่เหลี่ยม เมื่อน้ำเต็มที่แล้วก็ปล่อยผ่านรูพักช่องทางเล็กๆ ลงสู่บึงนาในระดับต่ำต่อไป แต่ถ้าบริเวณพื้นที่ลุ่มทำการเพาะปลูกกว้างใหญ่ก็จะทำท่าน้ำ [Weir] ขวางทางน้ำเพื่อชั่ลอนน้ำและกระจายน้ำเข้าสู่ที่นา โดยไม่ปล่อยให้ไหลลงหนองบึงหรือลำน้ำอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการชั่ลอนน้ำนั้นมักจะทำกันในตอนไกลสันถุนน้ำ เมื่อน้ำที่ไหลเร็วจึงมองให้กลับคืนสู่หนองบึงและลำน้ำทำงานบดังกล่าวจะช่วยชั่ลอนน้ำที่จะใช้ในการปลูกข้าวต่อไป นับเป็นการทำแบบนาตามนั้นเอง แนวทำงานที่ทำหน้าที่กันน้ำ ขวางน้ำ ชั่ลอนน้ำ และบนน้ำดังกล่าวมีน้ำถูกเรียกโดยคนปัจจุบันว่า ถนนโบราณ ถนนเดนอีสานส่วนใหญ่ขาดน้ำได้ดิน อีกทั้งข้างล่างเป็นหินเกลือ จึงมักเก็บน้ำบนผิวดินด้วยการยกขึ้นเชื่อมของอ่างเก็บน้ำให้สูง จึงเรียกว่า บาราย อันเป็นภาษาสันสกฤตที่แปลว่า ยกให้สูง บารายเป็นอ่างเก็บน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนจะเอววิเศษอย่างไปอาบกินไม่ได้ เพราะมุ่งหวังให้เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าหัวใจของการจัดการน้ำที่สำคัญของคนอีสานแต่โบราณ หรืออาจจะกล่าวว่าของทุกท้องถิ่นแต่ละถิ่นฐานบ้านเมืองก็ได้ คือการจัดการน้ำกินน้ำใช้ หาใช่เพื่อการเกษตรกรรมไม่ แม้กระทั้งน้ำในแม่น้ำลำน้ำใหญ่ๆ ก็ไม่นำมาใช้ทั้งการอุปโภคบริโภค ยกเว้นพื้นที่บางแห่งในบริเวณที่สูงเท่านั้นที่มีการใช้ระหัծซักน้ำที่เรียกว่า พัด หรือ หลุก วิดน้ำเข้าไปใช้ในแปลงนา เช่นที่พบในตันน้ำลำตะคองในเขตจังหวัดนครราชสีมา ตันน้ำชีในเขตจังหวัดชัยภูมิ และลำน้ำหมันในเขตอำเภอต่านชัย จังหวัดเลย การจัดการน้ำกินน้ำใช้ของคนอีสานนั้น เป็นระบบที่สัมพันธ์กับลำน้ำ

ธรรมชาติที่มีต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำทั้งสิ้น โดยมีอำนาจหนึ่งอธิรัมชาติ เช่น ผี พระ และเทพเป็นเจ้าที่คุ้มครองในการใช้น้ำร่วมกัน

1.1.1 ปัญหาการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง

ลำน้ำห้วยหลวง เป็นลำน้ำห้วยของจังหวัดอุดรธานีต้นกำเนิดจากแนวสันเขารอยต่อระหว่างอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู กับอำเภอหนองวัวซอจังหวัดอุดรธานี ไหลผ่านอำเภอเมืองจังหวัดหนองบัวลำภูลงสู่อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 109 ตร.กม. ประกอบด้วย ลำห้วย 3 ลำห้วย ได้แก่ ห้วยดาน ห้วยทรายและห้วยจาก และลำห้วยสาขาอีกนับสิบในเขตต้นน้ำ มีความยาวจากต้นน้ำถึงปลายน้ำประมาณ 100 กิโลเมตร มีทางน้ำไหลผ่านเชื่อมโยงวิถีชีวิตของชาวอำเภอหนองวัวซอ อำเภอเมือง อำเภอพิบูลย์รักษ์ อำเภอเพ็ญ อำเภอบ้านดุง อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี ก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย เป็นแม่น้ำที่รัฐบาลนายสมัครสุนทรเวชมีนโยบายใช้เป็นหนึ่งในเส้นทางผ่านแม่น้ำโขงจากแม่น้ำโขงเข้าสู่เขื่อนห้วยหลวง-หนองหานและนำไปเก็บไว้ที่เขื่อนลำปาว (โครงการนี้พัฒนาแนวคิดมาจากโครงการโขงชีมูนอันล้มเหลวและส่งผลกระทบต่อการจัดการน้ำและสิทธิชุมชนท้องถิ่นอย่างรุนแรงตั้งแต่ต้นถึงปัจจุบันในลุ่มน้ำสำคัญของภาคอีสาน) เป็นแม่น้ำที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบทางสุขภาพจากโครงการเหมืองแร่โภแต่ จังหวัดอุดรธานี อันเนื่องมาจากการไหลซึมของสารน้ำได้ดินทั้งผลกระทบโดยทางตรงและทางอ้อมจากการผลิตแร่โภแต่ เป็นแม่น้ำที่ถูกสร้างเขื่อนห้วยหลวงเพื่อใช้เลี้ยงกองทัพของอเมริกาที่มาตั้งฐานทัพที่จังหวัดอุดรธานีในสมัยอดีตและปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนเป็นโครงการชลประทาน การเหล่งน้ำเพื่อทำนาประปา เลี้ยงคนอุดร และเป็นแม่น้ำที่ถูกสร้างฝายปิดปากแม่น้ำก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง ทำให้น้ำท่วมและน้ำแล้งทำลายพืชและข้าวของชาวนาในเขตอำเภอโพนพิสัยได้รับผลกระทบมากกว่า 1,000 ครัวเรือน

1.1.2 ปัญหาเชิงนโยบายการจัดการน้ำของรัฐแบบรวมศูนย์ที่มีผลกระทบต่อท้องถิ่น

ปัญหานโยบายในการจัดการน้ำของรัฐไทยมีหลากหลายการจัดการน้ำแบบรวมศูนย์การจัดการไว้ที่ส่วนกลาง โดยโดยนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ จัดตั้งมา การจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำนับเป็นภารกิจหลักของการจัดการน้ำของรัฐ เมื่อปี พ.ศ. 2503 ประมาณว่าพื้นที่ที่ได้รับการชลประทานแล้ว 9 ล้านไร่ ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1. (พ.ศ. 2504-2509) เป็นช่วงของการผลักดันโครงการขนาดใหญ่เพื่อจัดหน้า รวมพื้นที่เป้าหมายที่ได้รับประโยชน์จากการชลประทานรัฐ 12 ล้านไร่ แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 2. รัฐบาลยังได้พัฒนาความสนใจมายังการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก เมื่อสิบสุดแผนพัฒนา ฯ รัฐบาลมีพื้นที่การชลประทานทั้งหมด 15 ล้านไร่ แผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 3. เน้นหนักในด้านการก่อสร้างระบบคลองส่งน้ำ แนวทางการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางน้ำปราภูอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 69 หมวด 5 แผนนโยบายแห่งรัฐมาตรา 77 มีส่วนเกี่ยวข้องกับน้ำ ดังต่อไปนี้ “มาตรา 77 รัฐพึงบำรุงรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมและความคงทนตามธรรมชาติรวมทั้งป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธารและน้ำท่า” การ

จัดการน้ำเป็นนโยบายของรัฐที่ชัดเจนในปี พ.ศ. 2518 เมื่อมีมติคณะกรรมการคุณภาพชุดพื้นที่ป่าตัน น้ำ ลำธารและต่อมากล่าวว่า “ไม่มีการแบ่งเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำเพื่อกำหนดมาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ป่า และที่ดินในแต่ละเขต การจัดการต้นน้ำเป็นหน้าที่หนึ่งของกรมป่าไม้ การพื้นฟูป่าตันน้ำในพื้นที่รับน้ำ ตอนบนและยังเป็นการป้องกันไฟป่า การอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นนโยบายที่เป็นรูปธรรมมากขึ้นในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดิบบ์ที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) กำหนดให้ศึกษาและวางแผนการ การแก้ไขผลกระทบต่อสภาวะสิ่งแวดล้อมจากโครงการก่อสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ การอนุรักษ์ และรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำมิให้เกิดผลกระทบที่จะก่อให้เกิดผลเสียต่อผลผลิตทางการเกษตรและเป็นพิษ ต่อการมีชีวิตอยู่ของสัตว์น้ำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2524) ต่อมาปี พ.ศ. 2525 รัฐบาลได้มีมติเห็นชอบให้สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติดำเนินการ กำหนดคุณภาพลุ่มน้ำที่สำคัญของประเทศไทย

จากวัตถุประสงค์หลักของการชลประทานสำหรับประเทศไทยคือการใช้น้ำในยามหน้าแล้ง กรม ชลประทานจึงการจัดทำน้ำด้วยการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่สำหรับกักและเก็บน้ำในที่และด้วยการผันน้ำ ข้ามลุ่มน้ำ เช่น โครงการโขงชีมูล อย่างไรก็ตามการขาดแคลนน้ำมิได้เกิดขึ้นเฉพาะที่ได้ที่หนึ่งแต่เป็น สภาวะที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ และในปีที่แล้วมากจะเกิดเหตุการณ์รุนแรงในการแห้งน้ำ ดังนั้นปัญหาและนโยบายเรื่องการจัดการน้ำและแหล่งน้ำจึงเกิดจาก (1) ปัญหาทางด้านแนวคิด เรื่องน้ำ การไม่ให้ ความสำคัญต่อระบบนิเวศน์ของน้ำและการมองว่าน้ำแค่เพียงมวลของน้ำเท่านั้นนำไปสู่การจัดการน้ำ หรือแก้ไขปัญหาน้ำในทางเทคนิคเท่านั้นส่งผลกระทบต่อเนื่องทั้งทางสังคมและระบบนิเวศน์ (2) ปัญหา ทางด้านปริมาณและคุณภาพ ได้แก่ปัญหาน้ำท่วม การขาดแคลนน้ำและปัญหาน้ำเสีย (3) ปัญหาทางด้าน การเมือง รัฐให้ความสำคัญในการจัดสรrnน้ำเพื่อพัฒนาหรือรองรับการเติบโตของภาคเมืองและระบบ อุตสาหกรรมเป็นหลัก (4) ปัญหาทางด้านสิทธิที่ไม่เท่าเทียมกันในการจัดการทรัพยากรน้ำระหว่างกลุ่ม คนที่มีอำนาจทางการเมืองแตกต่างกัน จากการวิเคราะห์ร่วง พรบ.กฎหมายทรัพยากรน้ำของรัฐและการ ปรับปรุงและยกร่างกฎหมายการชลประทานฉบับใหม่ เป็นการยกร่างกฎหมายคู่ขนานซึ่งจะเป็นกลไก หรือเครื่องมือในการจัดการน้ำที่สอดคล้องกับทิศทางการจัดการทรัพยากรน้ำหรือนโยบายน้ำแห่งชาติ ที่จะทำให้รัฐสามารถเข้าไปควบคุมการใช้น้ำทั้งน้ำที่อยู่ในระบบชลประทานและน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งหมดรวมทั้งทรัพยากรื่นที่เกี่ยวข้องกันได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในร่างกฎหมายชลประทานนั้นมีการ กำหนดอย่างชัดเจนเกี่ยวกับชลประทานส่วนบุคคลและชลประทานการค้า นอกจากนี้ยังมีการใช้หลักการ ทางเศรษฐศาสตร์หรือมาตรการการด้านราคาและตลาดเข้ามาจัดการให้เกิดการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพซึ่ง มีการกำหนดไว้ในกฎหมายทั้งสองฉบับ ในร่างกฎหมายทรัพยากรน้ำเรียกว่า “ค่าใช้น้ำ” ซึ่ง คณะกรรมการลุ่มน้ำจะเป็นผู้กำหนดอัตรา หลักเกณฑ์และวิธีการในการเรียกเก็บ ฉะนั้นปัญหาที่ตามมาก คือความไม่เป็นธรรมในการจัดสรrnน้ำ เมื่อก็ได้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดสรrnน้ำ ปัญหาความ ขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นนอกจากไม่สามารถคลี่คลายลงได้แล้ว ยังอาจจะมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

1.1.3 พัฒนาการปัญหาการจัดการน้ำห้วยหลวงในพื้นที่ต้นน้ำ (เขื่อนห้วยหลวง-อำเภอ หนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี)

พัฒนาการเริ่มต้นของปัญหาการจัดการน้ำลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานีนั้น ไม่ได้มาจากการอุดร แต่มาจากการแพร่ความคิดของการจัดการน้ำเพื่อคนต่างชาติ ซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ 2512 กรมชลประทานได้ดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง เขตอำเภอวัวชือ จังหวัดอุดรธานีเพื่อนำน้ำไปป้อนให้กับฐานทพอเมริกัน การกักเก็บน้ำทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยประมาณ 20,000 ไร่ ต้องอพยพชาวบ้านถึง 14 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคอีสาน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบเห็นว่าไม่ต้องการที่จะอพยพและเห็นว่าผลประโยชน์ของการสร้างเขื่อนไปตอกกับฐานทพอเมริกัน ทำให้ชาวบ้านลุกขึ้นมาตัดค้านโดยวิธีการต่างๆ รวมทั้งการเดินขบวนในกรุงเทพฯ หลายครั้ง โดยการสนับสนุนของนักศึกษา ตลอดเวลาผู้นำชาวบ้านถูกคุกคามจากอำนาจมีด เช่น การขู่ฆ่า การสะกดรอย การส่งอาสาสมัครรักษาดินแดน เข้าไปฝังระเบิดรอบหมู่บ้าน วันที่ 21 เมษายน 258 นายโหน่ง สาววงศ์ กรรมการหมู่บ้านหนองบัวบ้านถูกรัดคอและทุบศรีษะตาย ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนถึงขั้นชาวบ้านยึดที่ทำการบริษัทสร้างเขื่อน เพื่อต่อรองกับรัฐแต่ไม่เป็นผล มาตรการที่รัฐนำไปจัดการกับชาวบ้านในช่วงเวลานั้น คือ การแบ่งแยก และการจัดลูกเสือชาวบ้านเพื่อนำไปปะทะกับชาวบ้าน จนมีการประทกันระหว่างชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายสร้างเขื่อนและลูกเสือชาวบ้านหลายครั้ง โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐหนุนหลัง ในการต่อสู้ของชาวบ้านในครั้งนั้น กล่าวได้ว่านักศึกษาคือพันธมิตรที่สำคัญที่เข้าร่วมการต่อสู้ แต่ก็ถูกจัดการด้วยความรุนแรง ในช่วงเวลา นั้นมีนักศึกษาหลายสถาบันลงพื้นที่และถูกทางการจับกุมนำตัวไปแห่ประจันรบๆ เมืองอุดรธานี และถูกกล่าวหาว่าเป็นภัยอพยพและเป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมาก็มีความขัดแย้งได้แตกหักจนถึงขั้นของเลือดเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2517 ที่รัฐได้เปิด “ยุทธการหนองบัวบ้าน” มีการส่งเจ้าหน้าที่สำรวจตรวจสอบและตัดค้านด้วยกำลังอาวุธ ชาวบ้านห้วยหลวงคนหนึ่งซึ่งเป็นปัจจุบัน อาศัยอยู่ในนิคมที่รัฐจัดให้เล่าว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2517-2520 มีชาวบ้านเสียชีวิตในสถานการณ์เหล่านี้ เป็นจำนวนมาก คนที่รอดต้องหนีเข้าไปต่อสู้ในป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในที่สุดปี พ.ศ. 2520 กรมชลประทานก็สามารถสร้างเขื่อนห้วยหลวงได้สำเร็จ ปัจจุบันเขื่อนห้วยหลวง สร้างปิดกั้น ลำห้วยหลวง ห้วยกุดโปง ห้วยหิน และห้วยกระติบ ระหว่างบ้านโคงสะอาด อำเภอเมือง และบ้านดงน้อย อำเภอภูดี จังหวัดอุดรธานี เป็นเขื่อนดินสูง 12.50 เมตร สันเขื่อน ยาว 4.9 กิโลเมตร เก็บน้ำได้ 113.250 ล้านลูกบาศก์เมตร สร้างพ.ศ. 2513 ตัวเขื่อน เสร็จพ.ศ. 2522 งานระบบส่งน้ำเสร็จ พ.ศ. 2527 ใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกในฤดูฝน 94,830 ไร่ ในฤดูแล้ง 12,000 ไร่ สำหรับข้าวนาปรัง หรือ 30,000 ไร่ สำหรับพืชไร่พืช ผักต่างๆ ส่งน้ำดิบให้แก่ การประปาจังหวัดอุดรธานี การประปาอำเภอวัวชือ การประปาอำเภอภูดี จังหวัดอุดรธานี

ปัญหาการจัดการน้ำของคนต้นน้ำจะต้องได้รับการศึกษาและตอบคำถามว่า แท้ที่จริงการจัดการน้ำนั้นเพื่อใคร เพราะคนที่อยู่ในพื้นที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการจัดสรرن้ำ คนที่อยู่ต้นน้ำจะเป็นคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการจัดสรرن้ำ แต่คนที่อยู่ต้นน้ำจะเป็นคนที่ได้รับประโยชน์ร่วมกันถึงความจำเป็นในการพื้นฟูระบบนิเวศน์ในเขตต้นน้ำ และต้องทำให้เข้าตอบคำถามนี้ให้ได้เช้ารักษาป่าและน้ำในเขตต้นน้ำเพื่อให้ได้รับประโยชน์ร่วมกันที่จะต้องให้คนในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรของมาร่วมพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันต่อไป เพื่อการอนุรักษ์และการใช้

ประโยชน์จากการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำอย่างยั่งยืน เนื่องจากจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้ใช้น้ำในเขตเมือง และปลายน้ำ

1.1.4 ปัญหาการจัดการน้ำห้วยหลวงในเขตอำเภอเมือง

น้ำห้วยหลวงที่ไหลผ่านอำเภอเมืองมีปัญหาเกี่ยวกับน้ำเสียที่ไหลลงน้ำห้วยหลวง เนื่องจากน้ำห้วยหลวงรับน้ำจากห้วยมากแข็งและลำห้วยสาขา ดังนั้นเมื่อตัวเมืองมีการพัฒนามากขึ้นเมืองเกิดการขยาย ทำให้ธุรกิจที่อยู่ริมน้ำเกิดการเดิบโต จึงมีการทำให้เกิดกุ่มผู้ต้องใช้น้ำในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ได้แก่ บ้านจัดสรรที่อยู่ติดน้ำห้วยหลวง โรงงานน้ำแข็ง การผลิตน้ำประปาเพื่อป้อนให้คนในเมืองได้ บริโภค โรงพยาบาล ฯลฯ ทำให้เกิดการชะล้างของเสียและสารเคมีไหลลงแหล่งน้ำ ซึ่งที่ผ่านมาสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 9 อุดรธานีทำการตรวจสอบคุณภาพน้ำและพบว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมล้ามลำน้ำห้วยหลวง เกิดจากสาเหตุชุมชนขยายตัวทำให้เกิด ร้านค้า สถานประกอบการริมลำน้ำเป็นจำนวนมากที่ ปล่อยน้ำเสียโดยไม่มีการบำบัด และพบว่าผลตรวจสอบคุณภาพน้ำทึ้งกว่า 80% ไม่ได้มาตรฐาน ถึงแม้ว่าเทศบาลนครอุดรธานีได้พยายามวางแผนครอบสิ่งปลูกสร้างริมน้ำจะต้องมีระบบบำบัดน้ำเสียจึงจะออกเลขที่บ้านให้ และใช้งบประมาณกว่า 700 ล้าน เพื่อสร้างบ่อบำบัดน้ำเสียบนเนื้อที่กว่า 300 ไร่ ก่อนปล่อยน้ำลงสู่แหล่งน้ำ เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่คุณภาพน้ำในลำห้วยหลวงและประชาชนด้านท้ายน้ำ โดยเฉพาะเขตอำเภอปูลิยรักษ์ อำเภอเพญและอำเภอสร้างคอมที่อยู่ท้ายน้ำ ติดกับอำเภอโซ่พิสัยจังหวัดหนองคาย เดຍ ประสบปัญหาน้ำในลำห้วยหลวงมีสีเขียวคล้ำ ไม่สามารถนำน้ำมาผลิตน้ำประปาได้ ส่วนบ้านนิลที่เลี้ยงอยู่ในกระชังที่ ตำบลอนก洛อย ตายนไปกว่า 3,000 กิโลกรัม สาเหตุมาจากการริมลำน้ำห้วยของชุมชน และสถานประกอบการต่างที่อยู่ริมน้ำ มีจากการสุมตรวจสอบและเก็บตัวอย่างน้ำจากสถานประกอบการขนาดใหญ่จำนวน 20 แห่ง เช่น โรงแรม โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา สถานที่ราชการ ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร ตลาดสดและปั้มน้ำมัน ผลการตรวจสอบและเก็บตัวอย่างน้ำจากสถานประกอบการร้อยละ 80 มีน้ำทึ้งไม่ได้มาตรฐาน โดยเฉพาะน้ำทึ้งจากตลาด โรงแรม และร้านอาหาร มีค่าสูงเกินกว่าค่ามาตรฐานมาก เพราะสถานประกอบการเหล่านี้ยังไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย มีเพียงระบบบำบัดน้ำเสียจากห้องสุขาซึ่งใช้ระบบบ่อเกราะและบ่อชีม ส่วนน้ำเสียจากโรงแรม หรือการประกอบการอาหารยังไม่มีการบำบัดนอกจากนี้ยังมีน้ำจากลำห้วยมากแข็งที่ไหลผ่านเขตเทศบาลนครอุดรธานี ปัจจุบันมีสภาพน้ำดี น่าเสียส่งกันและกัน ทางเทศบาลนครฯ ได้รณรงค์แก้ปัญหา และให้มหาวิทยาลัยขอนแก่นศึกษาจนผลิตสารชีวภาพหรืออีอัม ใส่ลงในลำห้วยและตามท่อระบายน้ำเพื่อปรับสภาพน้ำสามารถแก้ไขได้ระดับหนึ่ง ส่วนที่แก้ปัญหาไม่ได้ คือประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมลำห้วยมากแข็ง ได้ทิ้งเศษขยะลงมาจำนวนมาก ร่วมไปถึงร้านอาหารต่างๆ เช่นร้านเนื้อย่างเกาหลี และร้านก๋วยเตี๋ยวที่ทิ้งไขมันและเศษอาหารลงไปจำนวนมาก แล้วไปอุดตันท่อระบายน้ำ ทำให้เกิดน้ำท่วมขัง ปัญหาอีกประการ คือเทศบาลนครฯ มีท่อระบายน้ำความยาว 148 กิโลเมตร มีรัฐดูดสิ่งปฏิกูลอยู่เพียง 2 คัน ทำงานได้เพียงวันละ 2 กิโลเมตร จึงอยู่ในสภาพที่ยังไม่เพียงพอต่อการบำบัดน้ำเสีย ทางนายกเทศมนตรีเทศบาลนครอุดรธานีได้จัดซื้อเครื่องดักเก็บขยะเพื่อติดตั้งที่บริเวณถนนอธิบดี สถานีสูบน้ำรัฐไฟ และสถานีสูบน้ำท้ายห้วยมากแข็งเพื่อ

ป้องกันขยะใหลงสู่แหล่งน้ำและป้องกันน้ำเสียจากลำห้วยมากแข็งก่อนจะปล่อยลงสู่ลำห้วยหลวง ซึ่งจะใหลงลงแม่น้ำโขงต่อไป

ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีสาเหตุมาจากความต้องการในการบริโภคน้ำของคนในภาคเมืองมีเพิ่มมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและความหลากหลายของความต้องการใช้น้ำ เนื่องจากเศรษฐกิจขยายตัวและเติบโตมากขึ้น ซึ่งใหเห็นว่าเห็นได้ว่ากลุ่มคนในเมืองที่มีได้พึ่งพาและอาศัยระบบน้ำในต่างประเทศ น้ำที่ได้จากการรัฐและหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ดังนั้นบุคคลเหล่านี้สมควรจะเข้ามาร่วมเรียนรู้เรื่องการบริการจัดการน้ำ และการใช้น้ำที่ส่งผลกระทบต่อคนปลายน้ำ การเก็บกักและการใช้ประโยชน์จากน้ำในภาคเมืองจำเป็นที่จะต้องมีการใช้และการรักษาอย่างรู้จักรับผิดชอบร่วมกัน

1.1.5 พัฒนาการปัญหาการจัดการน้ำห้วยหลวงในพื้นที่ปลายน้ำ (อำเภอสว่างคุม ถึงฝายห้วยหลวง-อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดหนองคาย)

ย้อนหลังไปปี พ.ศ. 2549 ชาวบ้านกว่า 200 คนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการฝายห้วยหลวง และฝายกุมภาวาปี ได้รวมตัวกันในนาม 'กลุ่มคนจนจากการโขง-ชี-มูล' เดินเท้า มาปักหลักอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดอุดรธานี และได้ชุมนุมยืดเยื้อมาเป็นเวลาหนานกว่าสัปดาห์ โดยกลุ่มชาวบ้านเรียกร้องให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องรับฟังปัญหาและพิจารณาเยียวยาความเสียหาย ชลประทานจังหวัดอุดรธานีได้ยอมรับว่าที่ผ่านมาโครงการฝายห้วยหลวงมีข้อผิดพลาดอยู่มาก การผลักดันให้สร้างโครงการในช่วงนั้นยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าโครงการนี้จะคุ้มทุนหรือไม่ แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองทำให้เร่งรัดสร้างโครงการ จึงต้องมีการศึกษาใหม่โดยมีข้อตกลงคือ (1) กรมชลประทานขอศึกษาทบทวนโครงการฝายห้วยหลวง ด้านผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และประเมินความคุ้มทุนของโครงการ ก่อนจะตัดสินใจว่าจะมีการพัฒนาต่อไปหรือไม่ (2) โครงการฝายห้วยหลวงมีเป้าหมายจะเก็บกักน้ำที่ระดับเก็บกัก 160 เมตร ลทก. ซึ่งมีพื้นที่เวนคือ 16,000 ไร่ แต่ที่ผ่านมาเก็บกักได้ที่ระดับ 154 เมตร ลทก. ซึ่งนับเป็นการลิด落ต์การกำหนดของชาวบ้านนานกว่า 10 ปี แต่เป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการทำโครงการนั้น ให้ชาวบ้านที่ครอบครองทำประโยชน์อยู่สามารถเข้าไปทำประโยชน์หรือดำเนินการขอเอกสารสิทธิ์ได้ (3) ให้ดำเนินการศึกษาตรวจสอบผู้เดือดร้อน และเยียวยาการเสียโอกาส และความเดือดร้อนของชาวบ้านอย่างเร่งด่วน (4) ตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัดแก่ผลกระทบจากโครงการห้วยหลวงเพื่อรวบรวมเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ปัญหาที่ผ่านมา เพื่อทำการรับรองข้อมูล ดำเนินการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม ของโครงการและพิจารณาช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ (5) ให้กรมชลประทานเร่งรัดตัดสินใจในการกำหนดระดับการเก็บกักน้ำของฝายห้วยหลวงให้แน่นอนว่าจะเก็บกักที่ระดับใด เพื่อที่จะได้รับอนุมัติของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบที่แน่นอนและชาวบ้านจะได้ไม่เสียโอกาสในการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ปัญหาราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการฝ่ายหัวยหลงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงการ โขง ชี មูล ที่เป็นโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในภาคอีสานหลายจังหวัด โดยกรมพัฒนาและส่งเสริมส่งเสริมการพัฒนาเดิม เวลาผ่านไปได้ 10 กว่าปีปรากฏว่าอย่างมีราชฎรในหลายอำเภอของจังหวัดอุดรธานี วิ่งกว่า 3 พันครอบครัว ไม่สามารถเข้าไปทำกินในพื้นที่ที่ทางกรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนางานเข้าไปปักหลักมุดกำหนดกันพื้นที่น้ำท่วมได้ มีราชฎรในพื้นที่หลายอำเภอของจังหวัดอุดรธานีที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการ โขง ชี มูล ที่เป็นโครงการเพื่อการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ในสมัยหล่ายรัฐบาลที่ผ่านมาแล้วและที่กำลังเดือดร้อนมากในอยู่ในขณะนี้มีอยู่จำนวน 4 อำเภอคือ อ.กุมภาปี อ.บ้านดุง สร้างคอม และ อ.เพญ จังหวัดอุดรธานี และบางส่วนของของ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ประมาณ 3,000 กว่าครอบครัวยังมีความเดือดร้อนจากโครงการฝ่ายหัวยหลง ที่ปากลำห้วยหลง อ.โพนพิสัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ โขง ชี มูล เช่นมีพื้นที่ทำกินถูกน้ำท่วม บางพื้นที่ไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่ของโครงการแต่ก็ถูกน้ำท่วม และที่สำคัญในขณะนี้พื้นที่โครงการทั้งหมดได้มีการยกเลิกโครงการไปหมดแล้วตามมติของคณะกรรมการรัฐมนตรี เดตในขณะที่พื้นทั้งหมดยังอยู่ในโครงการของทางกรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนา กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเดิมทั้งหมดนั้น ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปทำผลประโยชน์ในพื้นที่ของโครงการได้เป็นเวลานานับสิบปี ทำให้ชาวบ้านเสียโอกาสในการทำผลประโยชน์ ชาวบ้านจึงได้เรียกร้องให้ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมส่งเสริมพัฒนาฯเดิม และกรมชลประทาน จ่ายค่าเสียโอกาสให้กับราชฎร

ดังนั้นการจัดการน้ำและการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำหัวยหลงในตอนปลายที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างสองจังหวัดคือ อุดรธานีและจังหวัดหนองคายจะต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะผลกระทบที่เกิดแก่เกษตรกรซึ่งเป็นกลุ่มหลักที่เป็นผู้เสียหายยังมีปัญหาการรังคاذซังอยู่ จำเป็นต้องยกขึ้นมาเป็นกรณีศึกษาและให้อำนาจท้องถิ่นในการวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำของตนเองอย่างเป็นธรรมและไม่เสียงต่อกลางเสียหายของเกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงคนส่วนใหญ่ของท้องถิ่น

โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงสู่หัวยหลง-ลำปาว

การแตลงนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลโดยนายสมัคร สุนทรเวช อธิบดีกรมรัฐมนตรี ที่ประกาศจะเดินหน้าโครงการผันน้ำลอดอุโมงค์จากแม่น้ำโขง เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคอีสาน และจากมติคณะกรรมการรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2551 ได้อนุมัติตามมติผลการประชุมคณะกรรมการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรดัดการน้ำและการชลประทานในหลักการโครงการผันน้ำน้ำเขม-หัวยหลง-ลำปาว ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประมาณ 76,760 ล้านบาท ประเด็นที่น่าสนใจท้ายรัฐบาลชุดใหม่ว่าโครงการขนาดใหญ่ต้องดำเนินการเรียนที่ผ่านมา ทั้งนี้โครงการโขง-ชี-มูลนั้นเป็นที่ทราบกันดีว่าก่อผลกระทบอย่างมหาศาลในภาคอีสานตั้งแต่ผลกระทบเรื่องการแพร่กระจายของดินเค็ม และน้ำเค็มเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้ชุมชนต้องโยกย้ายถิ่นฐาน และสูญเสียอาชีพ ความพยายามในการผันน้ำโขงมาใช้มีมาโดยตลอดแต่มีการปรับเปลี่ยนปอยครั้งเพาะถูกทักษะจากนักวิชาการ รวมถึงคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

ในช่วงปี 2532-2535 เนื่องจากผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม อาทิ การแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มเข้ามาในพื้นที่เกษตรกรรม หรือข้อพิพาทเรื่องการใช้น้ำระหว่างประเทศ จึงทำให้โครงการโขง-ชี-มูล ทั้ง 3 ระยะในส่วนที่จะมีการพัฒนาไปไม่สามารถทำได้ แต่เมื่อปี 2537 ก้อนน้ำยาตให้โครงการโขงชี-มูลดำเนินการใช้น้ำในประเทศก่อน เพื่อจัดสรรน้ำในพื้นที่ประมาณ 5 แสนกว่าไร่ จึงทำให้เกิดข้อกันลำนำมูล และนำชีเป็นช่วงๆ มากมาย นอกจากนี้มิติดตามการสิ่งแวดล้อมฯ ยังให้มีการศึกษาผลกระทบความคุ้มค่า ของการใช้น้ำในประเทศก่อน ส่วนการใช้น้ำโขงให้ไปศึกษาเพิ่มเติม และปี พ.ศ. 2551 โครงการชลประทาน จังหวัดอุดรธานี กำลังมีแผนที่จะรื้อฟื้นโครงการ "ฝายห้วยหลวง" ที่กรมพัฒนาส่งเสริมพัฒนา สร้างเพื่อปิดลำนำห้วยหลวง ก่อนให้ลงแม่น้ำโขงที่ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย อย่างไรก็ตามโครงการโขงชี-มูล ถูกตั้งข้อสังเกตในหลายปัญหา ได้แก่ (1) มีนักการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง กับการผลักดันโครงการ แนวพัฒนา 1 ห้วยหลวง-หนองหาร เป็นแนวพัฒนาที่นักการเมืองเลือก เพราะต้องการให้ผ่านจังหวัดของตน ทั้งๆ ที่มีนักวิชาการจำนวนมากทั่วติ่งให้เลือกแนวพัฒนาจากเลย-ข่อน อุบลรัตน์ เนื่องจากมีส่วนต่างของระดับน้ำที่สามารถพัฒนาตามแรงโน้มถ่วงของโลก ไม่ต้องสูบขึ้นมาเป็นช่วงเหมือนแนวพัฒนาที่ 1 ทำให้ต้นทุนในการพัฒนาสูงขึ้น แม้การพัฒนาโขงจะยังไม่เกิด แต่ก็ได้มีการก่อสร้างเพื่อรองรับการพัฒนาดังกล่าวไปแล้ว เช่น การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงและอ่างเก็บน้ำหนองหาร คาดว่าแนวพัฒนาี้จะเป็นทางเลือกของโครงการอุโมงค์ผ่านน้ำโขงอยู่ เพราะหากไทยจะเปลี่ยนมาดึงนำจากห้วยแม่น้ำโขงลาวจุดที่ใกล้ที่สุดก็คือห้วยหลวง (2) โครงการโขง-ชี-มูล เป็นโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้า ไม่ใช่เป็นการจัดหน้าแบบให้เปล่ากับเกษตรกร แต่ต้องอาศัยสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เพื่อดึงให้เกษตรกรอิกทodor ซึ่งจะไม่เรียกว่าเป็นการเสียค่าน้ำ แต่เรียกว่าการเสียค่าไฟฟ้าสูบนำ กรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาเดิมช่วยจ่ายค่าน้ำให้เกษตรกรกว่าร้อยละ 60 แต่บทเรียนของโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้าตลอด 30 ปีที่ผ่านมา (2510-2532) จัดสรรนำให้พื้นที่การเกษตรเพียงร้อยละ 14 ของพื้นที่โครงการฯ เท่านั้น ทั้งนี้จุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการ ของโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้านั้นก็คือ หนึ่ง-นำน้ำมาให้เกษตรกรและสอง-ต้องบริหารและส่งเสริมการใช้น้ำให้ได้ตามเป้าหมายด้วยการ "ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต" เนื่องจากว่าเกษตรกรจำเป็นต้องจ่ายค่าไฟฟ้าสูบนำ ดังนั้น จะต้องปลูกพืชเศรษฐกิจที่ขายได้ราคาดี ไม่ใช่ปลูกข้าวเพียงชนิดเดียว โดยจะต้องทำการปรับรูปแบบการเพาะปลูกของชาวบ้านให้เหมาะสม สำหรับเกษตรกรอุตสาหกรรม และเหมาะสมกับการวางแผนการใช้น้ำของโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้า ด้วยการส่งเสริมการปลูกพืชอย่างมีประสิทธิภาพ ข้าวโพดฝักอ่อน หน่อไม้ฝรั่ง หน่อไม้ไผ่ตง เมล็ดพันธุ์ผักและผลไม้ในท้องถิ่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวโพด พริก ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และฯ เป็นต้น แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานับตั้งแต่โครงการอีสานเขียวเมื่อประมาณปี 2529 จนถึงปัจจุบัน กลับล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เนื่องจากภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเหล่านี้แต่กลับขายไม่คุ้มทุน ดังนั้นเอง โครงการอุโมงค์ผ่านน้ำโขงจะใช้สถานีสูบนำด้วยไฟฟ้าเหมือนโครงการโขงชี-มูล หรือว่าจะใช้ท่อส่งนำกิตาม สิ่งสำคัญที่สุดคือจะต้องไม่ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับภาระหนี้สินจากการจ่ายค่าไฟฟ้าสูบนำ หรือค่าท่อส่งนำ และจากการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจของรัฐและขายไม่ได้ราคา ถ้าไม่เช่นนั้น โครงการอุโมงค์ผ่านน้ำโขงก็คงจะล้มเหลวเหมือนโครงการโขงชี-มูลอย่างแน่นอน (3) มติครม.มกราคม 2537 ระบุให้ก่อสร้างโครงการโขงชี-มูลเฉพาะที่ใช้น้ำในประเทศเสียก่อน ส่วนการพัฒนาโขงต้องศึกษารายละเอียดและศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ตลอดจนจัดทำ

ข้อเสนอ แผนงานป้องกัน และผลกระทบสิ่งแวดล้อม แต่งานศึกษาดังกล่าวยังไม่มีครุภัณฑ์ใหม่ ในทำนองเดียวกับการศึกษาเรื่องการแพร่กระจายดินเค็ม กรมศึกษาและพัฒนาพัฒนาได้จ้างให้กรมพัฒนาที่ดิน ศึกษาการแพร่กระจายของดินเค็มเพิ่มเติม โดยว่าจ้างมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีขอนแก่นให้จัดทำแบบจำลองทางอุทกวิทยาการแพร่กระจายของดินจากการละลายเกลือ การเพิ่มระดับของน้ำได้ดินจากการสร้างฝาย คลองส่งน้ำต่างๆ งานศึกษาทั้ง 2 ขั้นยังไม่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะชน (4) การศึกษาผลกระทบเรื่องการแพร่กระจายดินเค็มที่หายสาบสูญ จึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้โครงการโขงชีมูลในส่วนที่จะต้องใช้น้ำโขงถูกยับยั้งเอาไว้ก็เนื่องมาจากการกังวลต่อเรื่องการแพร่กระจายของดินเค็มและน้ำเค็มที่จะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรม

ดังนั้นโครงการผันน้ำโครงการผ่านห้วยหลวงจนถึงลำปาว เพื่อข้ออ้างเรื่องการเพิ่มพื้นที่ทางการเกษตรจะต้องมีการทบทวนและสร้างทางเลือกให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่น และคำถานสำคัญที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้ร่วมกันคือ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาเกษตรแบบผลิตเพื่อขายนี้สามารถทำให้เกษตรกรและกลุ่มผู้ใช้น้ำมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้จริงหรือไม่ ข้ออ้างเรื่องการจัดการน้ำเพื่อเกษตรกรและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรนั้นจึงต้องอาศัยการเก็บข้อมูลตัวเลข และนำมาเรียนรู้ร่วมกันว่าการพัฒนาการชลประทานแบบโครงการขนาดใหญ่จะเกิดผลสูงสุดต่อท้องถิ่นหรือต่อนายทุนขนาดใหญ่

ความจำเป็นในการจัดทำโครงการ

ปัญหาที่ผ่านมา จะเห็นการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงเป็นไปแบบมีความขัดแย้งระหว่างนโยบายการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงเป็นพื้นที่เกษตรพอเพียงและนโยบายการบริหารจัดการน้ำแบบเมกะโปรเจกต์ที่ต้องใช้บประมาณสูงเกือบพันล้านบาท ซึ่งส่วนทางกับเรื่องวิธีคิดเรื่องการพ่ออยู่พอกิน การใช้ทรัพยากรน้ำและที่ดินอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด ลดความล่องกับวิถีชีวิตและระบบภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่น เนื่องจากที่ผ่านรัฐได้พยายามออกกฎหมายเพื่อควบคุม ครอบครองและอ้างสิทธิ์ในการมีอำนาจหนึ่งในการจัดการน้ำ การชลประทานและความพยายามในการนำน้ำไปใช้เพื่อประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมมากกว่าจะมองว่าการบริหารจัดการน้ำเป็นไปเพื่อให้น้ำเป็นแหล่งอาหารและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ รวมถึงความมั่นคงในการยังชีพและเลี้ยงปากท้องของประชาชนโดยเฉพาะในภาคชนบทสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างนโยบายรัฐในการบริหารจัดการน้ำห้วยหลวง ความพยายามในการพัฒนาโครงการผันน้ำขนาดใหญ่ล้วนขัดแย้งกับวิธีคิดเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำด้วยโครงการขนาดเล็กที่สอดคล้องและเหมาะสมต่อศักยภาพของความสามารถในการบริหารจัดการของท้องถิ่น กำลังเป็นเรื่องที่ท้าทายภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องชวนกันคิดและช่วยกันหาทางออก เพราะปัญหาและข้อถกเถียงเรื่องการดึงแม่น้ำโขงมาใช้ การผันน้ำผ่านห้วยหลวงจังหวัดอุดรธานีจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาก

การจัดการน้ำเพื่อการชลประทานและเพื่อความกินดืออยู่ดีของเกษตรกรและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเป็นที่น่าสนใจ เพราะความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศที่เน้นเงิน การอุดสาหกรรม การส่งออก การทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ทำให้เกษตรกรขาดทุนอย่างย่ำแย่ และติดหนี้อย่างดีนไม่หลุด

โดยเฉพาะเกษตรกรที่ปลูกพืชพานิชย์ในระบบเกษตรพันธุ์สัญญา (contact farming หรือ เกษตรระบบทางส) ทำให้เกษตรกรรายเป็นแค่แรงงานรับจ้างในที่ดินตัวเอง ต้องรับผิดชอบแรงงาน ปัจจัยการผลิต การลงทุนที่ก่อหนี้ตั้งแต่ยังไม่ผลิต ทั้งๆ ที่เกษตรกรไทยตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษมีความรู้ทางการเกษตร หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนเป็นวิถีชีวิตของชาวชนบทไทยมานานแสนนาน แล้ว เพราะว่าเกษตรกรไทยมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการคัดเลือกและการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ การเกษตรพื้นบ้าน การปลูกพืชผักสวนครัวรักวิถี ได้ การทำสวนผสมผสาน หรือ การปลูกพืชผักตามหัวไว้ปลายนา การประมงพื้นบ้าน การจัดการน้ำและแหล่งน้ำ การบำรุงดินแบบธรรมชาติ การพึ่งพาป่าในฐานะที่เป็นแหล่งอาหาร พื้น และไม่สร้างบ้าน เป็นต้น วิถีชีวิตที่อยู่ห่างอยู่ห่างกิจกรรมแบบพึ่งพาคนเองได้ของคนท้องถิ่น ค่อยๆ ล่มสลายลงเมื่อรัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชเชิงพาณิชย์และการใช้น้ำเพื่อหล่อเลี้ยงภาคเมืองและภาคธุรกิจ ทำให้ไปทำลายศักยภาพในการพึ่งพาคนเองและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการบริหารจัดการน้ำและลุ่มน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม การส่งเสริมพืชพาณิชย์มีส่วนทำลายขีดความสามารถของชาวบ้านในการปลูกพืชหลากหลายชนิดในไตรนาถูกทำลายอย่างมหาศาล เพราะยาฆ่าแมลงและสารเคมีต่างๆ ส่งผลให้ครอบครัวเกษตรกรล้มละลาย ต้องพากันอพยพย้ายถิ่นไปขายแรงงานตามเมืองใหญ่ ต่างจังหวัด กรุงเทพฯ และต่างประเทศ เกษตรเชิงพาณิชย์จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ครอบครัวแตกแยก การเน้นเงินเป็นตัวนำการพัฒนาทำให้เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ล้มเหลวในการผลิตเพื่อยังชีพ เพราะต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากนายทุนเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นการเรียนรู้ร่วมกันและการทบทวนแนวทางบริหารจัดการน้ำ การพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงจึงจำเป็นต้องมีผู้เกี่ยวข้องจากทุกฝ่ายซึ่งเป็นผู้แทนกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกฝ่าย ไม่เพียงแต่เกษตรกรเท่านั้น แต่ยังมีหน่วยงานราชการ เจ้าของโรงงาน ร้านอาหาร บ้าน จัดสรรษ รีสอร์ท กลุ่มผู้เลี้ยงหมู กลุ่มผู้เลี้ยงปลาโดยเฉพาะปลานิลในราชชั้น ชาวประมง และผู้เลี้ยงสัตว์น้ำอีกด้วย สองฝั่งน้ำห้วยหลวง และผู้แทนผู้แทนหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้เรื่องวางแผน การพัฒนาและการเก็บข้อมูล การทบทวนข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากลุ่มน้ำห้วยหลวง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ร่วมกันของความหลากหลายในความต้องการใช้น้ำและสามารถจัดการร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อจัดทำแผนที่ปัญหาและศักยภาพ (Mapping) ขนาดขอบข่ายในการทำงานวิจัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องคน ประเด็นเนื้อหาและพื้นที่ในการดำเนินการ
- เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงและคันหาทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำและพัฒนาลุ่มน้ำที่เหมาะสมต่อบริบทชุมชนท้องถิ่น
- เพื่อกำหนดแนวทาง ยุทธศาสตร์การทำงานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในขอบเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำแบบชาวบ้าน/ภูมินิเวศน์วัฒนธรรม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นกลุ่มเป้าหมายช่วยกันค้นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาให้กับตัวเองและชุมชน

1.3 เนื้อหา/ประเด็นในการศึกษา

- 1) การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ (อำเภอหนองวัวซอ)
  - ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการจัดการน้ำในเขตพื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง
  - ความขัดแย้งและปัญหาการใช้น้ำในพื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง
  - ปริมาณและคุณภาพของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ
  - การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตต้นน้ำ
  - การพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ต้นน้ำที่สอดคล้องกับภูมิวิถีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
  - ทางเลือกในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งน้ำในเขตพื้นที่ต้นน้ำ
  - แผนที่แหล่งก่อமลพิษทางน้ำที่ให้ผลผ่านเขตตากลางน้ำ (อำเภอเมือง) ลงสู่ห้วยหลวง
  - โครงการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง
- 2) การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่กลางน้ำ
  - แผนที่แหล่งก่อமลพิษทางน้ำที่ให้ผลผ่านเขตตากลางน้ำ (อำเภอเมือง) ลงสู่ห้วยหลวง
  - โครงการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง
  - ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของการใช้ประโยชน์จากน้ำห้วยหลวงของกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่อำเภอเมือง
  - พัฒนาและปัญหาของการใช้น้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่อำเภอเมือง
  - ปริมาณและคุณภาพของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง
  - ทางเลือกที่ค่อนในเขตเมืองจะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งน้ำที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในเขตเมือง
  - ทางเลือกในการบริหารจัดการนำอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมต่อกันทุกกลุ่มที่เป็นผู้ใช้น้ำในเขตเมือง
- 3) การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ปลายน้ำ
  - แผนที่แหล่งก่อமลพิษทางน้ำที่ในเขตปลายน้ำ (อำเภอสร้างคอม) จากห้วยหลวงก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย
  - โครงการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ปลายน้ำ

- ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของการใช้ประโยชน์จากน้ำห้วยหลวงของกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่อำเภอสร้างคอม
- พัฒนาและปัญหาของการใช้น้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่อำเภอสร้างคอม
- ปริมาณและคุณภาพของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสร้างคอม
- ทางเลือกที่ผู้ใช้น้ำกกลุ่มต่างๆ จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งน้ำที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในเขตอำเภอสร้างคอม
- ทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมต่อคนทุกกลุ่มที่เป็นผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอสร้างคอม

1.4 กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการดำเนินการ

พื้นที่	ประเด็น / เนื้อหา	กลุ่มเป้าหมาย
1.พื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง (อำเภอหนองวัวซอ)	การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตต้นน้ำ (อำเภอหนองวัวซอ) ● ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการจัดการน้ำในเขตพื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง ● ความขัดแย้งและปัญหาการใช้น้ำในพื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง ● ปริมาณและคุณภาพของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่ต้นน้ำ ● การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบภูมิปัญญา ท้องถิ่นในเขตต้นน้ำ ● การพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ต้นน้ำที่สอดคล้องกับภูมินิเวศและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ● ทางเลือกในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งน้ำในเขตพื้นที่ต้นน้ำ ● แผนที่แหล่งน้ำพิชในเขตพื้นที่ต้นน้ำที่ส่งผลทำให้น้ำห้วยหลวงเสี่ยงต่อการเป็นน้ำเสีย ● โครงสร้างที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ต้นน้ำห้วยหลวง	ชาวประมง เกษตรกร เจ้าของโรงงาน กลุ่มผู้เลี้ยงหมู/ปลา/สัตว์ (ريمน้ำ) ผู้แทนหน่วยงานราชการ ผู้แทนหน่วยงาน ปักครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสถาบันการศึกษา ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

พื้นที่	ประเด็น / เนื้อหา	กลุ่มเป้าหมาย
2. พื้นที่กลางน้ำลุ่มน้ำห้วยหลวง (เขตเมือง)	การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่กลางน้ำ ● แผนที่แหล่งก่อ/molพิษทางน้ำที่แหล่งน้ำ (อำเภอเมือง) ลงสู่ห้วยหลวง ● โครงบังที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่อำเภอเมือง ● ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของการใช้ประโยชน์จากน้ำห้วยหลวงของกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่อำเภอเมือง ● พัฒนาและปัญหาของการใช้น้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่อำเภอเมือง ● ปริมาณและคุณภาพของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง ● ทางเลือกที่คนในเขตเมืองจะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งน้ำที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในเขตเมือง ● ทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมต่อคนทุกกลุ่มที่เป็นผู้ใช้น้ำในเขตเมือง	เกษตรกร เจ้าของโรงงาน/ ร้านอาหาร/บ้านจัดสรร/ ธุรกิจ (ริมน้ำ) กลุ่มผู้เลี้ยงหมู/ปลา/สัตว์ (ริมน้ำ) ผู้แทนหน่วยงานราชการ ผู้แทนหน่วยงาน ปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสถาบันการศึกษา ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ
3. พื้นที่ปลายน้ำลุ่มน้ำห้วยหลวง (อำเภอสร้างคอม)	การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ปลายน้ำ (อำเภอสร้างคอม) จากห้วยหลวงก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ● แผนที่แหล่งก่อ/molพิษทางน้ำที่ในเขตปลายน้ำ (อำเภอสร้างคอม) จากห้วยหลวงก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย ● โครงบังที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ปลายน้ำ ● ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของการใช้ประโยชน์จากน้ำห้วยหลวงของกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่อำเภอสร้างคอม	ชาวประมง เกษตรกร เจ้าของโรงงาน/ กลุ่มผู้เลี้ยงหมู/ปลา/สัตว์ (ริมน้ำ) ผู้แทนหน่วยงานราชการ ผู้แทนหน่วยงาน ปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสถาบันการศึกษา ที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

	- พัฒนาและปัญหาของการใช้น้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่อำเภอสร้างคอม - ปริมาณและคุณภาพของการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสร้างคอม - ทางเลือกที่ผู้ใช้น้ำกลุ่มต่างๆ จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาแหล่งน้ำที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในเขตอำเภอสร้างคอม - ทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมต่อคนทุกกลุ่มที่เป็นผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอสร้างคอม	

1.5. ระยะเวลาในการดำเนินงาน 5 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนเมษายน 2552 – วันที่ 31 เดือนสิงหาคม 2552

1.6. แผนงานและกิจกรรม

- ศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริการจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่กลางน้ำอำเภอเมือง
- ศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริการจัดการน้ำ การใช้น้ำ และการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ต้นน้ำ อำเภอหนองวัวซอ
- ศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริการจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ปลายน้ำ (อำเภอสร้างคอม)
- จัดเวทีสร้างความเข้าใจกับพื้นที่
- ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารเพิ่มเติมทางอินเตอร์เน็ตและห้องสมุด
- จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำและการบริการจัดการน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในพื้นที่กลางน้ำเขตอำเภอเมือง
- จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำและการบริการจัดการน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในพื้นที่ต้นน้ำ (อำเภอหนองวัวซอ)
- จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำและการบริการจัดการน้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในพื้นที่ต้นน้ำ (อำเภอสร้างคอม)
- จัดเวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาการบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำ และการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง (ภาคร่วมจังหวัดอุดรธานี)
- เดินทางเข้าร่วมประชุม RC
- เดินทางร่วมถอดบทเรียนโครงการวิจัยดี/เด่น

12) จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.7. โครงสร้างการทำงาน

1) นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย

ผู้ประสานงานข้อมูล

โทรศัพท์ 083-3575348, 084-7943690

Email: ms.phatcharin@yahoo.com

1.8. ที่ปรึกษา

● อาจารย์พิพพ หัสสา

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.หนองบัวลำภู

โทรศัพท์ 042-312369, 081-9745465

Email: pipoppiriya@yahoo.com

1.9. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้แผนที่ปัญหาและศักยภาพ (Mapping) ขนาดขอบข่ายในการทำงานวิจัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องคน ประเด็นเนื้อหาและพื้นที่ในการดำเนินการ
- 2) ได้ฐานข้อมูลและงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงและคันหาทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำและพัฒนาลุ่มน้ำที่เหมาะสมต่อปริบทชุมชนท้องถิ่น
- 3) ได้กลุ่มคน แนวทาง ยุทธศาสตร์การทำงานโดยกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งในขอบเขตพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และภูมินิเวศน์ลุ่มน้ำแบบชาวบ้าน/ภูมินิเวศน์วัฒนธรรม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นกลุ่มเป้าหมายช่วยกันค้นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาให้กับตัวเองและชุมชน

รายละเอียดแผนการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เนื้อหา	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1.สืบสานชุมชนและจัดทำแผนพักริมแม่น้ำเจ้าพระยา ให้สามารถใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน	1) เพื่อร่วมร่วมฐานชุมชนและแผนงาน/นโยบายหลัก/ข้อมูล/ภารกิจที่สำคัญของ กับปรับเปลี่ยนที่ต้องการศึกษาโดยตรงในพื้นที่ เน้นการลงทุนทางการเงินและการบริหาร 2) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ นำข้อมูลที่ได้ไปกำหนด โครงการจัดทำแม่น้ำเจ้าพระยา ให้สามารถใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน	1) แผนพัฒนาสุนัขห้วยหลวง 2) กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ 3) นำข้อมูลทางการเงินและตัวแทนผู้ประกอบการท้องถิ่นที่มีความสนใจ 4) ถ่ายภาพ	1) ประชุมแกนนำ/เครือข่าย + ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่/ องค์กร/ ส่วนที่ส่วนที่เกี่ยวข้อง 2) รวมรวมข้อมูลเอกสาร 3) สำรวจและประเมินความต้องการและตัวแทนผู้ประกอบการท้องถิ่น 4) จัดทำเอกสารและทางอ้อมจราจาร บริหารจัดการน้ำและการพัฒนา ลุ่มน้ำห้วยหลวง	1) จัดทำเอกสารรายละเอียด แผนพัฒนาสุนัขห้วยหลวง ผู้ที่รับผิดชอบ 2) ดำเนินการสุ่มคนที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้เสียและตัวแทนผู้ประกอบการท้องถิ่น 3) จัดทำเอกสารศึกษาและประเมินความต้องการและตัวแทนผู้ประกอบการท้องถิ่น 4) จัดทำเอกสารและทางอ้อมจราจาร บริหารจัดการน้ำและการพัฒนา ลุ่มน้ำห้วยหลวง

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เหตุผล	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
2. ศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาสู่น้ำท่วมในเขตต้นน้ำ (อำเภอหนองวัวซอ)	1) เพื่อรวบรวมฐานข้อมูล แผนงาน/นโยบายหลัก/ข้อมูล/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยตรงในพื้นที่ 2) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดโครงการจัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในอนาคต	1) แผนพัฒนาสู่น้ำท่วมหลังของ พื้นที่ที่น้ำ 2) กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องหรือ ส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบทางทางเศรษฐกิจและทางการค้า 3) นำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดโครงการจัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในอนาคต	1) ประชุมแกนนำ/เครือข่าย + ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่/ องค์กร/หน่วยงานราชการในพื้นที่ รวมรวมข้อมูลเอกสาร สมการณ์ทางเศรษฐกิจเพิ่มเติม ถ่ายภาพ 2) ร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทาง經濟จากการบริหารจัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่ 3) ร่วมข้อมูลงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงในพื้นที่	1) ฐานข้อมูลต้านภัยแล้งอีกด้านหนึ่ง แผนพัฒนาสู่น้ำท่วมของ พื้นที่ที่น้ำ 2) ค้นพบกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและทางการค้า รวมรวมข้อมูลเอกสาร สมการณ์ทางเศรษฐกิจเพิ่มเติม ถ่ายภาพ 3) จานข้อมูลงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงในพื้นที่
3. ศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาสู่น้ำท่วมในเขตปลายนา (อำเภอหนองบัว)	1) เพื่อรวบรวมฐานข้อมูล แผนงาน/นโยบายหลัก/ข้อมูล/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยตรงในพื้นที่ 2) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดโครงการจัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในอนาคต	1) แผนพัฒนาสู่น้ำท่วมหลังของ พื้นที่ที่น้ำ 2) กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องหรือ ส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ผลกระทบทางทางเศรษฐกิจและทางการค้า 3) นำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดโครงการจัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในอนาคต	1) ประชุมแกนนำ/เครือข่าย + ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่/ องค์กร/หน่วยงานราชการในพื้นที่ รวมรวมข้อมูลเอกสาร สมการณ์ทางเศรษฐกิจเพิ่มเติม ถ่ายภาพ 2) ร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทาง經濟จากการบริหารจัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จัดการน้ำและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่ 3) ร่วมข้อมูลงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงในพื้นที่	1) ฐานข้อมูลต้านภัยแล้งอีกด้านหนึ่ง แผนพัฒนาสู่น้ำท่วมของ พื้นที่ที่น้ำ 2) ค้นพบกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจและทางการค้า รวมรวมข้อมูลเอกสาร สมการณ์ทางเศรษฐกิจเพิ่มเติม ถ่ายภาพ 3) จานข้อมูลงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงในพื้นที่
4. จัดเดินเรืองความเชื่าใจบันพันที่	1) เพื่อชี้แจงความเห็นมาของ โครงการ 2) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อ	1) อธิบายความเห็นมาของ โครงการ 2) ความคาดหวังของโครงการ	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ

	การจัดทำโครงการ	3) ความคาดหวังและ ข้อเสนอแนะจากผู้ที่ ร่วมกิจกรรม	4) สรุปและประเมินผลการจัด กิจกรรม	5) จัดทำแบบสำรวจและสรุป/ รายงานกิจกรรม	2) ความคาดหวังและผลที่คาดว่าจะ บรรลุร่วมกันเมื่อสิ้นสุด โครงการวิจัย
3) เพื่อวางแผนการจัดทำที วิเคราะห์และต่อสู้ที่ วิเคราะห์ในแต่ละพื้นที่	4) นัดหมายการจัดทำที วิเคราะห์	5) จัดทำแบบสำรวจและสรุป/ รายงานกิจกรรม	3) ได้แผนงานปีอุ่นต้น แนวโน้ม และวิศวกรรมในการดำเนิน โครงการในแต่ละประเทศ	3) ได้แผนงานปีอุ่นต้น แนวโน้ม และวิศวกรรมในการดำเนิน โครงการในแต่ละประเทศ	3) ได้แผนงานปีอุ่นต้น แนวโน้ม และวิศวกรรมในการดำเนิน โครงการในแต่ละประเทศ
5. ศึกษาค้นคว้าข้อมูล ทางเอกสารเพิ่มเติม ทางอินเตอร์เน็ตและ ห้องสมุด	เพื่อรองรับงานที่มีล่ามภาษา ความเดล่อนให้ช่วยในการทำงาน และการศึกษาวิจัยต่างๆ ทาง บริหารจัดการหน้าและลับ เพิ่มเติม	ผลงานศึกษา วิจัยลับหน้าห่วย หลวงและลับหน้าใกล้เคียงที่ เกี่ยวข้อง	ติดตามความเคลื่อนไหวและข้อมูล ข่าวสารของความเคลื่อนไหวของ หน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา และองค์กรอิสระ และผลการศึกษา ด้านลับหน้าที่เกี่ยวข้อง	ติดตามความเคลื่อนไหวของ หน่วยงานและข้อมูลของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องและข้อมูลพนักงานที่มีความตื่น ตัวนลับหน้าที่เกี่ยวข้อง	ติดตามความเคลื่อนไหวของ หน่วยงานและข้อมูลของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องและข้อมูลพนักงานที่มีความตื่น ตัวนลับหน้าที่เกี่ยวข้อง
6. จัดเดินเคราะห์ ปัญหาการใช้ไฟ การ บริหารจัดการหน้า และ การพัฒนาลับหน้าห่วย หลวงในพื้นที่ กล่องหา (อ่างทอง)	1) เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพและโอกาสของ พื้นที่ เป้าหมาย 2) วิเคราะห์ในแนวทาง พัฒนาโครงการกับที่จะ วางแผนในพื้นที่กล่องหา หลวงในพื้นที่กล่องหา (อ่างทอง)	1) วิเคราะห์ประเด็นปัญหา ความสนใจและแนวทาง พัฒนาใหม่ต่อไป 2) วิเคราะห์ศักยภาพผู้มีส่วน ร่วมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในโครงการวิจัยในพื้นที่ กล่องหา 3) วิเคราะห์ความต้องห่วงและ ความเป็นได้ของพื้นที่	1) ประเมินงบประมาณที่ จำเป็นต่อไป 2) ประเมินความต้องห่วงและ ข้อเสนอแนะของผู้ที่มีส่วน ที่จะได้รับผลกระทบ 3) ประเมินความต้องห่วงของ ผู้ที่จะได้รับผลกระทบ 4) สรุปและประเมินผลการจัด กิจกรรม	1) ผู้เข้าร่วมเข้าใจวัตถุประสงค์ ที่ศึกษาและกำหนดทิศทางไป 2) ได้รับความเข้าใจท้องถิ่นร่วมกัน 3) ได้รับความเข้าใจท้องถิ่นร่วมกัน 4) ได้แผนงานเบื้องต้นในการ ทำงานร่วมกัน	1) ผู้เข้าร่วมเข้าใจวัตถุประสงค์ ที่ศึกษาและกำหนดทิศทางไป 2) ได้รับความเข้าใจท้องถิ่นร่วมกัน 3) ได้รับความเข้าใจท้องถิ่นร่วมกัน 4) ได้รับความเข้าใจท้องถิ่นร่วมกัน 5) ได้ทราบบทบาทและหน้าที่ ชัดเจนของหน่วยงานราชการ / อปท. / โภ. ในพื้นที่ร่วมกัน ไม่ ร่วมกัน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
7. จัดเติบเคราะห์ที่ชุมชน การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำในเขตต้นน้ำ (อ่างเก็บน้ำห้วยวัวซอ)	1) เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพ โอกาสของพื้นที่ เป้าหมาย 2) วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาโครงสร้างพื้นที่ ภายนอก การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำในเขตต้นน้ำ (อ่างเก็บน้ำห้วยวัวซอ)	1) วิเคราะห์ปัจจุบัน ปัญหา ความสนใจพัฒนาในแต่ละพื้นที่ 2) วิเคราะห์ศักยภาพ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่ส่วนใหญ่ ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ส่วนน้ำที่ต้องการพัฒนา 3) วิเคราะห์แนวทางในการจัดการ ภายนอก การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ ที่ต้องเจรจาและร่วมมือ 4) รายงานพิจารณาและสรุป กิจกรรม 5) จัดทำแบบทักษะยุทธศาสตร์ รายงานพิจารณาและสรุป กิจกรรม	1) ประเมินการพัฒนาอย่างทั่วไป 2) ประเมินความต้องการในแต่ละพื้นที่ 3) ประเมินผลกระทบทางสังคม 4) ประเมินภาระจัดการ ที่จะดำเนินการ 5) ประเมินภาระที่แหล่งน้ำที่ต้องการพัฒนา ภาระที่ต้องเจรจาและร่วมมือ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่
8. จัดเติบเคราะห์ที่ชุมชน การบริหารจัดการน้ำ แหล่งน้ำในเขตต้นน้ำ (อ่างเก็บน้ำห้วยวัวซอ)	1) เพื่อวิเคราะห์ปัจจุบัน ศักยภาพ โอกาสของพื้นที่ เป้าหมาย 2) วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนา	1) วิเคราะห์ปัจจุบัน ศักยภาพ โอกาสของพื้นที่ เป้าหมาย 2) ประเมินภาระจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่	1) ผู้เข้าร่วมเข้าใจวัตถุประสงค์ ศักยภาพ โอกาสของพื้นที่ เป้าหมาย ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ 2) ผู้เข้าร่วมเข้าใจวัตถุประสงค์ ศักยภาพ โอกาสของพื้นที่ เป้าหมาย ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่ ภาระที่ต้องจัดการในแต่ละพื้นที่

หลักสูตรภาษาไทย (อํามานาจ)	หลักสูตรภาษาไทย เข้ามาร่วมในพื้นที่	พัฒนาโครงสร้างผู้ใช้ เข้ามาร่วมในพื้นที่	ร่วมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในโครงสร้างเปรื่องต้นในการ ร่วมกัน	สรุปผลประเมินผลการจัด กิจกรรม	จัดทำแบบที่นักเรียนและผู้ร่วมกัน รายงานกิจกรรม	จัดทำแบบแผนงานที่ ทํางานร่วมกัน	จัดทำแบบที่แสดงแผนงานที่ ทํางานของห้องเรียนร่วมกัน กับตัวเอง / บุคคล / ใจที่ร่วมกัน ในวิถีชีวิตของนักเรียนและผู้ร่วมกัน	จัดทำแบบที่แสดงแผนงานที่ ทํางานของห้องเรียนร่วมกัน กับตัวเอง และผู้ร่วมกัน	จัดทำแบบที่แสดงแผนงานที่ ทํางานของห้องเรียนร่วมกัน กับตัวเอง และผู้ร่วมกัน
9. เทคนิคการนำเสนอข้อมูล การศึกษาภาษาไทย	เพื่อให้ความตื่นเต้นในการนำเสนอ ข้อมูลนักเรียนสามารถที่จะรับรู้ เห็นความตื่นเต้นของภาษาไทย และภาษาพื้นเมืองได้มากขึ้น	เพื่อให้ความตื่นเต้นในการนำเสนอ ข้อมูลนักเรียนสามารถที่จะรับรู้ เห็นความตื่นเต้นของภาษาไทย และภาษาพื้นเมืองได้มากขึ้น	1) ชื่อเรื่อง/ ประดิษฐ์งานวิจัย 2) ผลสำคัญ (out come) ที่ ได้รับจากการวิจัยนั้นๆ 3) แนวทางการพัฒนางานวิจัย สก. เพื่อต่อยอดด้วย ความรู้และพัฒนาเครือข่าย ความร่วมมือในพื้นที่	1) ชื่อเรื่อง/ ประดิษฐ์งานวิจัย 2) ผลสำคัญ (out come) ที่ ได้รับจากการวิจัยนั้นๆ 3) แนวทางการพัฒนางานวิจัย สก. เพื่อต่อยอดด้วย ความรู้และพัฒนาเครือข่าย ความร่วมมือในพื้นที่	1) ให้แต่ละพื้นที่ส่งคราฟท์ของมูล ปัญหาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ของตัวเอง 2) นำเสนอในเวทีนำเสนอข้อมูล 3) เสนอแนะแนวทางการจัดทำกริบ ห้องเรียนที่เป็นลักษณะเฉพาะ ของบ้านที่นั่น	1) ให้แต่ละพื้นที่ส่งคราฟท์ของมูล ปัญหาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ของตัวเอง 2) นำเสนอในเวทีนำเสนอข้อมูล 3) เสนอแนะแนวทางการจัดทำกริบ ห้องเรียนที่เป็นลักษณะเฉพาะ ของบ้านที่นั่น	1) ให้แต่ละพื้นที่ส่งคราฟท์ของมูล ปัญหาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในพื้นที่ของตัวเอง 2) นำเสนอในเวทีนำเสนอข้อมูล 3) เสนอแนะแนวทางการจัดทำกริบ ห้องเรียนที่เป็นลักษณะเฉพาะ ของบ้านที่นั่น	1) จัดทำแบบประเมินผล 2) จัดทำแบบประเมินผล 3) จัดทำแบบประเมินผล	1) จัดทำแบบประเมินผล 2) จัดทำแบบประเมินผล 3) จัดทำแบบประเมินผล
10. จัดทำ เอกสารรายงานผล	เอกสารรายงานผล	เพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรม จัดทำรายงานผลเชิงสร้างสรรค์ (1 วัน)	เพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรม จัดทำรายงานผลเชิงสร้างสรรค์	สรุปผลการจัดกิจกรรม จัดพิมพ์ เข้าเล่ม	ประชุม วิชาครุ โควงการศึกษา แบบ การรายงานปัจจุบันเชิงสร้างสรรค์ เรียนรู้และ แลกเปลี่ยน	จัดทำแบบประเมินผล จัดทำแบบประเมินผล	จัดทำแบบประเมินผล จัดทำแบบประเมินผล	จัดทำแบบประเมินผล จัดทำแบบประเมินผล	จัดทำแบบประเมินผล จัดทำแบบประเมินผล

บทที่ 2. ทบทวนเอกสารรายงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

ทบทวนงานศึกษาที่ใช้วิธีวิทยาร่วมของค์ความรู้แบบไทยบ้าน

งานวิจัยมีหลายแบบ แบบหนึ่งที่นักวิชาการสายประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนให้ความสนใจและถือว่าเป็นความแปลกใหม่ในวงวิชาการ และเป็นความสำเร็จโดยเจ้าของเรื่องซึ่งเป็นไทยบ้านได้เขียนเรื่องราวของตนเองขึ้นมาในนาม “วิจัยไทยบ้าน” ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545) ได้เขียนถึงวิจัยไทยบ้าน เอาไว้ว่า มีตัวอย่างงานวิจัยไทยบ้านที่ดีตัวอย่างหนึ่งคือ “วิจัยไทยบ้าน” ศึกษารถีผลจากการเปิดประตุเขียนปากมูล โดยวิธีวิทยาที่ไทยบ้านทำคือ ให้นักวิชาการที่เข้ามาร่วมมือนั้นมีฐานะเพียงผู้ช่วยนักวิจัยในขณะที่ชาวบ้านหรือไทยบ้านจำนวน 200 คนเป็นนักวิจัยเอง โดยรวมความรู้ของตนของมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กันเองจนได้เนื้อหาเป็นที่น่าเชื่อถือ ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาเรื่องปลาหลังเปิดเขื่อนนักวิจัยไทยบ้านจะเก็บรวบรวมตัวอย่างปลา ถ่ายรูปไว้แล้วเอาทราบปลาที่ชำนาญที่สุดบริเวณนั้นมา 20 คน ที่ต่างเคยหาปลามาแล้วนานกว่า 50 ปี เป็นวิทยากรด้านข้อมูล ประชุมกัน โดยแบ่งกัน จนกว่าจะได้ข้อมูล โดยวิธีวิทยาแบบนี้ให้เห็นว่าความรู้ที่ได้จากการวิจัยไทยบ้านเป็นความรู้ของไทยบ้านจริงๆ ไม่ใช่ความรู้ของนักวิจัยภายนอกที่พลิกตำราฟรังตรวจสอบอย่างที่มักจะทำกัน ทำให้พบว่างานวิจัยเป็นงานวิจัยที่ดีเลิศและมีข้อมูลรายละเอียดที่แจ่มชัด ตรงกันข้ามกับงานวิจัยที่ถูกผูกขาดอยู่กับกลุ่มคนระดับบันโดยนักวิชาการเป็นแนวหน้าและมีอิทธิพลรับจำนำ ทำให้โอกาสที่ความรู้ซึ่งถูกสร้างขึ้นจะรับใช้คนส่วนใหญ่เป็นไปได้ยาก วิจัยไทยบ้านของสมัชชาคนจนจึงเป็นแบบอย่างของความสำเร็จที่ไม่ค่อยมีปอยนัก ส่วนหนึ่งของความสำเร็จนั้นเกิดจากการที่ชาวบ้านได้ตั้งคำถามการวิจัยตลอดจนนิยามคำถามนั้นด้วยตนเอง คำถามการวิจัยเป็นคำถามที่ชาวบ้านอย่างได้คำตอบ ไม่ใช่คำถามที่ถูกนักวิชาการภายนอกมาหานิยามให้ นอกจากนี้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยเอง ไม่ได้เป็นผู้ช่วยนักวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูลแก่นักวิชาการ ความรู้ที่วิจัยไทยบ้านสร้างสรรค์ขึ้นจากการวิจัยชินนี้จึงมีลักษณะแตกต่างจากการวิจัยทั่วไป เพราะว่างานวิจัยทั่วไปเป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตการณ์ของคนภายนอกแต่วิจัยไทยบ้านให้ข้อมูลและวิเคราะห์จากภายนใน

ตัวอย่างวิธีวิทยาในงานวิจัยที่ค้นพบจากนักวิจัยท้องถิ่น ได้แก่

“แม่นุน การกลับมาของคนหาปลา” (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (บรรณาธิการ), 2545) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าวิธีวิทยาในการวิจัยในแต่ละประเด็นศึกษาที่มีรายละเอียดแตกต่างกัน ได้แก่ ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมปากมูล จะมีรายละเอียดประกอบด้วย 1) การจัดประชุมกลุ่มโดยผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มในแต่ละชุมชนจะประกอบด้วยคนหาปลา จำนวน ผู้ใหญ่บ้านหรือกรรมการชุมชน สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล คนทำนา ครู เจ้าของร้านค้า และคนรับซื้อปลาในชุมชน ฯลฯ 2) ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยผู้ช่วยนักวิจัยได้เข้าไปใช้ชีวิตในชุมชนตลอด 1 ปีที่ทำการวิจัย และเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน 3) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก นักวิจัยไทยบ้านจะเป็นผู้จะเป็นผู้นำผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งจะเป็นผู้สัมภาษณ์เรียบเรียงข้อมูลลงไปหาผู้ให้ข้อมูลหลัก เนื่องจากนักวิจัยไทยบ้าน

จะทราบดีว่า โครงสร้างที่จะให้ข้อมูลหลักในเรื่องนั้นๆ ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือหาปลา วิธีการที่ใช้ในการศึกษาในหัวข้อนี้เสนอกรอบคิดที่ว่า “เครื่องมือหาปลา” ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุที่ใช้สำหรับการจับปลาเท่านั้น ทว่าเป็น “ปฏิบัติการ” ทาง “ความรู้” ของ “คนหาปลา” ที่แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ วิธีการมองเห็นนี้ทำให้สามารถสืบค้นหาวิธีคิด อุดมการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนความเป็นธรรมระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยใช้วิธีการ คือ 1) ให้ชาวบ้านคัดเลือกคนหาปลาเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ผู้ช่วยนักวิจัย ทำหน้าที่เรียบเรียงและเขียนรายงาน 2) คนหาปลาที่ถูกคัดเลือกได้รวบรวมรายชื่อเครื่องมือหาปลาโดยการประชุมกลุ่ม ซึ่งแต่ละคนจะรับรวมรายชื่อเครื่องมือในลำน้ำมูนบริเวณปากมูน โดยแบ่งออกเป็นเขตย่อยๆ จากนั้นได้แบ่งการศึกษาเครื่องมือออกเป็น 5 กลุ่ม ตามความชำนาญของคนหาปลาเพื่อให้แต่ละกลุ่มให้ข้อมูลรายละเอียดแก่ผู้ช่วยนักวิจัย พร้อมกับนำผู้ช่วยนักวิจัยไปดูวิธีการทำเครื่องมือ การใช้เครื่องมือและวิธีการหาปลาในพื้นที่จริง เมื่อได้บันทึกข้อมูลแล้ว ผู้ช่วยนักวิจัยจะนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง ขั้นตอนนี้คนหาปลาจะช่วยกันตรวจสอบและให้การรับรองยืนยันข้อมูลของเครื่องมือนั้น

วิธีวิทยาในการวิจัยเหล่านี้ซึ่งให้เห็นว่างานศึกษาคนโดยคนใน เป็นทางเลือกให้กับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยคนนอกทำหน้าที่จดบันทึกข้อมูลและเป็นผู้จัดทำรายงานวิจัยควบคู่กันไป ส่งผลให้งานวิจัย “ไทยบ้านเมือง” ในการอธิบายต่อสังคมและมีหลักฐานอ้างอิงเป็นที่น่าเชื่อถือต่อสาธารณะชน ส่งผลให้มหาวิทยาลัยเที่ยงคืนมอบรางวัลนักวิจัยดีเด่นแก่นักวิจัย “ไทยบ้าน” (มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, 2545) เนื่องจากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนเห็นว่างานวิจัย “ไทยบ้าน” นั้นเป็นก้าวสำคัญของการคืนอำนาจแก่ประชาชน เพราะมีข้อเด่นเป็นพิเศษทางวิชาการ ได้แก่ 1) คำถามการวิจัยที่เกิดขึ้นจากนิยามของประชาชนในท้องถิ่นเอง ทำให้ผลการวิจัยถูกนำไปใช้ประโยชน์ต่อประชาชน ในขณะที่ส่วนใหญ่ของงานวิจัยที่ทำกันในวงวิชาการนั้น มักได้คำถามการวิจัยจากต่างประเทศ เหตุฉะนั้นงานวิจัยส่วนใหญ่จึงไม่มีผลในทางปฏิบัติภายในประเทศไทย 2) “ไทยบ้าน” ที่เป็นนักวิจัยได้พัฒนาวิธีวิทยาของตนเอง ซึ่งหมายความว่า “ไทยบ้าน” ได้บุกเบิกวิธีวิทยาที่เหมาะสมสำหรับการสร้างความรู้ตามสภาพที่เป็นจริงในสังคมและวัฒนธรรม “ไทย” ซึ่งเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าคน “ไทย” ต้องพัฒนาวิธีวิทยาที่เหมาะสมสำหรับธรรมชาติ “ข้อมูลความรู้” ซึ่งมีอยู่จริงจากสังคม “ไทย” 3) นักวิจัย “ไทยบ้าน” ใช้ทุนซึ่งมีอยู่น้อยในการวิจัยอย่างได้ผล โดยปรับเปลี่ยนวิธีวิทยาไม่ให้สิ้นเปลืองจนกล้ายเป็นรายได้หลักของนักวิจัยบางราย วิจัย “ไทยบ้าน” นี้จึงบุกเบิกแนวทางให้นักวิชาการที่ซื่อสัตย์และทำให้ชาวบ้านทั่วไปเห็นว่างานวิจัยเป็นสิ่งที่ “ควร” ที่สามารถร่วมมือกันทำขึ้นมาได้อย่างมีคุณภาพ โดยไม่ต้องรอเงินทุนการวิจัยซึ่งต้องมาพร้อมกับเงื่อนไขต่างๆ ของรัฐหรือองค์กรระหว่างประเทศ

ตัวอย่างที่สองได้แก่ งานศึกษาเรื่องนิเวศวิทยาและประวัติศาสตร์ป่าบุ่งป่าทาม แม่น้ำสังค河流 ตอนล่าง (เครื่องข่ายนักวิจัย “ไทยบ้าน” ลุ่มน้ำสังค河流 ตอนล่าง, 2548) ตัวอย่างวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาประเด็นระบบนิเวศลุ่มน้ำสังค河流 ตอนล่างเพื่อศึกษาความหลากหลายชีวภาพของป่าบุ่งป่าทามโดยใช้ความรู้พื้นถิ่นของ “ไทยบ้าน” มาอธิบายความหลากหลายชีวภาพ โดยใช้วิธีการวิจัย คือ 1) มีการคัดเลือกนักวิจัยโดย

การจัดประชุมไทยบ้านเพื่อให้คัดเลือกกันเองเข้ามาเป็นนักวิจัย 2) มีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการและวางแผนการวิจัยเกี่ยวกับหลักการและเทคนิคงานวิจัยไทยบ้าน กำหนดขอบเขตพันธุ์ศึกษา ประเด็นการศึกษาและแผนการวิจัยร่วมกัน 3) มีการสำรวจภาคสนามและจัดทำแผนที่ระบบนิเวศย่อยลุ่มน้ำ ลงคราม 4) มีการจัดทำข้อมูลรายละเอียดร่วมกัน โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้จัดบันทึก 5) มีการเรียบเรียงข้อมูลตรวจสอบโดยผู้ช่วยนักวิจัย จากนั้นนำมาข้อมูลมาให้นักวิจัยตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้วิธีการประชุมรวมนักวิจัย 4 หมู่บ้าน นอกจากตรวจสอบข้อมูลแต่ละประเด็นโดยนักวิจัยประเด็นนั้นๆ แล้วน ระหว่างทำวิจัยคณะกรรมการวิจัยยังได้ตรวจสอบข้อมูลกันเป็นระยะๆ โดยการจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้นักวิจัยแต่ละประเด็นเสนอผลงานวิจัยและให้นักวิจัยไทยบ้านประเด็นอื่นๆ ตลอดจนนักวิชาการ ข้าราชการ ครูและบุคคลที่สนใจให้ ความเห็นต่อผลการศึกษา โดยการตรวจสอบนี้มี 3 ครั้ง ในช่วงการเสนอรายงานความก้าวหน้าฉบับแรก การเสนอรายงานฉบับกลาง และการเสนอร่างรายงานฉบับสุดท้าย ในการเสนอรายงานแต่ละครั้ง นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยยังร่วมกันปรับแผนและปรับปรุงวิธีการศึกษาให้ สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ เมื่อได้ข้อมูลสมบูรณ์แล้ว ผู้ช่วยนักวิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาจัดระบบใหม่ เพื่อนำเสนอเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ที่เหมาะสมสมควรเผยแพร่ต่อไป

นอกจากงานวิจัยไทยบ้านแล้วเรายังพนักงานศึกษาของนักวิชาการที่มุ่งเน้นการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมหรือการทำงานแบบพหุภาคีเข้าไปทำงานในพื้นที่วิจัยในระดับลุ่มน้ำ

ปี 2549 ยุรังค์ อินม่วงและคณะ (2549) ได้ทำการทดสอบการพัฒนาโดยนายสารารณ การจัดทำแผนลุ่มน้ำภาคประชาชนกรณีลุ่มน้ำลงครามตอนล่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการทำจัดแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภาคประชาชน โดยทำการศึกษาขั้นตอนกระบวนการแผนภาคประชาชนเข้าสู่แผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยใช้แนวคิดหลักเรื่อง “นิเวศวัฒนธรรม” ในการจัดการทรัพยากรเป็นแนวคิดในการวิจัย โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรโดยลุ่มน้ำลงครามตอนล่างที่ดำเนินการโดยการริเริ่มของชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันและเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดย 1) ใช้กระบวนการเปิดเวทีชาวบ้านระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2) มีการสังเคราะห์ความคิดเห็นและกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมนร่วมกับผู้นำชุมชน 30 ชุมชน 3) จัดให้มีการศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนลุ่มน้ำลงครามกับเครือข่ายชุมชนกับการจัดการลุ่มน้ำภาคเหนือ 4) จัดทำแผนปฏิบัติการกรณีการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำลงครามเพื่อให้เกิดชุมชนนำร่องในการจัดทำแผนปฏิบัติการ จัดการทรัพยากรลุ่มน้ำลงคราม 5) พิจารณากร่างแผนการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำลงครามตอนล่าง 6) จัดเวทีสาธารณะเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ จากการทำแผนดังกล่าวพบว่า สอดคล้องกับปัจจุบันมุ่งหมายของการจัดการคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และสอดคล้องกับกรอบแผนการจัดการคุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน

ของสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 9 และในขั้นตอนของการจัดทำแผนการจัดการคุณภาพและสิ่งแวดล้อม จังหวัดสกลนคร ได้มีการเปลี่ยนกระบวนการจัดทำแผนตามแบบแผนการจัดการทรัพยากรслุ่มน้ำสิ่งแวดล้อม ต้องล่าง ตั้งแต่ขั้นตอนการระดมความคิดเห็นในระดับชุมชนเพื่อทราบถึงปัญหาของชุมชนแสดงให้เห็น ว่าแผนงานของภาครัฐได้มีการปรับตัวให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ ทำให้แผนภาคประชาชนประสบความสำเร็จนั้นก็คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้าง กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องในระดับลุ่มน้ำและข้าม ลุ่มน้ำ ส่งผลให้การจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนลุ่มน้ำสิ่งแวดล้อมตอนล่างเป็นแผนที่ เกิดจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่และสามารถความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกันได้

ในปี พ.ศ. 2550 มีคณบดีวิจัยจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้จัดทำวิจัยในนามคณบดีพหุภาควิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่นและเครือข่ายวิจัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ประสิทธิ์ ประคงศรีและคณะ, 2550) ได้ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาโดยวิจัยโครงการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมหาวิทยาลัยขอนแก่นได้แต่งตั้งคณบดีวิจัยและสนับสนุนงบประมาณ มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำรวจวิเคราะห์และประเมินเทคโนโลยีพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับ การจัดการและแก้ไขปัญหาทรัพยากรน้ำและวิถีชีวิตของราชภัฏที่มีปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำและ นำเสนอผลการศึกษาวิจัยต่อผู้ที่เกี่ยวข้องรวมถึงผู้กำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติงาน นักวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูล พื้นฐานในการวางแผนและการดำเนินงานศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้เพื่อพัฒนาทรัพยากร ประสานความ ร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่ในการพัฒนาการศึกษาวิจัยโดยหวังว่าจะเสริมสร้างความเข้มแข็ง ด้านการพัฒนาให้กับแผนงาน/โครงการสามารถตอบสนองต่อความจำเป็นของราชภัฏอย่างมี ประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยพหุภาควิจัยในลุ่มน้ำและนำเสนอแหล่งทุนเพื่อรับการสนับสนุนจากองค์กร ต่างๆ อันได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ว่า CEO และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อจะ ดำเนินการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ. 2552-2554 ต่อไป ทั้งนี้ผลการวิจัยพบว่า ในประเทศไทย/โดยศึกษาวิจัย เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำเฉพาะพื้นที่จำเป็นต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการเพื่อการแก้ไขป้องกันและ พัฒนาอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยที่ผ่านมา มีนักวิจัย นักวิชาการจากองค์กรต่างๆ เข้าไปศึกษาวิจัยหลาย กลุ่มหลายคณะเพื่อรับรู้และเข้าใจถึงผลกระทบ แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อที่นักวิจัยได้รับรู้และเข้าใจ สาเหตุของปัญหาต่างๆ พร้อมทั้งรายงานเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจ โดยไม่มีการค้นหาเทคนิคหรือเทคโนโลยี ต่างๆ ในการแก้ไขปัญหา ทำให้ผลงานศึกษาวิจัยเกิดประโยชน์แก่เฉพาะนักวิชาการและนักวิจัยเป็นส่วน ใหญ่

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกอ.ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยลุ่มน้ำ ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีและ ลุ่มน้ำโขลลีเดียงที่ผ่านมา

โครงการศึกษารูปแบบและทางเลือกในการพัฒนาทรัพยากรปะมงลุ่มน้ำหนองหานอุดรธานี (เกรียงศักดิ์ สุขวasaและคณะ, 2547) เริ่มขึ้นมาจากคุณเกรียงศักดิ์ สุขวasaได้เข้าไปในฐานะ

นักพัฒนาอิสระที่ทำงานหนุนเสริมกระบวนการความเข้มแข็งของกลุ่มและองค์กรที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม เมื่อได้เรียนรู้จักบริบทชุมชนจึงได้เปิดประเด็นพูดคุยและตั้งคำถามกับชาวบ้านว่า “เมื่อก่อนหนอนานของเรามีสภาพเป็นอย่างไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร? และ “หากจะร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำหนองหานเราต้องทำอะไรบ้าง?” นอกจากนี้ยังได้เปิดประเด็นให้แกนนำชุมชนตั้งคำถามกับสาเหตุของการที่ทำให้ทรัพยากรป่ามีลดลง และองค์กรชุมชนจะมีบทบาทอย่างไรต่อการพัฒนาและพื้นฟูทรัพยากรป่ามีในพื้นที่ลุ่มน้ำหนองหาน และศึกษาฐานรากแบบและทางเลือกในการจัดการทรัพยากรป่ามีเพื่อพื้นฟูระบบนิเวศโดยกลุ่มและองค์กรชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำหนองหาน โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยเริ่มต้นจากการประชุมร่วมกับชาวบ้านเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นและระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาของลุ่มน้ำหนองหาน การจัดประชุมร่วมกับตัวแทนชุมชนในแต่ละกลุ่มเป้าหมายและจัดทำแบบสัมภาษณ์/แบบสอบถามสำรวจระบบนิเวศ การเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาศักยภาพ บทบาท ปัจจัยเงื่อนไขขององค์กรชุมชน อบต. และโรงเรียน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับองค์กรชุมชนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล จัดประชุมในหมู่บ้านเพื่อนำเสนอข้อมูล บทสรุปสถานการณ์และทำรายงานสรุปการศึกษาสถานการณ์ระบบนิเวศ รวมทั้งการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดแนวทาง/แผนงาน จากวิธีวิทยาที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนและผลงานการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชน ทำให้เกิดกลไกการทำงานและความร่วมมือในระดับตำบล คือ 1) มีคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์พื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำหนองหาน เมื่อคณะกรรมการไปปฏิบัติภารกิจร่วมกันส่งผลให้เกิดจิตสำนึกในการอนรักษ์ลุ่มน้ำหนองหาน ในขณะเดียวกับคณะกรรมการก็เห็นว่าการอนรักษ์ลุ่มน้ำหนองหานไม่ควรจะเป็นความรับผิดชอบของคนบางกลุ่ม ควรจะสร้างจิตสำนึกให้กับทุกคนในชุมชน การจัดเวทีในระยะต่อมาจึงได้ขยายผลไปสู่กลุ่มผู้สูงอายุ เยาวชนมาร่วมในเวทีพูดคุย นอกจากนี้ยังเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างกลุ่มชาวป่าไม้ในตำบลอื่นๆ งานนี้ได้รับการสนับสนุนโดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และกระทรวงมหาดไทย ให้เงินสนับสนุน 2) มีการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำหนองหาน เช่น การศึกษาดูงาน การอบรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกับนักวิชาการภายนอกในเรื่องกฎหมายเบื้องต้นเกี่ยวกับการอนรักษ์สิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3) เกิดกระบวนการพื้นฟูระบบนิเวศหนึ่งในชุมชนที่มีภูมิปัญญาและเชื่อมโยงกับชุมชนที่ติดต่อ 4) เกิดการเดินรณรงค์ในเขตตำบลอื่นๆ จัดกิจกรรมการและความร่วมมือของชาวบ้าน 5) เกิดการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำหนองหาน ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนโดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น 6) โครงการอนุรักษ์ลุ่มน้ำหนองหานกับกระบวนการเรียนรู้สู่หลักสูตรในโรงเรียน สนับสนุนโดยองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น 7) โครงการวิจัยการพัฒนาฐานรากแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาชุมชนบ้านดอนคง โครงการพื้นฟูชุมชนท้องถิ่น จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

โครงการการจัดการน้ำระบบย่อยโดยองค์กรชุมชน กรณีศึกษากุดข้าคีม ตำบลกุดข้าคีม อำเภอวัตตันบุรี จังหวัดสุรินทร์ (รุ่งวิชิต คำمامและคณะ, 2548) พัฒนาจากการตั้งค่าตามต่อการใช้น้ำและใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายจากชุมชนรอบกุดข้าคีม ได้แก่ การทำงาน หาปลาเลี้ยงสัตว์ งานประเพณีงานบุญประจำหมู่บ้าน ความหลากหลายของการใช้ประโยชน์เหล่านี้ถูกนำมาตั้งเป็นค่าตามวิจัยโดยเปรียบเทียบกับการจัดการขนาดใหญ่ของภาครัฐ นั่นคือเรื่องราศีเคลที่ส่งผลกระทบมากมายนั่นเอง ค่าตามที่โครงการวิจัยนี้ตั้งค่าตามก็คือ การจัดการน้ำโดยชุมชนท้องถิ่นมีความหลากหลายทั้งรูปแบบและวิธีการ พัฒนามาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การจัดการน้ำขององค์กรชุมชนท้องถิ่นน่าจะเป็นการอำนวยความสะดวกและส่งเสริมในการพัฒนาระบบการทำการเกษตรที่เหมาะสมและยั่งยืนที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนน้อยกว่าการจัดการน้ำระบบใหญ่ที่ทางรัฐบาลจัดการให้ เช่น กรณีการสร้างเรื่องราศีเคลซึ่งมีผลกระทบอย่างรุนแรงไม่สามารถควบคุมได้ในด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนเนื่องจากรัฐเป็นผู้ดำเนินการให้ซึ่งถือว่าเป็นการลงทุนที่สูงเกินไปเมื่อเทียบกับความคุ้มทุนหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงโดยชุมชนขาดการมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากหัวหน้าโครงการได้ลงพื้นที่ไปชวนชาวบ้านคุยกับชาวบ้านเพื่อค้นหาและคัดเลือกที่มีวิจัยโดยนำแผ่นพับของ สกอ. ไปแนะนำชาวบ้าน และเสนอโครงการต่อ สกอ.Node ทุ่งกุลาร้องให้ ในช่วงของการดำเนินการวิจัย มีขั้นตอน ได้แก่ 1) มีการประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนโครงการ โจทย์ วัตถุประสงค์ ขอบเขตในการศึกษาวิจัย และกำหนดแนวทางการศึกษา มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานตามความชำนาญที่แตกต่างกัน 2) มีการประชุมทำความเข้าใจและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การเก็บ รวบรวมข้อมูล โดยการลงสำรวจพื้นที่และจัดทำแผนที่ การใช้แบบสำรวจ การประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ผู้นำและผู้รู้ในชุมชน การประชุมกลุ่มใหญ่ เพื่อนำเสนอข้อมูลเพื่อตรวจสอบและรับรองข้อมูลกับผู้ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาดูงานเพื่อเปิดโลกทัศน์ เรียนรู้จากพื้นที่อื่น การจัดเวทีสัมมนา 3) การวิเคราะห์ข้อมูลและการเรียนรู้เรื่องงานโดยแบ่งหน้าที่กันเขียนตามประเด็นต่างๆ แล้วหัวโครงการนำมาเรียนรู้เรื่องเป็นฉบับสมบูรณ์ บทเรียนจากการกำหนดแนวทางในการวิจัยร่วมกันของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดองค์กรความรู้ใหม่ในการพัฒนาแนวทางการจัดการกุดข้าคีมร่วมกันขององค์กรชุมชน ได้แก่ 1) หลักการ “คนอยู่กับทาม” ได้ โดยที่คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์และพึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ทามได้อย่างยั่งยืนและไม่ถูกทำลาย 2) หลักการมีส่วนร่วมของคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทั้งกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ สถาบันองค์กรต่างๆ ในชุมชนและองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น 3) โครงการวิจัยค้นพบว่า “กุดข้าคีม” เป็นระบบนิเวศน์ที่มีองค์ประกอบทั้งดิน น้ำ ป่า ไม้ และสัตว์ต่าง การจัดการต้องมีการพิจารณาที่สัมพันธ์กัน เช่น งานวิจัยฉบับนี้ยังส่งผลให้เกิดการกำหนดแนวทางและต่อยอดการทำงานร่วมกัน คือ 1) มีการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรชุมชนในการจัดการพื้นที่ทามกุดข้าคีมที่มีองค์ประกอบมาจากกลุ่มที่หลากหลายในชุมชน ให้สามารถดำเนินการประสานงานและสร้างการดำเนินงานในพื้นที่ 2) มีการพัฒนาองค์ความรู้ สร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชนพร้อมกับเผยแพร่ต่อสาธารณะและนโยบาย 3) มีการอนรักษ์พื้นที่ฟุ่มฟูทรัพยากรป่าไม้ ทั้งพื้นที่ป่าโคล ป่าบุ่งป่าทามในรูปแบบป่าชุมชน ปาริมฝั่งกุด เขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ ป่าหัวไร่ปลายนา 4) เกิดการอนรักษ์พื้นที่ฟุ่มฟูทรัพยากรในพื้นที่กุดข้าคีม ในรูปแบบการจัดการชลประทานชาวบ้าน การกำหนดเขตวิรกษาพันธุ์ป่า 5) ส่งเสริมสนับสนุนทางเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับพื้นที่ทาม เช่น เกษตรนิเวศน์ทาม การเลี้ยงวัว-ควาย

การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป่าทาม จาก 5 แนวทางนี้ชุมชนในพื้นที่วิจัยได้มีการพัฒนาโครงการแผนงานเสนอต่อแหล่งทุนมาดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

โครงการวิจัยรุปแบบการหาปลาที่เหมาะสมกับสภาพระบบนิเวศน์ชุมชนลุ่มน้ำมุนต่อนกลาง (ไฟจิต ศิลารักษ์และคณะ, 2547) คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปลาและการหาปลา ทีมวิจัยได้เลือกพื้นที่แหล่งท่า และจัดช่วงเวลาในการศึกษาที่มีผลต่อปัจจัยความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ 1) ช่วงก่อนการสร้างเขื่อนราศีไศล 2) ช่วงเขื่อนราศีไศลเก็บน้ำ 3) ช่วงเปิดประตูเขื่อนราศีไศล โดยประเด็นในการศึกษามุ่งค้นหาองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องปลาและการหาปลา และสืบค้นปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงว่ามีสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงอย่างไรและค้นหาแนวทางการคุ้มครองปัญหาที่เกิดขึ้น ใช้เวลาในการศึกษาอยู่ 19 เดือน มีทีมวิจัยชาวบ้านเป็นคนหาปลา นักวิจัยใช้วิธีการศึกษาผ่านการการพูดคุย หาปลาร่วมกัน ประชุมร่วมกับคนหาปลา บันทึกข้อมูล และถ่ายรูปเก็บไว้ ผลจากการศึกษาพบว่า ประการแรกหลังจากการสร้างเขื่อนราศีไศลเกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นต่อปลาและการหาปลาอย่างรุนแรงระหว่างที่เขื่อนเก็บน้ำ ประการที่สองระบบนิเวศน์ซึ่งเป็นแหล่งหาปลาของชาวบ้านได้เปลี่ยนไปเป็นเว็บน้ำกวาง ส่งให้ชาวบ้านไม่สามารถใช้เครื่องมือแบบเก่าจับปลาได้ การเก็บกักน้ำติดต่อกันเป็นเวลานานทำให้ต้นไม้ในป่าบุ่งป่าทามตายและตลิ่งพัง ผลของการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอแนะทางออกของคนหาปลาด้วยการเสนอแนวทางในการเพิ่มจำนวนชนิดพันธุ์ปลา ด้วยวิธีการจำกัดขนาดเครื่องมือหาปลา ควบคุมเครื่องมือหาปลาแบบทำลายล้าง โดยให้คนหาปลาทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครในการสอดส่องดูแลและแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจับกุม การแบ่งปันช่วงเวลาในการจับปลาโดยสมัพันธุ์กับเครื่องมือในการประมงในเดือนต่างๆ การจัดทำพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ซึ่งข้อเสนอแนวทางนี้มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพราณปา เจ้าพนักงานประมง ฝ่ายปกครอง องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและผู้นำในหมู่บ้าน ทั้งนี้ผลจากการใช้กระบวนการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมทำให้คนหาปลาได้พูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการหาปลา เกิดจิตสำนึกห่วงเห็นทรัพยากรของท้องถิ่น ทีมวิจัยเองก็ได้เรียนรู้ฝึกตั้งค่าถ้า เกิดการทำงานเป็นทีม เรียนรู้ข้อมูลและเรียนรู้ที่จะรับฟังจากคนอื่นมากขึ้น และค้นพบข้อเสนอให้มีการแก้ไขภัยธรรมด้านการประมงที่ขัดต่อหลักประเพณีในการหาปลาของคนหาปลา

โครงการวิจัยเรื่อง วิถีชีวิต ผู้คน และพื้นที่น้ำ: พลวัตการจัดการทรัพยากรในระบบนิเวศแบบ “กุด” ของชุมชนเมืองในเขตอยต่อเทศบาลนครอุบลราชธานีกับเทศบาลเมืองวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ระยะที่ 1 (สมหมาย ชินนาคและคณะ, 2548) มีจุดประสงค์ในการค้นหาพัลังของชุมชนท้องถิ่นในเขตเมือง ผ่านการศึกษาบริบทชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ที่เป็นระบบนิเวศแบบ “กุด” และ “ป่าบุ่งป่าทาม” โครงการนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยมีนักวิชาการท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนเป็นภาคีร่วมในการวิจัย อันประกอบด้วยนักวิชาการท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชนพื้นที่ เป้าหมาย โดยมีขั้นตอนในการวิจัย 1) ประชุมร่วมกับชุมชนเพื่อกำหนดประเด็นการศึกษาและระดมการมีส่วนร่วม 2) จัดเวทีแนะนำโครงการวิจัยให้กับชุมชน 3) อบรมนักวิจัยไทยบ้าน 4) เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความเชื่อและจารีตประเพณี 5) จัดเวทีเสวนาอยู่ในแต่ละประเด็น 6) จัดเวที

นำเสนอรายงานความก้าวหน้า 7) จัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยฉบับร่าง และรายงานฉบับสมบูรณ์ ผลของ การศึกษาพบว่าชุมชนท้องถิ่นมีพลังสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ซึ่งมีระบบนิเวศอัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาศักยภาพของคน กลุ่มคนและชุมชนในเขต เมือง โดยมีข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการวิจัยที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่ใช้แนวทางที่ชาวบ้านในชุมชน สามารถอยู่ร่วมกับเมืองได้โดยยังรักษาภูมิและป่าบุ่งป่าทาม หรือยังคงสภาพความหลากหลายทาง ชีวภาพของพื้นที่ชุมชนได้โดยที่ภาคธุรกิจดำเนินต่อไป ขณะเดียวกันก็แสวงหาแนวทางสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับชุมชนโดยการแสวงหาอาชีพและกิจกรรมที่เหมาะสมให้กับชุมชนในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัฒนธรรมเพาะชุมชนมีศักยภาพที่จะรองรับได้ และเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการ ทรัพยากร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐ โดยหน่วยงานรัฐทำหน้าที่กำกับดูแลและส่งเสริมด้านต้นทุน ทั้งนี้ คณะกรรมการวิจัยเชื่อว่าการพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ชุมชนต้องอาศัยกระบวนการทางสังคม มากกว่ากระบวนการทางกฎหมาย และทีมวิจัยยังเชื่อมั่นว่า “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสามารถ ปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ โดยการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย”

สรุป

ในส่วนท้ายของบทบททวนวรรณกรรมนี้อย่างทบทวนคุณค่า พลังงานงานวิจัยท้องถิ่นด้านการ จัดการทรัพยากรในภาคอีสานผ่านงานการสังเคราะห์พลังการวิจัยท้องถิ่น ภาคอีสาน (บัญชร แก้วส่อง และคณะ, 2549) ที่ชี้ให้เห็นว่า คำว่า “วิจัย” ในทัศนะของชาวบ้านในภาคอีสานที่เพิ่มเริ่มทำวิจัยจะรู้สึกว่า การทำวิจัยเป็นสิ่งที่มีอำนาจที่ตนเองไม่มีศักยภาพพอที่จะไปแตะต้อง แต่เป็นเรื่องของผู้มีอำนาจและมี ศักยภาพเชิงวิชาการเท่านั้น วิธีคิดดังกล่าวครอบงำนักวิจัยอย่างหนาแน่นในช่วงแรก กระทั้งในระยะ ต่อมางานวิจัยในลักษณะดังกล่าวจึงค่อยๆ ผ่อนคลายลง จากการปฏิบัติการในลักษณะที่ต่อเนื่องใน รูปแบบของการลองผิดลองถูก ทำให้นักวิจัยเกิดความเชื่อมั่นมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อคุณภายนอกมาเยี่ยม ชมและมาเรียนรู้วิธีการวิจัยโดยชาวบ้าน และภายหลังจากการดำเนินการวิจัยมาระยะหนึ่ง กลุ่มนักวิจัยที่ เคยหัวแท็กลับมีพลังความเชื่อมั่นอย่างเต็มเปี่ยมว่าตนเองก็สามารถทำวิจัยได้ไม่แพ้นักวิชาการ ด้วยเหตุ นี้การลงทุนการวิจัยท้องถิ่น ไม่ได้เป็นเพียงแค่การลงทุนเพื่อให้ได้ผลงานวิจัยอุ่นมาแต่เป็นกระบวนการ สร้างทรัพยากรม努ชย์และทรัพยากรปัญญาของชาติ ความเป็นไทยทางความคิดของชุมชนท้องถิ่นเป็น กระบวนการสร้างทรัพยากรม努ชย์และทรัพยากรปัญญาของชาติ ความเป็นไทยทางความคิดของชุมชน ท้องถิ่น เป็นกระบวนการหันนุนเสริมให้ท้องถิ่นมีโอกาสได้หยุดทบทวนตนเอง ภายใต้วิธีการค้นหาและทำ ความใจตนเองที่เชื่อถือได้ กระบวนการเรียนรู้จากการวิจัยไม่ใช่เพียงเรียนรู้จากการวิจัยครั้งเดียวที่จะ เนรมิตทุกเรื่องและแก้ไขปัญหาได้ทุกเรื่อง จำเป็นต้องผ่านการวิเคราะห์ซ้ำ ปฏิบัติการซ้ำและวนซ้ำกว่า กระบวนการวิชาการจะสามารถนอกที่จะลักษณะสู่ชุมชนท้องถิ่นจนสำลักทั้งชีวิตอยู่ ณ ขณะนี้

บทที่ 3 สรุปผลการดำเนินกิจกรรมและบทเรียน

3.1 สรุปกิจกรรมการดำเนินการ

3.1.1 กิจกรรมศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงในพื้นที่ต้นน้ำ (ต้นน้ำ) กลางน้ำ (อ.เมือง) และปลายน้ำ (อ.สร้างคอม)

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ ได้แก่

- (1) เพื่อรับรู้ข้อมูลข้อมูลแผนงาน/นโยบายหลัก/ ข้อมูล /งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับประเด็นที่ต้องการศึกษาโดยตรงในพื้นที่
- (2) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดจอยยิริจาร์วมกับพื้นที่ในอนาคต

วิธีการดำเนินการ

เริ่มต้นจากการออกแบบหมายเพื่อขอทราบข้อมูล/ เครือข่าย ที่เกี่ยวข้องหรือสนใจ การพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงโดยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม แผนที่/ แหล่งน้ำ /แผนงานพัฒนาหรือ โครงการวิจัยลุ่มน้ำที่หน่วยงานท่านได้ดำเนินการในปัจจุบัน ประเด็นปัญหา/ แผนที่ปัญหา และแนวทาง ที่ต้องการแก้ไขโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการ วิจัยท้องถิ่นด้านการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง ข้อมูลอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยร่วมกัน ทั้งนี้ เจตนาจะเน้นการขอข้อมูลเบื้องต้นเหล่านี้ก็ทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ คือ ต้องการเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ประเด็นใหม่ๆ การเข้าไปประสานงานด้วยจดหมายเป็นการเดินทางไปด้วยตนเองเพื่อต้องการพบคนสำคัญของ หน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะได้พูดคุยกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และหวังว่าจะได้พบผู้สนใจ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะได้พูดคุยกับความเข้าใจให้เข้าพัง นอกเหนือจากการขอข้อมูลธรรมดากล pragmatism

พื้นที่ต้นน้ำ (อำเภอหนองวัวซอ) พื้นที่นี้ผู้เขียนได้เดินทางไปพบกับกำนันนิรพิทธ์ ดวงจันทา ตำบลโนนหวาย อำเภอหนองวัวซอ อาจารย์คุณาสิน ดอนรากร อาจารย์โรงเรียนหนองวัวซอวิทยาคม อาจารย์คุณาสินได้ให้ความสนใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และได้รับเอกสารแนะนำ สาขาวิชาเพื่อนำไปเสนอ ให้ผู้อำนวยการต่อ ผู้เขียนบอกว่าหากคณาจารย์สนใจทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็ยินดีมาพูดคุยและจะเชิญ ประชุมร่วมกันต่อไป นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้เดินทางไปพบกับผู้นำท้องถิ่นอีกหลายคนในพื้นที่ ได้แก่ กำนันสวัสดิ์ วงศ์พยัคฆ์ กำนันตำบลหนองอ้อ นายกเทศมนตรีตำบลลูบมุง นายกองค์การบริหารตำบล กุดหมากไฟ ไปคุยกับบ้าน นายกให้ความสนใจในงานของ สาขาวิชา บอกว่ากุดหมากไฟเป็นพื้นที่ต้นน้ำของ

อำเภอหนองวัวซอ สามารถเข้ามาทำวิจัยร่วมกันได้ในอนาคต นอกจาจนี้ยังได้ไปพูดคุยกับนายก อบต. หมากหญ้า ซึ่งให้ความสนใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแม้ว่าจะยังไม่เข้าใจรายละเอียดมาก นักก็ตาม และพอ. โรงเรียนแสงอร่าม ที่เคยทำกิจกรรมกับสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 9 มาก่อน นอกจาจนี้ยังได้ไปพูดคุยกับนายกอบต. น้ำพ่น เทศบาลตำบลหนองวัวซอ เทศบาลตำบลหนองอ้อโนน ห่วย แต่ไม่พบผู้นำจึงฝากเอกสารแนะนำ ศก. โครงการและจดหมายขอข้อมูลไว้

สรุปแล้วผู้ประสานงานโครงการได้ไปทำความรู้จัก ขอข้อมูลและพบผู้นำในพื้นที่อำเภอหนองวัวซอ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแนะนำโครงการในเบื้องต้นเพื่อว่าเมื่อมีการประสานงานในอนาคต หรือเลือกพื้นที่วิจัยจะได้ง่ายขึ้นและได้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการตัดสินใจประกอบ

พื้นที่กลางน้ำ (อำเภอเมือง) เริ่มต้นจากการเดินทางไปสำรวจแหล่งน้ำรอบๆ อำเภอเมือง จากสถานที่ที่อยู่ใกล้บ้านพักและสำนักงานมากที่สุดก็คือตำบลดี มีอ่างเก็บน้ำอยู่ใกล้ๆ เรียกว่า “อ่างเก็บน้ำกุดลิงง้อ” ซึ่งรับน้ำจากห้วยริน ตั้งอยู่ที่บ้านกุดลิงง้อ ตำบลดี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ได้เข้าไปที่สำนักงานเพื่อขอทราบข้อมูลด้านแหล่งน้ำและลำห้วยที่ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำกุดลิงง้อ ปรากฏว่าพบแต่คนงานเพาะปลูกผักที่และหัวหน้าส่วนใหญ่จะเดินทางออกไปประชุมในอำเภอเมือง จึงฝากจดหมายขอข้อมูลไว้กับคนงานและได้โทรศัพท์ประสานงานไปยังคุณพันธ์ แสงอาวุธ หัวหน้าฝ่ายส่วนบำรุงท้องที่ว่าได้ฝากจดหมายไว้แล้วจะเข้ามาเก็บข้อมูลและพูดคุยกับทางหลัง หลังจากนั้นได้ไปติดต่อกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลดีซึ่งนายมงคล ศรีเนลิม เพื่อขอข้อมูลและพูดคุยเรื่องงานวิจัยปรากฏว่านายกอบต.ไม่อยู่ไปธุระจึงได้ฝากจดหมายไว้ แล้วเดินทางต่อไปที่ อบต.โคงสะอดมีนาภก อบต.ซึ่งนายชรัชัย มิจายา แต่ว่าไม่อยู่ได้พูดกับเจ้าหน้าที่นักพัฒนาชุมชนของ อบต.ซือยุทธ เข้ายังไม่เข้าใจเท่าไหร่ว่าเรามาทำอะไร ด้วยความเข้าใจเดิมที่ว่า อบต.โคงสะอดอยู่ติดกับเขื่อนห้วยหลวงจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำห้วยหลวงไม่มากก็น้อยในเชิงบูรณาการ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนบอกว่าอบต.โคงสะอดไม่ได้เกี่ยวข้องอะไรกับห้วยหลวงเลยเนื่องจากว่าชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เขตเมืองมีอาชีพรับจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่ก็ออกไปรับจ้างในเมือง ไม่ได้ทำการเกษตรและพื้นที่ก็ไม่ได้อยู่ในเขตชลประทานห้วยหลวง นอกจากใช้น้ำทำนาประปาเพื่ออุปโภค บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ที่นี่ก็เลยมิได้คุยกับเรื่องงานวิจัยต่อ พื้นที่ต่อไปที่ได้ไปพูดได้แก่นายก อบต.บ้านตาด ได้พูดคุยกับกับงานวิจัยที่บ้านและขอข้อมูลพื้นที่แต่เนื่องจากนายกมีปัญหาเรื่องสุขภาพจึงยังไม่สามารถรับปากหรือแสดงความสนใจงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเท่าไนก พื้นที่ต่อไปได้ไปพูดนายก อบต.น้ำพ่นปรากฏว่าไม่รู้บ้านจึงได้ฝากเอกสารแนะนำไว้กับหลวงสา เสวนนายก อบต.นิคมสงเคราะห์ก็มีปัญหาสุขภาพเช่นเดียวกัน บอกว่าจะส่งเรื่องต่อไปให้ปลัดตำบล ให้เราไปติดตามต่อ อบต.ต่อไปที่ไปพูดได้แก่ อบต.หมุ่ม่น อบต.กุดสาร ที่นี่พบว่านายกอบต.ได้ให้ความสนใจและเอาใจใส่ในข้อมูลที่เราสอบถามเป็นอย่างดี เช่น การให้รายชื่อของบุคคลที่เป็นผู้สนใจและโครงการต่างๆ ของอบต. ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ นอกจาจนี้ยังได้ไปพูดนายกอบต.บ้านขาว และ อบต.นาภวัง ที่นี่ได้พบกับนักวิชาการเกษตรที่รู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการวิจัยแบบ PAR เพราะว่ากำลังเรียนໂທที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ ผู้เขียนตั้งใจว่าจะประสานการทำงานกันไปต่อ อบต.ต่อไป

ได้แก่ อบต.เชียงยืน นายกให้ความสนใจและได้ส่งนายช่างโยธาเข้าร่วมการประชุม นอกจานี้ยังได้ไป
พบ อบต.สามพร้าว นายกเทศมนตรีหอนบัว อบต.หนองนาคำ และอบต.หนองขอนกร้าง

พื้นที่ปลายน้ำ (อำเภอสร้างคอม)

พื้นที่นี้การอภิปรัคพื้นที่ค่อนข้างไม่ยาก แม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่ผู้เขียน
ไม่คุ้นเคยแต่เนื่องจากผู้เขียนได้รู้จักกับคุณวิสาข หมีกรุ๊ อดีตผู้จัดการสหกรณ์ของมูลนิธิแห่งประเทศไทย
พื้นที่อำเภอสร้างคอม ทำให้การเดินทางง่าย ไม่หลงทาง และคุณวิสาขารู้จักคนเยอะมากแทนทุก
หน่วยงาน และส่วนใหญ่เป็นเพื่อนของคุณวิสาขมาสั่งทำให้การติดต่อประสานงานง่าย อบต.แรกที่คุณ
วิสาขพาไปพบได้แก่นายก อบต.บ้านโภเพาะว่าเป็นพื้นที่บ้านเกิดของคุณวิสาข หมีกรุ๊ เพื่อนรุ่นพี่
ของผู้เขียน ได้ฝากเอกสารไว้และแนะนำคร่าวๆ เกี่ยวกับงานวิจัยของ สกว.ให้กับนายก อบต.เข้าใจพอ
สังเขป หลังจากนั้นคุณวิสาขมาสู่ได้พาไปแนะนำตัวกับนายก อบต.บ้านยอด อบต.หินโงม เทศบาล
ตำบลสร้างคอม และได้เข้าพบกับนายอำเภอสร้างคอม นายอำเภอถามว่ามาพบครั้งนี้มีวัตถุประสงค์อะไร
จึงได้แนะนำตัวเองว่าเป็นโครงการ สกว.เป็นโครงการ น้ำอำเภอที่จะมีหน่วยงานมาทำงานกับชาวบ้านบอกว่า
ชาวหน้าถ้าจัดประชุมให้มาใช้สถานที่ของอำเภอได้เลย นายอำเภอแนะนำให้รู้จักที่จะประสานงาน
กันต่อไป และต่อมามีอีกประชุมชี้แจงโครงการก็ได้ไปจัดครั้งที่ว่าการอำเภอและปลัด
อาวุโสได้เข้าร่วมประชุมตลอดทั้งวัน ส่วนพื้นที่อื่นๆ ได้ไปพบกับปลัดอบต.นาสะอด ซึ่งให้ความสนใจ
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ภายหลังได้เสนอร่างโครงการมาให้พิจารณา แต่เนื่องขนาดของ
โครงการใหญ่ไป และปลัดยังไม่มีทีมทำงาน จึงได้แนะนำให้ไปพัฒนาต่อ และลดขนาดของโครงการลง
ตามความเหมาะสมของบประมาณและพื้นที่ ซึ่งตอนนี้ปลัดก็กำลังพัฒนาโครงการอยู่ การได้พบปลัด
อบต.นาสะอดทำให้ได้ทราบว่าที่อำเภอสร้างคอมมีชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมห้วยหลวงฯ มีอดีต ผอ.
โรงเรียนอนุบาลสร้างคอมและเพื่อนๆ ข้าราชการเกย์ยรและแกนนำท้องถิ่นหลายคนร่วมเป็นแกนนำของ
ชุมชนฯ จึงได้พากันไปแนะนำตัวและแนะนำงานของ สกว.ที่บ้าน ท่านก็ให้ความสนใจเป็นอย่างดี
หลังจากนั้นผู้เขียนได้เดินทางไปพบนายกอบต.เชียงดาเป็นแห่งสุดท้ายก่อนเดินทางกลับ

สรุปแล้วกิจกรรมการศึกษาข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนา
ลุ่มน้ำห้วยหลวงในพื้นที่ต้นน้ำ (ตันน้ำ) กลางน้ำ (อ.เมือง) และปลายน้ำ (อ.สร้างคอม) ผู้เขียนใช้วิธีการ
ไปพบปะแกนนำในพื้นที่เป็นการส่วนตัวแทนทุกคน เพื่อจะได้พูดคุย สื่อสาร พร้อมทั้งสังเกตความสนใจ
แลกเปลี่ยนวิธีคิดเบื้องต้นและทำให้ทราบว่าแต่ละคนที่ไปพบมีแนวโน้มจะร่วมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
หรือไม่อย่างไร และถ้าร่วมมือกันจะสามารถทำงานร่วมกับแกนนำเหล่านี้ได้ในลักษณะไหนบ้างในระยะ
ยาว อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้ทำให้ สกว.เป็นที่รู้จักของผู้บริหาร อบต.ในระดับหนึ่งแล้ว แต่สาเหตุที่ยังไม่
สามารถพัฒนาโจทย์วิจัยกันได้อย่างเป็นรูปธรรมเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่พอเหมาะสมพอดีกับคณะผู้บริหาร
กำลังจะหมดอายุการทำงาน และเตรียมการเพื่อรอการเลือกตั้งใหม่ในต้นเดือนกันยายน 2552 ทำให้บาง
หน่วยงานที่ให้ความสนใจอย่างจริงจัง

สรุปบทเรียนที่ได้จากการจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง

- 1) จากการเดินทางไปพบเจ้าหน้าที่อบต.ห้วยหลวงทำให้ทราบข้อมูลและจัดทำแผนที่การบริหารจัดการน้ำ ให้กับน้ำที่มาจากน้ำที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง ตัวอย่างเช่น อบต.แห่งหนึ่งจะปฏิเสธทุกอย่างที่เกี่ยวกับเอกสารการขอข้อมูล ไม่ให้ทั้งข้อมูลพื้นฐาน ไม่ให้ทั้งโครงการที่เกี่ยวข้อง แต่ยังบอกว่าให้คุณไปตั้งคำถามการวิจัยมาใหม่ เพราะคิดว่าเราเป็นนักวิจัย จนน่าสงสัยว่าจะต้องมีอะไรที่ปกปิดหรือเปล่า เพราะว่าธรรมดากลัว อบต.จะต้องเปิดเผยข้อมูล และมีข้อมูลที่สามารถให้ได้อยู่แล้ว
- 2) อบต.ที่ประสานงานยากมากคือ อบต.ที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง ตัวอย่างเช่น อบต.แห่งหนึ่งจะปฏิเสธทุกอย่างที่เกี่ยวกับเอกสารการขอข้อมูล ไม่ให้ทั้งข้อมูลพื้นฐาน ไม่ให้ทั้งโครงการที่เกี่ยวข้อง แต่ยังบอกว่าให้คุณไปตั้งคำถามการวิจัยมาใหม่ เพราะคิดว่าเราเป็นนักวิจัย จนน่าสงสัยว่าจะต้องมีอะไรที่ปกปิดหรือเปล่า เพราะว่าธรรมดากลัว อบต.จะต้องเปิดเผยข้อมูล และมีข้อมูลที่สามารถให้ได้อยู่แล้ว
- 3) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นเทศบาล (อปท.) ในเขตเมืองที่ประสานงานยาก และส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจว่าจะขอข้อมูลไปทำอะไร เนื่องจากคำว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นยังไม่เป็นที่คุ้นหู จะนั่นในบางแห่งที่ไม่ได้พบกับผู้บริหารก็จะไม่มีโอกาสได้พูดคุยและอธิบายเพิ่มเติม
- 4) นายก อบต.บางแห่งคิดว่าเราจะไปขอเงิน (เขตเมือง) ยังไม่ทันคุยเรื่องงานเลยเขาก็บอกว่าเดี๋ยวนี้ได้รุ่ง ก็คิดว่า อบต.มีเงิน เล่าให้ฟังว่า อบต.ของผมแต่ละปีมีเงินเท่านั้นบาท รู้สึ้งมาให้เท่านั้นบาท โครงการต่างๆ ต้องถูกจัดสรรล่วงหน้ากระจายไปตามหมู่บ้านต่างๆ ที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย เมื่อกระจายลงไปแล้วก็เหลือเงินนิดเดียว ไม่พอที่จะทำอะไร นากยกน้ำดู กังวลเรื่องการเงินแล้วบประมาณมากเป็นพิเศษ
- 5) สองเดือนผ่านไปเริ่มเรียนรู้ว่าการพยายามเข้าพบนายก อบต.หรือผู้บริหาร อปท.แบบหัวร้อน เข้าไปขอพบขอข้อมูลทุกหน่วยงานไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะว่า 1) ยังไม่มีครุภัณฑ์ ไม่คุ้นหูและไม่รู้เรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2) ยังคันไม่พบเจ้าหน้าที่ที่คิดสร้างสรรค์มาก (พบบ้างประมาณ 2 แห่ง) เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่จะคิดแค่ว่าเราไปขอข้อมูล เสร็จแล้วก็ย้อนเรื่องไปให้เจ้าหน้าที่โยธา ภายนอกพบร่วมกับนายช่างโยธา อบต.เชียงยืนเมื่อได้เชิญมาประชุมเพื่อชี้แจงโครงการ แต่ความสนใจส่วนใหญ่ของนายช่างโยธาจะเป็นเรื่องของเด็กและเยาวชนยกพวกตีกัน
- 6) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำของ อปท.เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เป็นโครงการเกี่ยวกับการขุดลอกแหล่งน้ำ

3.1.2. จัดเวลาที่สร้างความเข้าใจกับพื้นที่ (อำเภอหนองวัวซอ, อำเภอเมือง, อำเภอพิบูลรักษ์และอำเภอสร้างคอม)

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ ได้แก่

- (1) เพื่อชี้แจงความเป็นมาของโครงการ
- (2) เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะต่อการจัดทำโครงการ
- (3) เพื่อวางแผนการจัดเวลาที่วิเคราะห์ในแต่ละพื้นที่

วิธีการดำเนินการ มีการจัดการประชุมเพื่อชี้แจงโครงการและแนะนำวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งสิ้น 3 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1 จัดเวลาที่ชี้แจงโครงการพื้นที่อำเภอสร้างคอม วันที่ 15 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี ครั้งที่ 2 จัดเวลาที่ชี้แจงโครงการพื้นที่อำเภอเมือง วันที่ 16 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี ครั้งที่ 3 วันที่ที่ 25 มิถุนายน 2552 ณ.องค์การบริหารส่วนตำบลหมูม่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ครั้งที่ 4 ชี้แจงโครงการพื้นที่ อำเภอหนองวัวซอ วันที่ 17 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมอำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ผลการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) อำเภอสร้างคอม

การประชุมเพื่อชี้แจงและแนะนำโครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวงวันที่ 15 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมที่ว่าการอำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี

การประชุมในวันนี้มีผู้เข้าร่วมการประชุม ประกอบด้วย

นายอำเภอสร้างคอม ปลัดอาวุโสอำเภอสร้างคอม อาสาสมัครเกษตรกรจังหวัดอุดรธานี ประธานกลุ่มชาวนา กรรมการสหกรณ์การเกษตรศุภนิมิตสร้างคอม จำกัด กรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านโนนกหอ กรรมการกลุ่มอนุรักษ์น้ำพาน ผู้ใหญ่บ้านโนนผ่อง ข้าราชการบำนาญ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเชียงวิทยา ประธานชุมชนกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมห้วยหลวง สารวัตรกำนันตำบลเชียงด้า นางอรุณ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงด้า ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลสร้างคอม รองนายกเทศมนตรีสร้างคอม รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพินโงม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนาสะอด นักพัฒนาอิสระ ผู้ประสานงานสกอ. จังหวัดหนองบัวลำภูและจังหวัดอุดรธานี

เปิดการประชุม

โดยนายยุทธนา พจน์โยธิน ปลัดอาวุโสอำเภอสร้างคอม

การประชุมวันนี้ทางอำเภอสร้างคอมดีใจที่ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยมาแนะนำทางการพัฒนาเรื่องน้ำในเขตอำเภอสร้างคอม เพราะสร้างคอมมีหลายแห่งที่มีปัญหาน้ำที่มาแก้ปัญหาเรื่องน้ำแต่ก็เจ็บหายไป ถ้าปัญหาเรื่องน้ำมีการทำวิจัยก่อนทำการพัฒนาคงจะเป็นการแก้ปัญหาที่ถูกทิศทางสร้างคอมมีแหล่งน้ำที่สำคัญของอำเภอคืออ่างน้ำพานมีน้ำตตลอดปี แต่ก็ไม่สามารถนำน้ำขึ้นมาใช้ส่วนของความต้องการของชุมชนได้ ไม่ว่าจะด้านการทำปลังหรือการเกษตรด้านอื่น ซึ่งตามอัตราของน้ำที่มีอยู่สามารถนำไปใช้ในการทำการเกษตรได้หลายตำบลในเขตอำเภอสร้างคอมแต่ทางหน่วยงานที่รับผิดชอบคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ถูกจำกัดด้วยหลายประการไม่ว่าจะเป็นเรื่อง งบประมาณ เรื่องโฉนดล้อมรอบอ่างน้ำพานที่มีปัญหาไม่ชัดเจนในเขตเด่นในฐานะตัวแทนของคนอำเภอสร้างคอมก็ยินดีในแนวทางการทำโครงการครั้งนี้ขอให้พื้นท้องผู้นำทุกท่านตั้งใจที่จะแก้ปัญหาของอำเภอเราร่วมกันมีเวลา ก็จะมานั่งฟังการประชุมด้วยทั้งวัน

นายยุทธนา พจน์โยธิน ปลัดอาวุโสอำเภอสร้างคอมกล่าวเปิดการประชุม

แนะนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.)

โดย อาจารย์พิภพ หัสดา ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู

อาจารย์พิภพ หัสดา ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู

สกว. เป็นหน่วยงานของรัฐในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดตั้งโดย พรบ.กองทุนสนับสนุนการวิจัยปี 2535 คณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัยและคณะกรรมการติดตามและ ประเมินผล การสนับสนุนการวิจัย โดยการแต่งตั้งจากคณะกรรมการ ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นศูนย์ประสานงานตั้งอยู่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กระจายทุนสนับสนุน ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคตะวันออก และ ภาคใต้ สนับสนุนด้านทุนการวิจัยให้แต่ละจังหวัด โดยจังหวัดอุดรธานีเสนอนำร่องคือโครงการศึกษา ยุทธศาสตร์แนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง สกว. มีภารกิจในการสนับสนุนกระบวนการสร้างคอมรั สร้างนักวิจัย และสร้างระบบการวิจัยเพื่อตอบคำถามและเสนอทางเลือกให้สังคม ให้เป็นสังคมฐานความรู้ ครอบคลุมทุกระดับและทุกภาคส่วนของสังคมไทย ตามแนวคิดที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญหาเพื่อพัฒนา ประเทศ”

แนะนำโครงการศึกษาดูทัศนศิร์และแนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุตรธานี

โดย นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงาน

คุณพัชรินทร์ บัวลอย แนะนำโครงการศึกษาดูทัศนศิร์และแนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง

คุณพัชรินทร์ บัวลอย ชี้แจงแรงจูงใจในการเกิดโครงการศึกษาดูทัศนศิร์และแนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง (1) หาแนวร่วม กลุ่มคน ชุมชนที่สนใจ (2) พัฒนาโครงการ โจทย์วิจัย สกาวมีงานวิจัยหลายด้านแต่จังหวัดอุตรธานี โครงการนี้ร่วมกับโครงการศึกษาดูทัศนศิร์และแนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง โดยในช่วงเริ่มโครงการ ศึกษาดูทัศน์น้ำคืออำเภอหนองวัวซอ กลางน้ำคืออำเภอเมือง และปลายน้ำคืออำเภอสร้างคอม ในการทำวิจัยต้องทำเป็นทีมโดยปัญหาที่จะทำวิจัยต้องผ่านประชาชนหมู่บ้านก่อนเพื่อหาปัญหาและความต้องการที่เป็นจริงของชุมชน จึงพัฒนาร่างข้อเสนอโครงการ ปัญหา แผนงาน วัตถุประสงค์ ผลที่คาดว่าจะได้รับ งบประมาณ

ช่วงทดลองนำเสนอตัวอย่างการพัฒนาโจทย์วิจัยจากพื้นที่จริง

โดย คุณพัชรินทร์ บัวลอย เป็นวิทยากรกระบวนการ

ภาพกิจกรรมกลุ่มย่อย

วิทยากรแจกกระดาษเปล่าและปากกาเมจิหลายสีให้ผู้เข้าร่วมประชุมใช้เขียนข้อเสนอโครงการของแต่ละตำบล แบ่งเป็น

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย ตำบลสร้างคอม ตำบลบ้านโคก และตำบลหินโงม

ทีมวิจัยได้แก่ อาจารย์ฉลอง เกตุนัส ผอ.สุทัศน์ บุตรอุดร ผอ.สุวัฒน์ ศรีสุนทร อาจารย์ สุรัตน์ วรรณพันธ์ นายวรวุฒิ แสนเทพ นายเทวัญ โพนเบ้า นายปรีชา วงศ์กันหา และนายก้อน พังน้อย

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย ตำบลนาสะอดและตำบลเชียงดา

ทีมวิจัย ได้แก่ ปลัดน้ำพี้ โพนพูน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงดา คุณเหรียญชัย หล้า คอม คุณบุญลี บุญญะรังและคุณอรุณ โพนสร้างแก้ว

ตัวอย่างการนำเสนอข้อเสนอโครงการจากกลุ่มเยี่ยม

กลุ่มที่ 1 โครงการอนุรักษ์พื้นที่น้ำท่วมห้วยหลวงตอนปลาย

อาจารย์ฉลอง เกษนัส ประชานชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมห้วยหลวง

ผู้เสนอโครงการ นายฉลอง เกษนัส 164 หมู่ 2 ตำบลสร้างคอม อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี โทรศัพท์ 081-2953991

ความเป็นมา

สำหรับห้วยหลวงตอนปลายมีอาณาบริเวณพื้นที่ติดต่อระหว่าง 5 อำเภอ คือ อำเภอพิบูลรักษ์ อำเภอสร้างคอม อำเภอบ้านดุง และอำเภอโพนพิสัย ของจังหวัดหนองคาย แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอสร้างคอม ซึ่งเป็นแหล่งให้คุณค่าทางการเกษตรและการประมง

โดยสภาพทั่วไปของลุ่มน้ำห้วยหลวงเป็นป่ามุ่งป่าทาม น้ำท่วมในฤดูน้ำหลากระยะหนึ่งที่อยู่รอบลุ่มน้ำห้วยหลวงจะมีการทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์และการประมง

ระยะหลังมีการทำนาปรังมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาการใช้น้ำและการจัดสร้างเขื่อนห้วยหลวง กันน้ำที่ให้ผลลัพธ์ไม่ดี ที่สำคัญปัจจุบันไม่สามารถขึ้นมาวางไช่ตามที่ต้องการ และสาขาใหม่ที่เคยเป็นมาในอดีต

สภาพปัญหาและการแก้ไข

1. ฤดูแล้งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร
2. ฤดูฝนน้ำท่วมทำให้การทำเกษตรเสียหาย

3. นำเสีย ทำให้สามารถนำมารอไปคบริโภคได้
4. จำนวนประชากรสัตว์น้ำ/ สัตว์ป่าลดลง

การแก้ไข

1. การจัดการนำยังไม่ดีพอ เช่น ถูกแล้งควรปิดประตูนำเพื่อกักเก็บนำให้อยู่ในระดับที่เพียงพอ ต่อความต้องการของเกษตรกร
2. ให้มีการรวมกลุ่มเพื่อการใช้น้ำและการจัดการนำอย่างเป็นระบบ

กรอบความคิด

1. ทรัพยากรน้ำ คน สัตว์ มีความสัมพันธ์กัน ถ้าน้ำไม่ดีจะทำให้ประชากรสัตว์นำลดลง
2. องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชนเกิดจากการรวมกลุ่มตั้งเป็นชุมชน ผู้นำทางราชการแต่งตั้งผู้นำจาก องค์กรส่วนท้องถิ่น ผู้นำเหล่านี้จะได้รับความรู้ ทักษะ วิธีการ ที่จะนำมาพัฒนาท้องถิ่น ของตัวเองให้ยั่งยืนได้
3. การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนถือว่าเป็น “หัวใจสำคัญของการพัฒนา ชุมชน” เพราะในอนาคตบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ดูแลต่อไป

คำถามการวิจัย

รูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนปลายควรเป็นอย่างไร?

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการดูแลรักษาสภาพลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนปลาย
2. เพื่อหาแนวทางในการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนปลาย
3. เพื่อหารูปแบบและวิธีการในการจัดการที่เหมาะสมโดยชุมชนสู่การอนุรักษ์ลุ่มน้ำห้วยหลวง ตอนปลาย

ประเด็นศึกษา

1. บริบทชุมชนในอำเภอสร้างคอม
2. วิถีชีวิตริมแม่น้ำห้วยหลวงตอนปลาย
3. ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการจัดการดูแลรักษาลุ่มน้ำ
4. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับลุ่มน้ำและสาเหตุของปัญหา

นิยามศัพท์

1. ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถในการจัดการนำ
2. การจัดการ หมายถึง การรวมกลุ่มเพื่อให้มีแนวทางปฏิบัติโดยชุมชนที่เหมาะสมกับการ อนุรักษ์นำ

วิธีการดำเนินการ

- 1) ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนอำเภอสร้างคอม
- 2) สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกส่วนในพื้นที่อำเภอสร้างคอมโดยใช้เวทีหมู่บ้าน
- 3) เก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้าน
- 4) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ทราบสาเหตุของปัญหา

- 5) จัดเวทีใหญ่เพื่อกำหนดกิจกรรมการแก้ไขปัญหา
- 6) จัดเวทีใหญ่เพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานวิจัยในช่วงที่หนึ่ง
- 7) จัดเวทีประชุมประจำเดือนทีมวิจัยและคณะกรรมการเพื่อติดตามและปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์

พื้นที่ดำเนินการวิจัย อำเภอสร้างคอม

ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 ปี

งบประมาณ .....บาท

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ชุมชนได้เรียนรู้ศักยภาพของตนเองในการจัดการสู่การอนุรักษ์ลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนปลาย
- 2) ได้รูปแบบในการจัดการลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนปลาย
- 3) เกิดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรชุมชนในอำเภอสร้างคอม

รายชื่อคณะกรรมการผู้เข้าร่วมวิจัย ประกอบด้วย

1) นายฉลอง เกษนัส	ประธาน
2) นายสุทธัคณ์ บุตรอุดม	กรรมการ
3) นายไชยวัฒน์ ศรีสุนทร	กรรมการ
4) นายประดิษฐ์ นิสิต	กรรมการ
5) นายวราภรณ์ แสนเทพ	กรรมการ
6) นายชุม จอมศรี	กรรมการ
7) นายธเนศ สร้างแก้ว	กรรมการ
8) นายประคอง หลักคอม	กรรมการ
9) นายบุญเลิศ นามลัง	กรรมการ
10) นายเทวัญ โพนเบ้า	กรรมการ
11) นายปรีชา วงศ์กันยา	กรรมการ
12) นายสุรัตน์ วรรณพันธ์	กรรมการและเลขานุการ

ข้อเสนอแนะจากที่ประชุม

- ปัญหาที่วิจัยก็ว่างเกินไป ให้เลือกบางประเด็นที่เกิดผลกระทบ และนำมาเป็นตัวอย่างกรณีศึกษา
- การเลือกพื้นที่ทั้งอำเภออาจไม่สามารถทำได้จริง ลองลดขนาดของพื้นที่และเลือกพื้นที่ที่มีความชัดเจนที่จะวิจัย

กลุ่มที่ 2 ชื่อโครงการ : โครงการศึกษาการพัฒนาอ่างน้ำพาน

นายน้ำพี้ โพนพูด (ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลนาสะอาด)

ชื่อผู้เสนอโครงการ : นายน้ำพี้ โพนพูด ปลัด อบต.นาสะอาด ที่อยู่ 23 หมู่ที่ 4 ต.นาสะอาด อ.สร้างคอม จ.อุดรธานี

1. ความเป็นมา

1.1 สภาพทั่วไป

อ่างน้ำพาน เป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ของอำเภอสร้างคอม มีเนื้อที่ ประมาณ 14,300 ไร่ สภาพเดิมเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีห้วย หนอง คลอง ห้วยและบ่อรวมอยู่ในพื้นที่ มีลำห้วยพานเป็นลำห้วยสายหลักซึ่งมีต้นน้ำอยู่บริเวณเขตป่าสงวนรอยต่อระหว่างตำบลบ้านโคก ตำบลนาสะอาด ตำบลเชียงดา และตำบลทุ่งหลวง

สภาพของดินพื้นที่อ่างน้ำพานเป็นดินเหนียวปนลูกรัง แต่ชั้นหน้าดินโดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งที่มีวัชพืชขึ้นจะมีลักษณะเป็นดินเลน เกิดจากซากพืชซากสัตว์เน่าเปื่อยทับกมกัน อ่างน้ำพานมีแนวโน้มจะตื้นเขินขึ้นทุกปี เนื่องจากมีน้ำท่วมขัง ไม่มีการระบายน้ำอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานับสิบปี ตั้งแต่ ร.พ.ช. ได้ดำเนินการก่อสร้างท่าน้ำกันอ่างน้ำพานแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2519

1.2 สภาพปัญหาและการแก้ไข

1.2.1 การใช้น้ำเพื่อการเกษตรและสาธารณูปโภค ยังไม่มีการพัฒนาระบบชลประทานที่สามารถนำน้ำจากอ่างน้ำพานมาใช้ทำการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.2 การท่องเที่ยว พื้นที่อ่างน้ำพื้นที่กว้างใหญ่ มีภูมิทัศน์งาม แต่ยังไม่มีการพัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.2.3 การประมง ปัจจุบันราชภูมิบางส่วนในพื้นที่ประกอบอาชีพจับปลาในอ่างน้ำพานเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว และรายได้เสริม แต่บางครั้งอาจใช้วิธีการจับปลาที่ผิดกฎหมาย หรือไม่เหมาะสม ขาดจิตสำนึกรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้ไฟฟ้าช็อต การจับปลาดุวางไว้ เป็นต้น

1.2.4 การรุกกล้ำพื้นที่อ่างน้ำพาน มีราชภูมิบางรายทำการเกษตรรุกกล้ำพื้นที่อ่างน้ำพานในอนาคตอาจมีปัญหามลภาวะ เช่น น้ำเสีย

2. ครอบความความคิดในการทำงาน

2.1 ดำเนินการศึกษาวิจัยความเป็นไปได้ และรายละเอียดในการพัฒนาอ่างน้ำพาน โดยแบ่งหัวข้อการศึกษาวิจัยออกเป็น 5 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 การพัฒนาอ่างน้ำเพื่อการเกษตรและสาธารณูปโภค

ด้านที่ 2 การพัฒนาการท่องเที่ยว

ด้านที่ 3 การแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

ด้านที่ 4 การพัฒนาการประมง

ด้านที่ 5 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยแต่ละด้านมีทีมวิจัย 1 ทีม

3. คำถ้ามการวิจัย

จะพัฒนาอ่างน้ำพานอย่างไรให้ถูกใจทุกคนและประสบผลสำเร็จ

4. วัตถุประสงค์

4.1 เพื่อศึกษา ทดลอง หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอ่างน้ำพานอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

4.2 เพื่อนำผลการศึกษาวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ

4.3 เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดสรรงบประมาณมาใช้ดำเนินการตามผลการวิจัยให้ประสบผลเป็นรูปธรรม

5. ประเด็นศึกษา

5.1 บริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านวิถีชีวิต ประวัติความเป็นมา จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.2 สภาพภูมิประเทศเชิงวิศวกรรม ทางไฟลของน้ำ ความสูงต่ำของพื้นที่ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ฯลฯ

6. วิธีดำเนินการ

6.1 จัดตั้งทีมวิจัย 5 ทีม 5 ด้าน

6.2 เก็บรวบรวมข้อมูล

6.3 วิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา และความต้องการของชุมชน

6.4 กำหนดแนวทาง ออกแบบโครงการ ในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งออกแบบ เขียนแบบ สิ่งก่อสร้าง

6.5 ทดลอง ตรวจสอบแนวทาง และโครงการที่กำหนดว่ามีความเป็นไปได้ และเหมาะสม เพียงใด

6.6 ทำประชาราษฎร์

7. พื้นที่ดำเนินการ

พื้นที่ 3 ตำบลรอบอ่างน้ำพาน

8. ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี

9. งบประมาณ 1,000,000 บาท

10. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

10.1 ชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้และเข้าใจความเป็นมาสภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหา ในการพัฒนาอ่างน้ำพาน

10.2 มีผลการศึกษาวิจัยเชิงลึก และมีรายละเอียดของโครงการที่สามารถนำไปบรรจุเข้า แผนพัฒนาทุกระดับ

10.3 มีโครงการพร้อมรายละเอียดประกอบโครงการซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถจัดสร้างงบประมาณดำเนินการได้ทันที

ข้อเสนอแนะจากที่ประชุม

- กลุ่มนี้ยังไม่มีทีมวิจัย การคิดโครงการวิจัยและการพัฒนาโจทย์ปัญหาต้องคิดค้นโดย กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายและผู้นำในท้องถิ่น
- โครงการใหญ่เกินไป เป็นทั้งโครงการพัฒนาและโครงการวิจัย เสนอให้แยกโจทย์วิจัยและ งบประมาณออกจากกัน แล้วพัฒนาให้เกิดความชัดเจน

นายอำเภอสร้างคอมเข้าร่วมการประชุมชี้แจงโครงการ

สรุปการประชุม

โดยนางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงานโครงการ

สำหรับการทดลองเขียนร่างข้อเสนอโครงการในวันนี้เป็นเพียงแค่ตุ๊กตา และตัวอย่างการนำเสนอโครงการวิจัยเพื่อห้องถีน หลังจากนี้ให้แต่ละพื้นที่ไปปรับปรุงร่างข้อเสนอโครงการให้มีกรอบการทำงานที่ชัดเจนได้แก่

- (1) เลือกประเด็นปัญหาที่สำคัญในพื้นที่เพื่อนำมาพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยจากพื้นที่จริง
- (2) คัดเลือกทีมวิจัย โดยให้แกนนำและกลุ่มเป้าหมายในห้องถีนเข้ามามีส่วนร่วม
- (3) เลือกพื้นที่ในขอบเขตตามความเป็นจริง ไม่จำเป็นต้องทำทั้งตำบล หรือทั้งอำเภอ เลือกบางพื้นที่ที่มีความชัดเจนตามโจทย์ปัญหาของงานวิจัย

2) อำเภอเมือง

(2.1) การประชุมเพื่อชี้แจงและแนะนำโครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง วันที่ 16 มิถุนายน 2552 ณ. ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนจังหวัดอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมการประชุม จากภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่เขตอำเภอเมือง ประกอบด้วย นายช่างชลประทานอาุโส โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาห้วยหลวง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า หัวหน้าส่วนโยธาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงยืน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านตาด ผู้ช่วยผู้จัดการประปาอุดรธานี สถิติจังหวัดอุดรธานี สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 อุดรธานี หัวหน้าส่วนโยธาองค์การบริหารส่วนกุดสาร นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงยืน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงยืน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหมุ่ม นักวิจัยและนักพัฒนาอิสระ

ว่าที่ ร้อยตรี อัครวิทย์ หมื่นกุล รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี

เปิดการประชุม

โดยว่าที่ ร้อยตรี อัครวิทย์ หมื่นกุล รองนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี

การแก้ปัญหารือเรื่องน้ำองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี ก้มีน้อยน้ำของจังหวัดที่จะทำการพัฒนาแม่น้ำสายต่างๆ ในจังหวัดอุดรธานี เช่นกัน จากที่ผ่านมาปัญหารือเรื่องน้ำก็จะมีประเด็นหลายเรื่อง

ไม่ว่าจะเป็น นำเสียจากการทำอุตสาหกรรมโรงงานในตัวเมืองอุดร นำเสียจาก ฟาร์มเลี้ยงหมู นำท่วมในบ้างพื้นที่ซึ่งเกิดจากการเหลื่องลำนำเปลี่ยนทิศทาง ในรอบเขตนอกอำเภอปัญหาน้ำท่วม นำแลঁง นำมีมากแต่ก็นำขึ้นมาทำประโยชน์ได้น้อย ปัญหาน้ำของน้ำจะเกี่ยวถึงติดของการทำมาหากินของคนในชุมชนด้วย ไม่ว่าจะเป็นการทำการเกษตร นาปี นาปรังการเลี้ยงปลา การทำประมง ใช้สารเคมีที่เกินขนาดทำให้ระบบนิเวศน์ของลำนำเสีย ถ้าเป็นไปได้องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานีอย่างให้สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัยสร้างเครือข่ายของทีมวิจัยในเขตจังหวัดอุดรธานีเพื่อการจัดการน้ำในเขตจังหวัดอุดรธานีที่เป็นระบบและได้รับการแก้ไขในแนวทางความคิดที่เป็นแนวเดียวกัน ในวันนี้ผมไม่สามารถนั่งร่วมประชุมกับพี่น้องได้ตลอดทั้งวัน เพราะมีภารกิจที่ต้องทำจึงขออนุญาตขอตัว ขอเชิญที่ประชุมตามสบายนครับ

แนะนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.)

โดย อาจารย์พิพพ หัสสา ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู

ก่อนอื่นขอแนะนำสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัยว่ามีความ เป็นมาอย่างไร ผมขออนุญาต แนะนำ สกว.ทางแผ่นดินไปร์เจตเตอร์นั่นครับ

สกว.เป็นหน่วยงานของรัฐใน สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดตั้งโดย พร บ.กองทุนสนับสนุนการวิจัยปี 2535 คณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุน การวิจัยและคณะกรรมการติดตาม

ประเมินผล แต่ตั้งโดยคณะกรรมการ ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นศูนย์ประสานงานตั้งอยู่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สกว. มีสำนักงานอยู่ทั่วประเทศซึ่งภาษาทาง สกว. จะเรียน Node ซึ่งก็ทำวิจัย ในเรื่องที่แตกต่างกันแล้วแต่ปัญหาน้ำของแต่ละพื้นที่และชุมชนเสนอขึ้นไปอย่าง เช่น จังหวัดหนองบัวลำภู ที่ผมรับผิดชอบก็ทำวิจัยเกี่ยวกับเยาวชน การทำวิจัยทำให้เราทราบถึงปัญหาที่แท้จริง อย่างเช่นวิจัยเรื่อง ทำไม้เด็กถึงทางเลา กันเมื่อแยกหมู่บ้าน หรือ ทำไม้เด็กไม่อยากมาโรงเรียน การวิจัยทำให้เราทราบ ปัญหาน้ำทางแก้ไขที่ถูกทาง จังหวัดอุดรธานีพึงเสนอโครงการตั้ง Node โครงการนำร่องคือ โครงการ ศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี โดยคุณพัชรินทร์ บัว ลอย ผู้ประสานงานจังหวัดอุดรธานี มีกระบวนการการทำวิจัยอย่างไร ผมขออนุญาตคืนให้คุณพัชรินทร์ ต่อ เพื่อชี้แจงรายละเอียดให้ทราบครับ

แนะนำแนวทางการเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยนางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงาน

ผู้ประสานงานโครงการแนะนำโครงการศึกษาดูทศศิลป์และแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง และแนวทางการเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลังจากนั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมซักถาม ดังนี้

ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมต่อแนวทางการวิจัยและพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง

- นายปัณฑร ตันแกร หัวหน้าส่วนโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงยืน: ผมเคยทำวิจัยสมัยเรียนหนังสือ ทำแล้วก็ไม่ได้อาไปใช้ประโยชน์อะไรทำส่งอาจารย์เรียนจบก็เก็บไว้ ในการเก็บข้อมูลก็ไปเก็บเอาเองสอบถามจากกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้บ้าง ใช้เครื่องมือแบบใบสอบถามบ้าง
- นายนงคล ศรีเฉลิม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น จะมาบอกให้ชาวบ้านทำเฉยๆ คงไม่มีใครทำหรือครับงานวิจัยนี้ เพราะว่า มันไม่มีเงินจ้างเข้าทำ จะให้ชาวบ้านไปทำฟรี ๆ ผมว่าทำไม่ได้หรือครับ เขาคงไม่ทำ ยิ่งถ้าเป็นงานจิตอาสาด้วยแล้วเราบังคับเขาไม่ได้ แม้แต่การเก็บข้อมูลของ อบต. เรา yang ได้จ้างทำเลยครับ

- นายประยูร หารประทุม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า: การทำวิจัยทำให้เรารู้ปัญหาที่เป็นจริงและมีข้อมูลในการนำไปอ้างของบประมาณ เราเป็นคนตั้งคำถามและหาคำตอบเอง

นายประยูร หารประทุม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า

- นายนงคล ศรีเฉลิม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี: การทำวิจัยทำให้เรารู้ปัญหาที่จริงอยู่ แต่ถ้าเราทำแล้ว เราไม่มีเงินในการจะแก้ปัญหาไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร และจะไปขอที่ไหน
- นายประยูร หารประทุม นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า: ก็ขอจาก อบต. ของเรานี่ล่ะ เรา ก็ตั้งงบจัดสรรว่าเมื่อเราทำวิจัยเสร็จเราก็เห็นปัญหาที่จะพัฒนาแก้ไข
- คุณพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงานโครงการอุดรธานี: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีงบประมาณในการสนับสนุนการวิจัยโดยสนับสนุนการวิจัยไม่เกินโครงการละ 300,000 บาท ซึ่ง 30% ของงบสนับสนุนเป็นงบบริหาร และ 70% จะเป็นงบพัฒนาด้านการวิจัย เริ่มแรกในการทำโครงการวิจัยกับ สกอ. ซึ่งจะต้องอยากแก้ปัญหา อย่างการทำวิจัยทางออกให้กับหมู่บ้านหรือ

ชุมชนของตนเอง โดยทีมวิจัยชุมชนพื้นที่ที่เสนอโครงการจะต้องตั้งเอง เมื่องานโครงการวิจัยสำเร็จเป็นรูป่างเรียบร้อยหัวหน้าทีมวิจัยหรือชาวบ้านที่ทำวิจัยสามารถเอาไปต่อยอดรับการสนับสนุนกับหน่วยอื่นได้ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือองค์กรบริหารส่วนจังหวัด

- นายมงคล ศรีเฉลิม นายกองค์กรบริหารส่วนตำบลนาดี: สำนักหัวยหลวงช่วงตำบลนาดีมีปลาตายและน้ำในแม่น้ำก็เป็นสีเขียวเข้มมาก อาทิตย์ที่ผ่านมา มีปลาตายโดยไม่ทราบสาเหตุ วันนี้ ก่อนที่ผมจะมาประชุมก็ได้รับแจ้งว่าในสำนักหัวยหลวงน้ำเขียวและก็มีปลาตายอีกแล้วไม่ทราบว่าหน่วยงานไหนรับผิดชอบครับ
- นายสุรพงษ์ ศรีประไหเม นักวิชาการ จากสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 จังหวัดอุดรธานี หน่วยงานสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 9 นี้จะรับ ขอบคุณครับที่แจ้งให้ทราบผมจะ逇รับอุทิสทางหน่วยงานไปทำการตรวจสอบดูเดียวเนี้ยและครับ แล้วคุณสุรพงษ์ ศรีประไหเม ก็โทรเข้าสำนักงานให้ทางสำนักงานลงพื้นที่ทำการสำรวจคุณภาพน้ำบริเวณบ้านกุดลิงง้อ ตำบลนาดี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- นายมงคล ศรีเฉลิม นายกองค์กรบริหารส่วนตำบลนาดี: ในกรณีเก็บข้อมูล ของหมู่บ้าน ของตำบล ช่วงที่ผมมารับตำแหน่งนายกใหม่ ๆ ก็เคยทำอยู่นั่นและก็เอาข้อมูลรายงานจังหวัด แต่ไม่ทราบว่าทางจังหวัดทำหายหรือยังไม่ทราบ

- นายประภัทร ประพันธ์พจน์ สกติจังหวัดอุดรธานี: ยังอยู่ครับข้อมูลทุกอย่างยังอยู่ครับ ถ้าไม่มีมั่นใจก็ไปตรวจสอบที่สำนักงานสกติจังหวัดอุดรธานีได้เลยครับ ทางสกติจังหวัดอุดรธานีเรามีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ทันสมัยสามารถทราบลายละเอียดในเรื่องที่ต้องการในเวลานั้นได้เลยครับ

นายประภัทร ประพันธ์พจน์ สกติจังหวัดอุดรธานี

- นายนวปงษ์ จตุรพรพันธ์ นักพัฒนาอิสระจากมูลนิธิชุมชน: ทำไมสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น ถึงเลือกทำแต่ต้นน้ำคือ อำเภอหนองวัวซอ กลางน้ำคือ อำเภอเมือง และปลายน้ำคือ สร้างคอม ล่ำครับ เพราะผมอ่านจากโครงการที่แนบไปกับหนังสือที่เชิญเข้าร่วมประชุม แล้วถ้าชาวบ้านที่เข้าอยู่ในสำนักหัวยหลวงเขามีปัญหาแต่เข้าไม่ได้อยู่ในเป้าหมายที่ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยทำอยู่อย่างเช่น อำเภอพังงา อำเภอเมือง ฯ ฯ จะเสนอขอโครงการวิจัยได้มั้ยครับ
- คุณพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงานโครงการอุดรธานี: ได้อยู่คือโครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำหัวยหลวง จังหวัดอุดรธานี ที่ริบินทำโครงการเสนอไปยัง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่นเป็นเพียงพื้นที่นำร่องของโครงการซึ่งต่อไปก็มีโครงการที่จะทำทั่วทั้งลำดับห่วงลุ่ม

สรุปการประชุม

โดยคุณพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงาน

การประชุมเพื่อชี้แจงโครงการในวันนี้เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้รู้จักหน่วยงาน สกอ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำทั่วทุกแห่ง ซึ่งการประชุมครั้งต่อไปจะเป็นการลงพื้นที่เพื่อชี้แจงโครงการและแนะนำโครงการ สกอ. เพิ่มเติมในเฉพาะพื้นที่ที่สนใจในเขตอำเภอเมืองอีกรั้ง ซึ่งจะได้ประสานงานและนัดหมายกับอีกรั้งหนึ่งในเดือนต่อไป

(2.2) การประชุมเพื่อชี้แจงและนำเสนอโครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำทั่วทุกแห่ง วันที่ 25 มิถุนายน 2552 ณ. องค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การประชุมครั้งนี้สืบมาจากการประชุมเพื่อชี้แจงโครงการที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี มีผู้สนใจเข้าร่วมให้มาชี้แจงต่อที่หน่วยงาน ซึ่งประสานงานโดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น ได้เชิญ ผู้เกี่ยวข้องที่พื้นที่อยู่ติดน้ำทั่วทุกแห่งอีก 4 ตำบล ได้แก่ เชียงยืน นาภวัง สามพร้าว marrow ประชุม

ผู้เข้าร่วมการประชุมประกอบด้วย

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่นและสมาชิก และผู้แทนจาก อบต. ริมแม่น้ำทั่วทุกแห่ง 3 แห่ง คือ เชียงยืน นาภวัง และสามพร้าว ได้แก่ หัวหน้าส่วนนโยบายองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงยืน หัวหน้าส่วนนโยบาย รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น เจ้าพนังงานป้องกันและบรรเทาทุกข์บำรุงสุของค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น

นายวีรศักดิ์ เข็มศรี นากยกongค์การบริหารส่วนตำบลหมูม่น

เปิดการประชุม

โดยนายวีรศักดิ์ เข็มศรี นากยกongค์การบริหารส่วนตำบลหมูม่น แนะนำตัว และให้ผู้เข้าร่วมประชุมแนะนำตัว

สืบเนื่องจากการประชุมที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี วันที่ 16 พฤษภาคม 2552 ผู้ได้เข้าร่วมประชุมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายท้องถิ่น ซึ่งมาจากสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่อง การศึกษาอยุธยาศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง ผู้ได้มีความคิดเห็นว่าอย่างให้ทุกองค์การบริหารส่วนตำบล ทุกตำบลที่มีผลกระทบจากลำน้ำห้วยหลวง มาปรึกษาหารือกันในการจะทำอย่างไรกับปัญหาที่เกิดอยู่ในวันนี้ ซึ่งทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจะมาพำนัช ผู้อยากรับคุณพัชรินทร์แนะนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยอีกครั้งให้ทางตำบลทราบอีกครั้งด้วยครับ

แนะนำหน่วยงาน สกอ.

โดย คุณพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงานโครงการ

นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงานโครงการฯ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)¹ จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติของทุน สนับสนุนการวิจัย พ.ศ. 2535 ในกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี มีวัตถุประสงค์ "เพื่อสนับสนุนการวิจัยที่จะนำ ไปสู่การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การปกครองเทคโนโลยี และวิชาการของประเทศไทย"

สกว. สำนักงานภาคตั้งอยู่ที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2541 เพื่อประสาน "การวิจัยเพื่อท้องถิ่น" ทั่วประเทศหลักการสำคัญของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือ "การตั้งโจทย์วิจัย และสนับสนุนงานวิจัย ตามความ ต้องการของชุมชนท้องถิ่น" ไม่ใช่ตามความต้องการของรัฐ หรือ ตามความสนใจของนักวิจัย ทั้งนี้ งานที่ สนับสนุนจะไม่จำกัดสาขาวิชา กลุ่มคน หรือองค์กร ที่เสนอ เป้าหมายใหญ่ของการวิจัยคือให้ได้ผลงานวิจัยที่ชุมชนท้องถิ่นนำไปใช้ได้ และ ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนขึ้นจากการกระบวนการทำวิจัย

แนวทางการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว. จะเน้นการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ภายใต้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม มีเนื้อหาอันเป็นประเด็นปัญหาสำคัญของท้องถิ่น ทำงานกับนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการวิจัย โดยมุ่งขยายแనวคิดงานวิจัยเพื่อสร้างเครือข่ายของ "คนวิจัย" และเน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่เฉพาะที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน ท้องถิ่น ประเทศ โดยการสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยที่หลากหลายรูปแบบและมีความเชื่อมโยงกับแผนยุทธศาสตร์การทำงานของพื้นที่ รวมทั้งการทำงานเชื่อมโยงกับองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ รวมทั้งแพร่ความรู้

¹ ที่มา: สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย:ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, <http://www.vijai.org/history.asp>

สู่สังคมโดยการสรุปบทเรียนและสังเคราะห์ความรู้จากการทำงาน รวมทั้งมุ่งจัดการความรู้ที่ได้จากการวิจัยในพื้นที่ สู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น (เน้นการสื่อสารกับสาธารณะ)

ลักษณะสำคัญของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- 1) เป็นโจทย์ที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามีความสำคัญ และอยากระดับ taraf ที่ต้องการร่วมกัน
- 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการค้นหาคำต่อรองกัน
- 3) มีการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา หรือเสนอทางเลือกให้กับท้องถิ่น
- 4) เป็นเรื่องที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และเป้าหมายขององค์กร

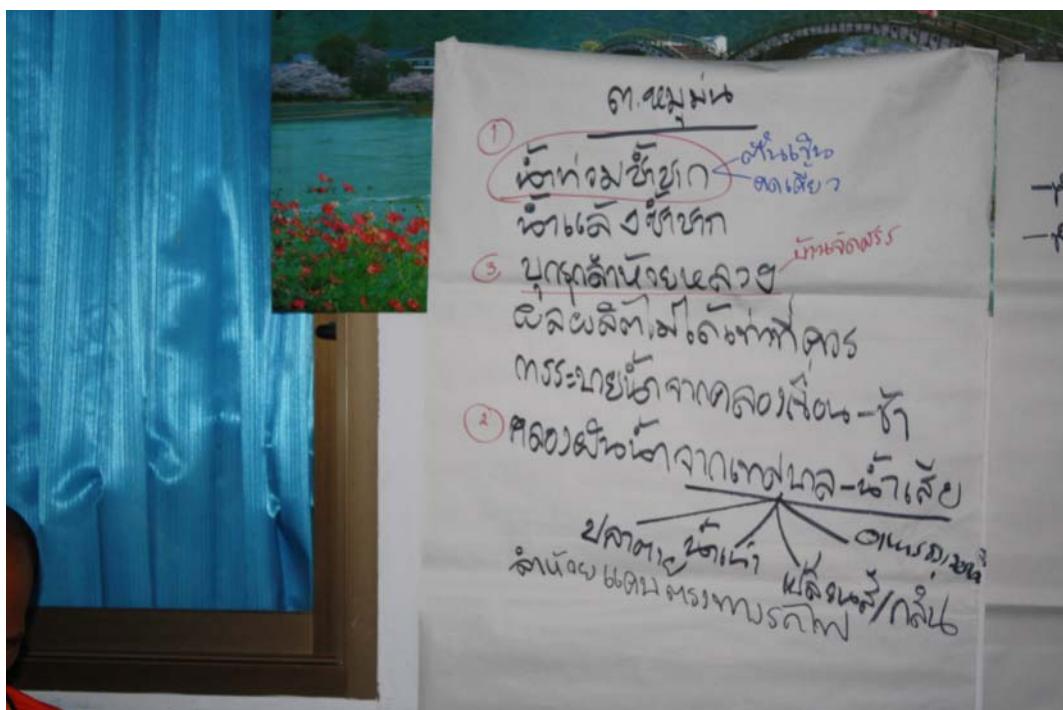
เมื่อแนะนำ สกอ. เสร็จแล้วผู้ประสานงานโครงการได้ให้ผู้เข้าร่วมถก แล้วแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

คำถามของผู้เข้าร่วมการประชุม

- การทำงานกับสกอ. แสดงว่าจะต้องมีความจริงใจในการทำงานกับประชาชนมาก ๆ ถึงจะทำได้?
  - ถูกแล้วค่ะ เพราะว่าเป็นเรื่องที่ต้องใกล้ชิดกับประชาชน การเขียนรายงานข้อมูล และเนื้อหารายงานจะเขียนตามความเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ แต่เป็นการเขียนรายงานเชิงคุณภาพ ซึ่งต้องทำงานกับชุมชนมากพอสมควร
- สามารถใช้งบประมาณในการชุดลอก หรือพัฒนาแหล่งน้ำโดยตรงได้หรือไม่ได้หรือไม่?
  - สกอ. ไม่เน้นการปฏิบัติการณ์ในช่วงแรก คือไม่ใช่งบพัฒนาโดยตรง ยกเว้น ผลการวิจัยออกแบบหลังเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เห็นว่าควรมีการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาจากข้อค้นพบที่ได้
- การทำงานต้องใช้นักวิจัยกี่คน?
  - แล้วแต่ความเหมาะสม ตามสติ๊ติของ สกอ. บางพื้นที่ใช้ประมาณ 10-40 คน ทั้งนี้ ให้ทีมวิจัยคัดเลือกกันเอง
- ต้องมีการรายงานสถิติค่าเฉลี่ยหรือไม?
  - "ไม่จำเป็นเสมอไป" เพราะว่าเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ยกเว้นว่าตัวเลขที่เก็บสถิติ มาจะมีการอธิบายรองรับ และมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาของข้อมูลที่เก็บได้ในรายงานวิจัย
- จะเลือกพื้นที่อย่างไร?
  - เลือกพื้นที่ที่สัมพันธ์กับประเด็นปัญหา "ไม่จำเป็นต้องทำทุกหมู่บ้านใน 1 ตำบล แต่อาจเลือกบางหมู่บ้านในขอบเขตที่สามารถทำได้จริง"
  - พื้นที่ไม่จำกัดแค่ของเขตตำบลเท่านั้น บางปัญหาอาจใช้หมู่บ้านริมน้ำเป็นตัวสื่อ ซึ่งอาจข้าม 2-3 ตำบล แต่เป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาร่วมกันจากสองฝั่งน้ำ เป็นต้น

ความคิดเห็นอีนๆ ของผู้เข้าร่วมการประชุม

- นายปัณฑร ตันแสوا (หัวหน้าส่วนโยธา องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงยืน) หลังจากที่ผมไปร่วมประชุมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยในเวทีที่ผ่านมาผมได้แจ้งให้ท่านนายกทราบท่านก็เห็นด้วยอยู่ครับและถ้าทางองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่นจะทำอะไรทางองค์การบริหารส่วนตำบลผมก็ยินดีให้ความร่วมมือครับ
- นายชุมพล ทาแท่งทอง (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ม่น) ปัญหาน้ำที่ทางหมู่ม่นจะเดี่ยววันนี้จะมาจากการต้นน้ำ อย่างเช่น น้ำเสียจากในตัวเมืองอุดรที่ปล่อยลงมา

ภาพแสดงปัญหาของพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตพื้นที่ตำบลหมู่ม่น อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ค้นหาปัญหา/โจทย์วิจัยของพื้นที่ ที่ประชุมได้ร่วมกันระดมปัญหาที่เผชิญในพื้นที่ ตำบลหมู่ม่นและพื้นที่ใกล้เคียงน้ำห้วยหลวง ได้แก่

- ปัญหาน้ำท่วมช้าๆ ล้ำนาที ล้ำนาที ล้ำนาที
- ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ริมฝั่งห้วยหลวง
- ปัญหาผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ผลเท่าที่ควร
- ปัญหาน้ำท่วมริมตลิ่งเพราะบางครั้งการระบายน้ำจากเขื่อน-คลองช้า ทำให้น้ำล้นตลิ่ง
- ปัญหาการผันน้ำจากคลองส่งน้ำของเทศบาลทำให้น้ำเน่าเสีย ปลากลาย น้ำมีกลิ่นเหม็น
- ปัญหาลำห้วยแคบตรงช่วงทางรถไฟ อย่างจะเสนอให้มีการขุดลอก

ข้อสรุปที่ได้

- ข้อสรุปในวันนี้คือให้แต่ละพื้นที่ลองไปพัฒนาโจทย์วิจัยและจัดทำร่างข้อเสนอโครงการ พร้อมทั้งสรุหาทีมวิจัยในพื้นที่ในเขตตำบลของตนเอง
- ให้ตำบลที่สามารถเลือกพื้นที่และทีมวิจัยได้แล้วจัดทำประชาคมหมู่บ้านในพื้นที่และเชิญ คุณพัชรินทร์ ลงไปทำความเข้าใจโครงการวิจัยกับชาวบ้านอีกรอบหนึ่ง ถ้าพื้นที่ไหนพร้อม แล้วก็ให้เตรียมการได้เลย
- ครั้งต่อไปจะมีการนัดหมายการประชุมอีกรอบหนึ่ง โดยอาจจะมีการประชุมหมุนเวียนไปตาม อบต.ต่างๆ ทั้ง 4 อบต. ที่สนใจทำเครื่องข่ายวิจัยทำหัวข้อ อบต.ที่อยู่ในพื้นที่ติดลำหัวยหลัง ทั้ง 4 แห่ง

3) อำเภอหนองวัวซอ

การประชุมชี้แจงโครงการพื้นที่อำเภอหนองวัวซอ วันที่ 17 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุม อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น 13 คน ประกอบด้วย นายเอราวัณ รัตนเดชอุดม ปลัดอาวุโส อำเภอหนองวัวซอ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภูและผู้ช่วย ผู้ประสานงานโครงการศึกษาแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและพัฒนาลุ่มน้ำหัวยหลังอุดรธานี นักพัฒนา อิสระ กำนันตำบลหนองบัววน ผู้แทนโรงเรียนชាយนา ตำบลกุดหมากไฟ สารวัตรกำนัน ตำบลหนองอ้อ สารวัตรกำนัน ตำบลหมากหญ้า ประธานกลุ่มทำนา ตำบลลูกบุ่ง ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงเดิด ตำบลน้ำพ่น รองนายก อบต. กุดหมากไฟ รองนายก อบต.น้ำพ่น

นายเอราวัณ รัตนาเดชอุดม ปลัดอาวุโสฝ่ายปกครองท้องถิ่นอำเภอหนองวัวซอ

เปิดการประชุม

โดย นายเอราวัณ รัตนาเดชอุดม ปลัดอาวุโสฝ่ายปกครองท้องถิ่นอำเภอหนองวัวซอ

วันนี้เข้าร่วมประชุมสายไปหน่อย เพราะพึ่งกลับจากไปร่วมพิธีเปิดของสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ จัดประชุมงานที่ข้างสำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์อำเภอหนองวัวซอ ต้องขอโทษทางเจ้าหน้าโครงการวิจัย ณ. โอกาสนี้ด้วย พูดถึงลำน้ำห้วยหลวงที่ไหลผ่านอำเภอหนองวัวซอซึ่งผ่านตำบลหนองอ้อ หนองหวาย มากหัญ หนองวัวซอ กุดมากไฟ และ อุบมุง ทางอำเภอหนองวัวซอซึ่งเดิมเคยจัดสรรงบประมาณไปปรับปรุงชุดลอกในบางช่วงของลำห้วย ระยะลงมือทำโครงการใหม่ ๆ ทางลงบิรมผึ้งลำห้วยหลวงที่จะชุดลอกไม่ได้ต้องถอนเป็นถนนลงไปก่อนถึงน้ำรถลงไปได้ ลำห้วยหลวงถือเป็นสายน้ำหลักของอำเภอหนองวัวซอกว่าได้ เพราะไหลผ่าน 6 ตำบล จาก 8 ตำบลในอำเภอ วัวซอ ชาวบ้านแกรวิมผึ้งลำห้วยนอกจากจะทำนาปีแล้วหลังฤดูเก็บเกี่ยวนาปี ยังได้ทำอาชีพเสริม คือ ทำนาปรัง ปลูกแตงกวา แตงไก ถั่ว ข้าวโพด ถ้าจะพูดกันไปแล้วอำเภอหนองวัวซอเป็นเหมือนผู้เฝ้าลำน้ำห้วยหลวงเลย ๆ เพราะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนกันลำห้วยหลวงมากที่สุด คือ คนในอำเภอจับถ้าเทียบอัตราส่วนก็ 80% ต่อ 20% เพราะพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านในอำเภอหนองวัวซอ แกรวอนเขื่อนน้ำหัวท่อมหดทำได้ก็แค่การเลี้ยงปลา ส่วนชาวบ้านในอำเภอจับที่มีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่แกรวอนเขื่อนลำห้วยหลวงอีกอย่างในอำเภอหนองวัวซอ คือ ลำห้วยมีวัชพืชขึ้นมาก ปลาที่เคยจับได้มากมีหลากหลายชนิดในลำน้ำก็ลดน้อยลง

แนะนำสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.)

โดย. อาจารย์พิพพ หัสสา ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดหนองบัวลำภู

สกว. เป็นหน่วยงานของรัฐในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี จัดตั้งโดย พรบ.กองทุนสนับสนุนการวิจัยปี 2535 คณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัยและคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการสนับสนุนการวิจัย โดยการแต่งตั้งจากคณะกรรมการรัฐมนตรี ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นศูนย์ประสานงานตั้งอยู่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กระจายทุนสนับสนุนงานวิจัย ทั่วประเทศไทยไม่ว่า ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาค ตะวันออก และภาคใต้ วันนี้ผมมาช่วยน้องเข้าจัดการประชุม คือจังหวัดอุดรธานีในช่วงศึกษาพื้นที่กำลังเตรียมตั้งNode ผมรับผิดชอบงานวิจัยอยู่ใกล้ ๆ กับจังหวัดอุดร คือ จังหวัดหนองบัวลำภู สำนักงานตั้งอยู่ศากาลากลางจังหวัดหนองบัวลำภูชั้น 2 ทำวิจัยเกี่ยวกับ เด็กและเยาวชน สำหรับเรื่องรายละเอียดการทำวิจัย ผมขอonyen เวทีคืนให้กับเจ้าของงาน คุณพัชรินทร์ บัวลอย แนะนำรายละเอียดในการเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยกับ สกว. ครับ

แนะนำแนวทางการเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โดยนางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงาน

ผู้ประสานงานโครงการแนะนำโครงการศึกษาดูทศศตร์และแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง และแนวทางการเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลังจากนั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมซักถาม ดังนี้

- นายวัลย์ โภมาลย์ กำนันตำบลหนองบัวบาน: ชี้สันน้ำลำห้วยหลวงจุดที่เริ่มจากสันเข้าจังหวัดหนองบัวลำภูและบอกลักษณะภูมิทัศน์ของลำห้วยหลวงที่ให้ผลผ่านแต่ละตำบลในอำเภอหนองวัวซอ
- นายอัมพร เอกพล เกษตรกรโรงเรียนชាមนา ตำบลลูกดุม加大ไฟ: ตำบลลูกดุม加大ไฟเป็นตำบลที่อยู่ต้นน้ำห้วยหลวง มีพื้นที่บางส่วนในการทำการเกษตรเป็นที่รับผิดชอบกับพื้นที่ภูเขาเตี้ย ๆ มีลำน้ำใหญ่จำนวน 14 ลำห้วย ทางองค์การบริหารส่วนตำบลลูกดุม加大ไฟ ได้จัดสรรงบประมาณไปทำ ฝายดักตะกอน หรือฝายแม่ว เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการขาดน้ำให้

ชาวบ้านในการทำการเกษตรให้ในแต่ละหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันมีหัญชาต้า ขึ้นหนาแน่นมากข้างใน ลำห้วยไห ทำให้การไหลของน้ำมีปัญหา เวลาน้ำหลักในช่วงฤดูฝนก็ไม่สามารถกักน้ำไว้ใช้ให้ เกิดประโยชน์ได้มากเท่าที่ควร

- นายเอราวัณ รัตนาเดชอุดม ปลัดอาวุโสฝ่ายปกครองท้องถิ่นอำเภอวัวซอ: การดูแล บริหารจัดการน้ำในอำเภอวัวซออย่างเป็นผู้นำ องค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี เคย ชุดลอกลำห้วยหลวงแล้วครั้งหนึ่ง แต่ก็ใช้ประโยชน์ไม่ค่อยได้นาน เพราะว่าลำห้วยหลวงเกิด จากลำน้ำสาขาที่ไหลมาร่วมกันจากภูเขานางจังหวัดหนองบัวลำภู หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กันติด ปากว่า ห้วยไห จำนวน 12 ลำห้วยมาร่วมกันซึ่งในช่วงหน้าฝนน้ำหลักมาก ๆ ก็จะพัดเอ้า ตะกอนดินมาด้วยทำให้ลำน้ำห้วยหลวงตื้อเขินขึ้น ปัญหาอีกอย่างของชาวอำเภอวัวซอคือ ชาวบ้านที่อยู่ตำบลที่อยู่ช่วงต้น ๆ น้ำ อย่างกุดมากไฟ หนองอ้อ เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ ไม่ว่าเรื่องอะไร เขาก็ไม่ค่อยสนใจที่จะแก้มันอะไรก็ คือ ช่างหัวมันເຄອະ ฝ่ายแม่น้ำที่ทางองค์การ บริหารส่วนตำบลสร้างให้ก็ไม่ค่อยมีโครงสร้างรักษาให้ใช้ประโยชน์ได้นาน ๆ ก็เป็นปัญหานึง เหมือนกันนะ อำเภอวัวซอนี้มีน้ำมากแต่ปัญหาหลัก ๆ คือไม่มีที่กักเก็บน้ำ งบประมาณ ที่ทางอำเภอปรับปรุงจากการบริหารส่วนต่าง ๆ ที่เป็นเจ้าของพื้นที่มีงบก็ทำได้แต่ คลอง ก้างปลาเท่านั้น จะทำเป็นอ่างกักน้ำมีระบบแก้มลิง คงเป็นไปค่อนข้างอยาก เพราะอำเภอไม่มีงบ ในการพัฒนาน้ำอำเภอเป็นศูนย์กลางของการปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่องงบที่ทำก็ต้องทาง อบต. เข้าจัดสรรทำ แต่ก่อนปัญหาที่เกิดในพื้นที่ก็เคยมี อย่างเรื่องการแยกน้ำกัน ของเกษตรกร เพราะว่าบังไส้มีระบบคลองส่งน้ำแบบก้างปลา เดียววันนี้ปัญหาเรื่องน้ำในอำเภอวัวซอ ก็แก้ปัญหาได้ระดับหนึ่ง
- คุณพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงานโครงการ: วันนี้ สาว. มากวนพื่นอ่องชาวอำเภอวัวซอ คันห้าปัญหา หาประเด็นที่แท้จริงของปัญหาลำห้วยหลวงในท้องที่ของอำเภอวัวซอ การ วิจัยก็คือ การหาปัญหาที่เรียบง่ายไม่ทราบจะคือ โดยทาง สาว. จะให้พื้นอ่องในพื้นที่เป็นคนตั้ง ประเด็นปัญหา และเป็นผู้ค้นหาคำตอบเองในพื้นที่ โดยทาง สาว. เรียก ว่าทีมวิจัย ซึ่งผู้ที่ทำ วิจัยไม่ต้องมีตำแหน่งอะไรก็ได้ในชุมชนจะเป็น คนแก่ ประชาชนในหมู่บ้าน หรือ ผู้ที่มีผลได้ผลเสีย กับตัวปัญหาที่จะแก้นั้นก็ได้ค่ะ

- นายเอราวัณ รัตนฯ เดชอุดม ปลัดอาวุโสฝ่ายปกครองท้องถิ่น อำเภอหนองวัวซอ: ผมอย่างเสนอแบบนี้ว่า เอาผู้นำทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล มาแข่งขัน วางแผนศึกษาแนวทางการ ทำงานว่า ทาง สก. จะมีความต้องการแบบไหนกว่าจะดีกว่า ให้ทาง สก. บอกมา ผมจะประสานให้ คือ ถ้าบอกว่า ทางอำเภอสั่ง จะมาพร้อมเพียงกันดีกว่านี้

- นายบุญมา ศรีสวัสดิ์ ผู้ใหญ่บ้านหนองแวงเดิด ตำบลน้ำพ่น อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี: สำหรับตำบลน้ำพ่น จะมีปัญหาอย่างที่ว่าจะครับคือ น้ำพ่นเป็นเขตพื้นที่ติดต่อกับอำเภอคุจจับการรับผลประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง คุจจับจะได้รับผลประโยชน์มากกว่า เพราะว่าพื้นที่ทำการเกษตร ทำนา ปลูกผัก ปลูกแตง ของเกษตรกรชาวตำบลน้ำพ่นจะถูกน้ำท่วมเกือบหมดแต่พื้นที่ทางอำเภอคุจจับได้รับผลกระทบจากการทำอ่างเก็บน้ำห้วยหลวงน้อยกว่าทางตำบลน้ำพ่นเราจึงว่า หนองวัวซอเป็นผู้เสียหาย ผู้ได้รับผลประโยชน์ คือ อำเภอคุจจับ
- นายบุญถม รัตนสือ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลกุดหมากไฟ: กุดหมากไฟจะมีปัญหาน้ำไม่พอใช้ แม้จะมีลำห้วยใหญ่ มีลำห้วยหลวง ไหลผ่าน ผ่านกันผ่านจริง ๆ ครับ กุดหมากไฟไม่มีที่กักน้ำไว้ใช้ ฝายดักตะกอนตามหมู่บ้านที่ทาง อบต. ไปสร้างให้ ก็ตื้นเขินมีหญ้าคาขึ้นหนา ไม่สามารถ กักน้ำไว้ใช้ในฤดูหน้าหนาวหรือทำการเกษตรหลังฤดูเก็บเกี่ยว ได้ตามความต้องการของชาวเกษตรกรครับ ก็อย่างได้ที่เก็บน้ำให้มาก ๆ กว่านี้ครับ
- นายประยูร ชนะมาร รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพ่น: ตำบลน้ำพ่น จะมีปัญหาอีกเรื่องคือ ปัญหาสารเคมี เพาะน้ำพ่น เป็นตำบลที่อยู่สุดท้ายของอำเภอหนองวัวซอ ซึ่งอาจเกิดจากทางตันน้ำใช้สารเคมีในการทำการเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหอย ษ่าปู โรงงานก็ปล่อยน้ำเสีย ทำให้คนปลายน้ำได้รับโทษไปด้วย
- นายเอราวัณ รัตนฯ เดชอุดม ปลัดอาวุโสฝ่ายปกครองท้องถิ่น อำเภอหนองวัวซอ: จะพูดไปแล้ว อำเภอหนองวัวซอ เป็นอำเภอที่มีจุดแข็งอีกอย่างหนึ่ง คือผู้นำเข้มแข็ง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทางอำเภอเรียกประชุม หรือมีเรื่องในการไว้วานให้ทำ ผู้นำก็จะตั้งใจทำ รับผิดชอบงานที่ทำได้ดี อำเภอหนองวัวซอ จะเป็นอำเภอที่ทางจังหวัด มากอ้างเรื่องให้ทำงานด้านสาธารณสุข อย่างเช่นงานประจำปีทุ่งศรีเมือง จังหวัดก็จะมีหนังสือขอแรงให้ปร่อม แม้แต่การเป็นตัวแทนในนามจังหวัดหนองวัวซอ ก็ทำได้ดี

สรุปการปะชุม

โดยคุณพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงาน

- ที่ประชุมเสนอให้ผู้ประสานงานลงพื้นที่รายตำบล เพื่อเก็บข้อมูลและพัฒนาโครงการวิจัย
- ตำบลที่พร้อมเป็นลำดับแรกที่จะเชิญให้ทางผู้ประสานงานไปชี้แจงโครงการในพื้นที่เป็นแห่งแรกได้แก่ ตำบลลดงหมกไฟ เนื่องจากเป็นตำบลที่อยู่ต้นน้ำห้วยหลวง โดยให้รองนายกอบต.ไปสื่อสารและนัดหมายมายังคุณพัชรินทร์ บัวลอย เพื่อทำการประชุมชี้แจงโครงการและพัฒนาโครงการวิจัยกับชาวบ้านในพื้นที่อีกรัง

3.1.3 ศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสารเพิ่มเติมทางอินเตอร์เน็ตและห้องสมุด

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ เพื่อร่วบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวของการทำงานและการศึกษาวิจัยด้านการบริหารจัดการน้ำและลุ่มน้ำเพิ่มเติม

ผลการค้นคว้า

จากการค้นคว้าข้อมูลทางอินเตอร์เน็ตพบว่ามีความเคลื่อนไหวเรื่องลุ่มน้ำห้วยหลวงดังต่อไปนี้

(1) ปัญหาฝายห้วยหลวง

ภาพโครงการฝายห้วยหลวง องค์ประกอบในโครงการโขงชีมูล
บ้านดอนดง ตำบลวัดหลวง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

ก่อนมีการสร้างเขื่อนและประตูระบายน้ำห้วยหลวงที่อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ชุมชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งฝั่งลำห้วยหลวงตอนล่างก็อาศัยอยู่ร่วมกัน และมีชีวิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฤดูฝนน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาท่วม ในพื้นที่ชุมชนน้ำนำเอาฝุ่นปลาเข้ามาวางไข่ ในฤดูแล้งน้ำห้วยหลวงจะให้กลับลงสู่แม่น้ำโขง ชาวบ้านอาศัยอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำแบบนี้ โดยปลูกข้าว หนึ่งครั้งในฤดูฝน ในฤดูแล้งก็เลี้ยงควาย เลี้ยงปลาในบ่อ ลำน้ำห้วยหลวงยังได้หล่อเลี้ยงหนองบึงหลายแห่งในพื้นที่ป่าบึงปลาทาม เป็นทั้งแหล่งอาหารและอาชีพของชุมชน เช่น หาปลา ยิงนก เก็บต้นอกมาทำเลือ ทำแปลงผักเล็ก ๆ ไว้กินไว้ขาย รวมทั้งเก็บพื้น เก็บไม้ จากป่าบึงปลาทาม ไปหุงอาหารในครัวเรือน

เมื่อรัฐบาลสร้างประตูรบายน้ำห้วยหลวง ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการโขงชี-มูลเพื่อจัดปริมาณน้ำท่วม และมีแผนที่จะกักเก็บ น้ำห้วยหลวงไว้สำหรับการเพาะปลูกในฤดูแล้ง แต่รัฐบาลไม่ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ครึ่งหนึ่งของพื้นที่สองฝั่งลำห้วยหลวงนั้นเป็นที่ต่ำ ส่วนอีกครึ่งเป็นที่สูงประตูรบายน้ำห้วยหลวงจึงส่งผลกระทบต่อวัชจักรธรรมชาติ ของห้วยหลวงและบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ ๆ เดຍแห้งแล้งกับมีน้ำท่วมพื้นที่ ๆ มีน้ำท่วมในฤดูฝนกับแห้งแล้ง

ในปี 2542 เดชา ผาสุก ข้าราชการเกษตร เห็นว่าจะเกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนในลุ่มน้ำห้วยหลวงตอนล่างที่อาศัยอยู่ระหว่างพื้นที่ต่ำและพื้นที่สูง ได้ประสานงานให้มีการก่อตั้งองค์กรประชาสังคม เพื่อการพัฒนาขึ้น มีชุมชนที่ได้รับผลกระทบเป็นสมาชิกจำนวน 56 หมู่บ้าน โดยมีโครงการสปาร์ค ได้ให้การสนับสนุน มีการพูดถึงแนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง เนื่องจากการควบคุมน้ำแบบใหม่ไม่ใช่เป็นแค่การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำ และแบบแผนของน้ำในที่ลุ่มและที่ดอนเท่านั้น เพราะว่า ๆ ก็มีน้ำ มากทำให้ชุมชน เพาะปลูกในฤดูแล้งได้ ชาวบ้านจึงพากันไปบุกรุกป่าบุ่งป่าทาม เพื่อปลูกข้าว การปลูกข้าวพันธุ์ผสมทำให้ต้องใช้ปุ๋ยเคมีเป็นปริมาณมาก ใช้ยาฆ่าแมลงมากขึ้นปลูกได้มากกว่า ปีละ 2 ครั้ง ทำให้คุณภาพน้ำในพื้นที่มีความเสื่อมโกร姆 ต่อมาเดชา ผาสุก และเพื่อนร่วมงานได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาลำห้วยหลวงขึ้น มีการทดลองปฏิบัติ ปิดเปิดประตูน้ำในระดับต่าง ๆ แล้ว ลองเรือไปตามห้วยเพื่อศึกษาว่ามีผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ในระดับน้ำต่าง ๆ มีพื้นที่ครุภักดิ์ท่วม และพื้นที่ครุภักดิ์ท่วมบ้าง พากเข้าพบว่าชาวบ้านในที่ดอน ต้องการให้ระดับน้ำอยู่ที่ 157 เซนติเมตร เห็นอีกระดับน้ำทะเล แต่ชาวบ้านในที่ลุ่มต้องการให้ระดับน้ำอยู่ที่ 150 เซนติเมตร เห็นอีกระดับน้ำทะเล

มีชาวบ้านหลายครอบครัวได้รับผลกระทบบางคนถูกน้ำท่วมจนไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ อีกบ้างคน กับมีน้ำเหลือเพื่อ พอที่จะปลูกข้าวได้สองครั้ง บางคนจึงได้รับเงินชดเชยจากรัฐบาล แต่บางคนไม่ได้รับ ทางการท้องถิ่น เดຍคำนวนเอาไว้ว่า ทุก ๆ 1 ตารางเมตร ของขอบติ่งที่เสียหายต้องใช้เงินค่าก่อสร้างขึ้น ประมาณ สี่หมื่นบาท ได้มีการส่งข้อเสนอให้รัฐบาล แต่ต้องใช้ระยะเวลาในการพิจารณา ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ชะตากธรรมของลำห้วยหลวง ไม่ได้อยู่ในมือของชาวบ้านสองฝั่งเท่านั้นแต่ยังอยู่ในมือของผู้มีอำนาจตัดสินใจที่รัฐบาลอีกด้วยผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาจังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จนถึงปัจจุบัน

เมื่อปี พ.ศ. 2549 ชาวบ้านกว่า 200 คนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการฝายห้วยหลวง และฝายกุมภาวดี ได้ร่วมตัวกันในนาม 'กลุ่มคนจนจากโครงการโขง-ชี-มูล' เดินเท้า มาปักหลักอยู่หน้าศาลากลาง จังหวัดอุดรธานี และได้ชุมนุมยืดเยื้อมาเป็นเวลานานกว่าสัปดาห์ โดยกลุ่มชาวบ้านเรียกร้องให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องรับฟังปัญหาและพิจารณาเยียวยาความเสียหาย¹ ชลประทานจังหวัดอุดรธานีได้ยอมรับว่าที่ผ่านมาโครงการฝายห้วยหลวงมีข้อผิดพลาดอยู่มาก การผลักดันให้สร้างโครงการในช่วงนั้นยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าโครงการนี้จะคุ้มทุนหรือไม่ แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองทำให้รัฐบาลสร้างโครงการ จึงต้องมีการศึกษาใหม่โดยมีข้อตกลงคือ (1) กรมชลประทานขอศึกษาทบทวนโครงการฝายห้วยหลวง ด้านผลกระทบสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และประเมินความคุ้มทุนของโครงการ

¹ สำเพ็ญ ไชยรักษ์, หนังสือพิมพ์ออนไลน์ประชาไท, <http://www.prachatai.com>, 13 มกราคม 2549.

ก่อนจะตัดสินใจว่าจะมีการพัฒนาต่อไปหรือไม่ (2) โครงการฝ่ายหัวยหลงมีเป้าหมายจะเก็บกักน้ำที่ระดับเก็บกัก 160 เมตร ลอก. ซึ่งมีพื้นที่วนคือ 16,000 ไร่ แต่ที่ผ่านมาเก็บกักได้ที่ระดับ 154 เมตร ลอก. ซึ่งนับเป็นการลิดรอนการทำกินของชาวบ้านนานกว่า 10 ปี แต่เป็นพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการทำโครงการนั้น ให้ชาวบ้านที่ครอบครองทำประโยชน์อยู่สามารถเข้าไปทำประโยชน์หรือดำเนินการขอเอกสารสิทธิ์ได้ (3) ให้ดำเนินการศึกษาตรวจสอบผู้เดือดร้อน และเยียวยาการเสียโอกาส และความเดือดร้อนของชาวบ้านอย่างเร่งด่วน (4) ตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัดแก่ไปผลกระทบจากโครงการหัวยหลงเพื่อร่วบรวมเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับการไขปัญหาที่ผ่านมา เพื่อทำการรับรองข้อมูล ดำเนินการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม ของโครงการและพิจารณาช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบ (5) ให้กรมชลประทานเร่งรัดตัดสินใจในการกำหนดระดับการเก็บกักน้ำของฝ่ายหัวยหลงให้แน่นอนว่าจะเก็บกักที่ระดับใด เพื่อที่จะได้รุกขอบเขตของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบที่แน่นอนและชาวบ้านจะได้ไม่เสียโอกาสในการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ปัญหาราชภูมิที่ได้รับผลกระทบจากโครงการฝ่ายหัวยหลง² ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงการ โง่ ชี บุล ที่เป็นโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรในภาคอีสานหilly จังหวัด โดยกรมพัฒนาและส่งเสริมส่งเสริมการพลังงานเดิม เวลาผ่านไปได้ 10 กว่าปีปรากฏว่าบังมีราชภูมิในหilly อำเภอของจังหวัดอุดรธานี อีกว่า 3 พันครอบครัว ไม่สามารถเข้าไปทำกินในพื้นที่ที่ทางกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานเข้าไปปักหลักมุดกำหนดกันพื้นที่น้ำท่วมได้ นายพร้อม ศรีสวัสดิ์ ประธานองค์กรประชาชนชีบุล ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการ โง่ ชี บุล ที่เป็นโครงการเพื่อการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ในสมัยหilly รัฐบาลที่ผ่านมาแล้วและที่กำลังเดือดร้อนมากในอยู่ในขณะนี้มีอยู่จำนวน 4 อำเภอ คือ อ.กุม ภาวี อ.บ้านดุง สวัสดิ์ และ อ.เพ็ญ จังหวัดอุดรธานี และบางส่วนของของ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ประมาณ 3,000 กว่าครอบครัวยังมีความเดือดร้อนจากโครงการฝ่ายหัวยหลง ที่ปากลำหัวยหลง อ.โพนพิสัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ โง่ ชี บุล เช่นมีพื้นที่ทำกินถูกน้ำท่วม บางพื้นที่ไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่ของโครงการแต่ถูกน้ำท่วม และที่สำคัญในขณะนี้พื้นที่โครงการทั้งหมดได้มีการยกเลิกโครงการไปหมดแล้วตามดิติของคณะรัฐมนตรี แต่ในขณะที่พื้นที่ทั้งหมดยังอยู่ในโครงการของทางกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมเดิมทั้งหมดนั้น ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปทำผลประโยชน์ในพื้นที่ของโครงการได้เป็นเวลานานนับสิบปี ทำให้ชาวบ้านเสียโอกาสในการทำผลประโยชน์ ชาวบ้านจึงได้เรียกร้องให้ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมส่งเสริมพลังงานฯเดิม และกรมชลประทาน จ่ายค่าเสียโอกาสให้กับราชภูมิ

(2) ความเคลื่อนไหวด้านโครงการพันธ์อีม-หัวยหลง-ลำปาง

แนวคิดการผันน้ำจีมมาใช้ในประเทศไทยมีการศึกษามาหลายฉบับ จากการศึกษาที่ดำเนินการโดยกรมทรัพยากรน้ำซึ่งได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษา ซึ่งประกอบด้วย บริษัทเช้าท์อีส์ท์เอเซียเทคโนโลยี

² หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, <http://www.siamrath.co.th>, 18 กันยายน 2549

จำกัด บริษัท ชั้นยู คอนซัลแทนท์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัทตรา คอนซัลแทนท์ จำกัด ดำเนินการศึกษาโครงการจัดทำแผนหลักการผันน้ำจากเขื่อนน้ำจืด ประเทศาลาวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 (มนาตวิจัยทั่วไป 16 กุมภาพันธ์ 2551)

การศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้นและการศึกษาจัดทำแผนหลัก ได้แล้วเสร็จลงในเดือนมกราคม 2550 ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 เรื่อง ได้แก่

(1) เพื่อศึกษาศักยภาพและทบทวนผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องที่ได้ดำเนินการไว้แล้วของการพัฒนาและจัดทำแหล่งน้ำต้นทุน การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนให้กับแหล่งน้ำเดิมที่เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ระบบส่งน้ำและกระจายน้ำ ในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงอีสาน ลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูล

(2) เพื่อกำหนดแนวทางในการเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งน้ำต้นทุนและการส่งน้ำไปยังพื้นที่รับประโภชน์ให้เป็นระบบเครือข่ายน้ำ (Water Grid System)

ผลการศึกษาที่เสนอไว้ใน รายงานฉบับสุดท้าย รายงานการศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้น (มกราคม 2550) สรุปสาระสำคัญคือ จะดำเนินการผันน้ำจากน้ำจืดในอัตรา 150 ลบ.ม./วินาที หรือ 2,825 ล้านลบ. ม.ต่อปี ส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทานในประเทศไทยรวม 3,256,974 ไร่ มีมูลค่าโครงการผันน้ำ (รวมโครงการชลประทานย่อย 75 โครงการ) รวม 76,760.90 ล้านบาท มีระยะเวลาการพัฒนาโครงการ 23 ปี ซึ่งพื้นที่โครงการชลประทานย่อยทั้งหมด ไม่ซ้อนทับกับพื้นที่ชลประทานในโครงการโขง ซึ่งมูลเดิม

สาระสำคัญของโครงการผันน้ำจืด

(1) โครงการผันน้ำจืด ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นการผันน้ำจากน้ำจืดมายังประเทศไทย ประกอบด้วย 5 เส้นทางผันน้ำ และโครงการชลประทานย่อยที่ใช้น้ำจากเส้นทางผันน้ำทั้ง 5 เส้นทางอีก 75 โครงการ

(1.1) กลุ่มโครงการที่หนึ่ง คือ การผันน้ำจากเขื่อนน้ำจืด ประเทศาลาวมายังอ่างเก็บน้ำหัวห่วง มีองค์ประกอบของโครงการ โดยแบ่งเส้นทางผันน้ำออกเป็น 5 เส้นทาง ได้แก่

เส้นทางที่ 1 (D1) ประกอบด้วย เขื่อนทดน้ำที่น้ำจืดซึ่งจะผันน้ำเข้าคลองผันน้ำยาวประมาณ 17 กิโลเมตร ในพื้นที่ของประเทศไทย และผ่านอุโมงค์ลอดใต้แม่น้ำโขง ปากอุโมงค์ผ่านประเทศไทยจะอยู่ที่บ้านเด่นเมือง อ. โพนพิสัย จ. หนองคาย และผันต่อไปยังอ่างเก็บน้ำหัวห่วงคลองตอนล่างโดยอาศัยแรงโน้มถ่วง และส่งน้ำให้พื้นที่รับน้ำอ่างเก็บน้ำหัวห่วงคลองตอนล่างจำนวน 17.90 ลบ.ม./วินาที

องค์ประกอบหลักได้แก่

- การสร้างเขื่อนทดน้ำที่ระดับ 163.000 ม.รทก. ยาว 170 เมตร
- คลองผันน้ำดัดค่อนกรีต กว้าง 31.4 เมตร ลึก 4.0 เมตร ยาว 17 กิโลเมตร อัตราการผันน้ำ 150 ลบ.ม./วินาที
- ใช้พ่อนลอดแม่น้ำโขงจำนวน 3 แห่ง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางแฉวละ 6.00 เมตร ความยาว 1,888 เมตร

- ปรับปรุงหนองແດນເມືອງ ເພື່ອໃຊ້ເປັນສະພັກນໍາຂານາດ 500,000 ລບ.ມ. ທີ່ບ້ານແດນເມືອງ ອ.ໂພນພິສຍ ຈ.ຫອນຄາຍ
- ຄລອງໜັກນໍາລົງຫ້ວຍຫລວງ

ເສັ້ນທາງທີ 2 (D2) ຈະທຳການສູບນໍາຈາກອ່າງເກີບນໍາຫ້ວຍຫລວງໄປຢັ້ງສະພັກນໍາແລະສ່ງນໍາເຂົາເສັ້ນທາງ ພັນໜ້າທີ 2 ໄປລັງແມ່ນໍາສົງຄຣາມແລະແມ່ນໍ້າຍາມ ແລະພື້ນທີ່ໜີປະການບວລະການສະພັກນໍາ

ອົງປະກອບຫຼັກ ໄດ້ແກ່

- ສຕານີສູບນໍາແກ່ງທີ 1 ບ້ານຄ່ອນນາເພລິນ ອ.ພິບູລີຍົກເຮົາ ຈ.ອຸດຽນ ສູບນໍາດ້ວຍອັຕຣາ 132.10 ລບ.ມ./ວິນາທີໄປຢັ້ງສະພັກນໍາທີ່ຮະດັບ +185.116 ມ.ຮທກ.
- ສະພັກນໍາ (Head Tank)
- ຄລອງພັນນໍາ ຫ້ວຍຫລວງ – ແມ່ນໍາສົງຄຣາມ – ແມ່ນໍ້າຍາມ
- ປະຕູຮະບາຍນໍາ ຄວບຄຸມນໍາທີ່ແມ່ນໍາສົງຄຣາມແລະແມ່ນໍ້າຍາມ

ເສັ້ນທາງທີ 3 (D3) ຄື່ອແນວພັນນໍາທີ່ແຍກຈາກເສັ້ນທາງທີ 2 ໄປຫນອງຫານກຸມກວາປີຫົວໝາຍກຸມກວາປີ ດ້ວຍອັຕຣາ 95.20 ລບ.ມ./ວິນາທີ ຮະຫວ່າງທາງຈະຈ່າຍນໍາໃຫ້ພື້ນທີ່ໜີປະການໃນລຸ່ມນໍາສາຂາຫ້ວຍຫລວງ ຕອນລ່າງລຸ່ມນໍາສາຂາຫ້ວຍດານ ລຸ່ມນໍາສາຂາແມ່ນໍາສົງຄຣາມຕອນບນ ລຸ່ມນໍາສາຂາລຳປາວຕອນບນ ແລະພື້ນທີ່ໜີປະການຮອບຫນອງຫານກຸມກວາປີ

ອົງປະກອບຫຼັກ ໄດ້ແກ່

- ຄລອງພັນນໍາ ຫ້ວຍຫລວງ – ມານຫານ
- ປະຕູຮະບາຍນໍາທີ່ປ່ລາຍຄລອງພັນນໍາ

ເສັ້ນທາງທີ 4(D4) ພັນໜ້າຈາກຫນອງຫານກຸມກວາປີໄປເຂົາອ່າງເກີບນໍາເຂົ້ອນອຸບລົດຕົນ ໂດຍການສູບນໍາ ຂຶ້ນໄປຢັ້ງສະພັກນໍາ ແລະພັນໄປຢັ້ງເຂົ້ອນອຸບລົດຕົນ ຮະຫວ່າງທາງພັນນໍາຈະຈ່າຍນໍາໃຫ້ພື້ນທີ່ໜີປະການແລະພື້ນທີ່ໜີປະການໄດ້ເຂົ້ອນອຸບລົດຕົນ ຄລອງພັນນໍາເມື່ອຖື່ງເຂົ້ອນອຸບລົດຕົນ ຈະປັບປຸງເປັນອຸໂມງຄົວພັນໜໍາລົກສັນເຂົາ ດ້ານທີ່ເຫັນທີ່ອີກທີ່ຕັ້ງດ້ວຍເຂົ້ອນ

ອົງປະກອບຫຼັກ ໄດ້ແກ່

- ສຕານີສູບນໍາແກ່ງທີ 2 ສູບນໍາດ້ວຍອັຕຣາ 32.10 ລບ.ມ./ວິນາທີ ຂຶ້ນໄປຢັ້ງສະພັກນໍາທີ່ຮະດັບ+ 202.317 ມ.ຮທກ.
- ສະພັກນໍາ (Head Tank)
- ຄລອງພັນນໍາຫນອງຫານ – ເຂົ້ອນອຸບລົດຕົນ
- ປະຕູຮະບາຍນໍາທີ່ຫ້ວຍເສື່ອເຕັ້ນ ແລະອຸໂມງຄົວພັນໜໍາລົງເຂົ້ອນອຸບລົດຕົນ

เส้นทางที่ 5 (D5) เริ่มจากหนองหารกุมภาปีไปเข้าอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาวโดยอาศัยแรงโน้มถ่วงผ่านห้วยลำปาว และส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทานได้เขื่อนลำปาว

(1.2) กลุ่มโครงการที่สอง คือ โครงการชลประทานที่ใช้น้ำจากเส้นทางผันน้ำทั้ง 5 เส้นทางรวม 75 โครงการย่อย แบ่งเป็นโครงการชลประทานที่ต้องสูบน้ำด้วยไฟฟ้า 63 โครงการ และโครงการชลประทานที่อาศัยแรงโน้มถ่วง 12 โครงการ โครงการชลประทานทั้ง 79 โครงการย่อย ครอบคลุมพื้นที่ชลประทานรวม 3,256,974 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ปลูกพืชพลังงาน (อ้อย, มันสำปะหลัง) จำนวน 3,147,812 ไร่ และพื้นที่ปลูกข้าว 109,162 ไร่

(2) ระยะเวลาการพัฒนาโครงการผันน้ำเขื่ม

โครงการผันน้ำเขื่มและการพัฒนาระบบชลประทานย่อย 75 โครงการ มีระยะเวลาพัฒนาโครงการทั้งหมดรวม 23 ปี ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

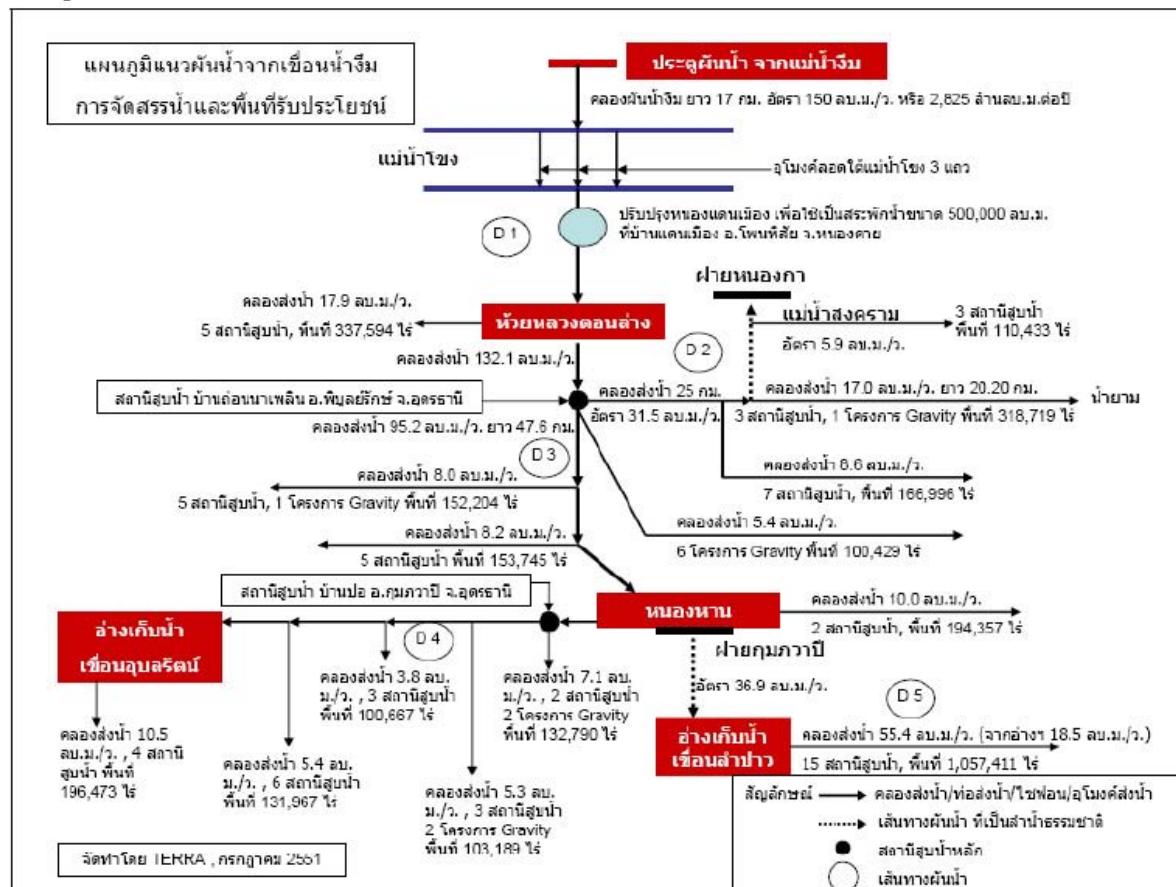
ระยะที่	ปีที่	การดำเนินการ
1	1 - 5	งานศึกษาความเหมาะสมและงานศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม(EIA)
	5 - 9	งานสำรวจและออกแบบรายละเอียดโครงการ
	7 - 9	งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 1 (D 1) ทั้งหมด ยกเว้นอุโมงค์ลอดแม่น้ำโขงจะดำเนินการเพียง 1 แคว (ผันน้ำในอัตรา 50 ลบ.ม./วินาที)
	10 – 11	1. งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 2 (D 2) ตั้งแต่ห้วยหลวงถึงแม่น้ำสังคrama 2. งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 3 (D 3) ตั้งแต่สถานีสูบน้ำจึงสระพักน้ำ ถึงประตูปากคลองผันน้ำเส้นทางผันน้ำสายที่ 3 และติดตั้งเครื่องสูบน้ำและอุปกรณ์ 3 ชุด ท่อผันน้ำ 1 แคว
	7 – 11	งานก่อสร้างระบบชลประทานในเส้นทางผันน้ำที่ 1 และ 2 บางส่วน
2	12 – 13	งานก่อสร้างท่อลอดแม่น้ำสังคramaถึงน้ำiyam
	13 – 14	งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 1 เพิ่มเติมในส่วนของอุโมงค์ลอดแม่น้ำโขง แควที่ 2 (ผันน้ำเพิ่มในอัตรา 100 ลบ.ม./วินาที)
	14 – 16	งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 3 เพิ่มเติมในส่วนสถานีสูบน้ำ โดยติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพิ่มอีก 2 ชุด และสร้างท่อผันน้ำต่อตั้งแต่ประตูปากคลองผันน้ำถึงหนองหาร
	12 – 18	งานก่อสร้างระบบชลประทานในเส้นทางผันน้ำที่ 2 (ที่เหลือ), เส้นทางผันน้ำที่ 3, เส้นทางผันน้ำที่ 5 (บางส่วน) และจัดซื้อที่ดินในเส้นทางผันน้ำที่ 5 บางส่วน
3	18 – 19	1. งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 1 เพิ่มเติมในส่วนของอุโมงค์ลอดแม่น้ำโขง แควที่ 3 (ผันน้ำเพิ่มในอัตรา 150 ลบ.ม./วินาที) 2. งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 3 เพิ่มเติมในส่วนสถานีสูบน้ำ โดยติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพิ่มอีก 3 ชุด (ชุดสุดท้ายรวมทั้งสิ้นเป็น 8 ชุด)
	20 – 23	งานก่อสร้างเส้นทางผันน้ำที่ 4 ทั้งหมด
	17 – 23	งานก่อสร้างระบบชลประทานในเส้นทางผันน้ำที่ 4 และ 5 ทั้งหมด

แผนภูมิแสดงระยะเวลาพัฒนาโครงการโครงการผันน้ำเขื่ม

และการพัฒนาระบบชลประทานย่อย 75 โครงการ

ทั้งหมดนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาโครงการผันน้ำจึงจำเป็นต้องมีการเปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่เป็นจริงและรับฟังความคิดเห็นอย่างรอบด้าน และยังจำเป็นต้องกระบวนการขั้นตอนทางกฎหมายตามกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 67 และกฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัดทั้งโครงการ ถึงแม้ว่าพื้นที่ชลประทานจะไม่ซ้อนทับกับโครงการโขง ซึ่งมุนเดิมก็ตาม แต่ปัญหาระบบการแพร่กระจายของดินเคิมก็ไม่ได้หมดไป เพราะพื้นที่ชลประทานส่วนใหญ่ของโครงการยังคงเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อดินเคิม ดังนั้นการพัฒนาโครงการผันน้ำจึงไม่ควรจะเกิดขึ้นด้วยแรงจูงใจเพียงจะสร้างผลงานในเชิงวัตถุของฝ่ายการเมืองเท่านั้น เพราะความเสียหายที่จะเกิดตามมาในกรณีเช่นโครงการโขงชีมุน หรือโครงการชลประทานนำร่องระบบห่อในภาคอีสานที่ล้มเหลวมาจนถึงทุกวันนี้ ก็ยังไม่มีผู้ผลักดันโครงการใดๆ ออกมาระดับความรับผิดชอบแต่อย่างใด

แผนภูมิแนวโน้มน้ำจากเขื่อนน้ำจืด และพื้นที่รับประโยชน์ในประเทศไทย

ภาพแสดงแผนภูมิแนวโน้มน้ำจากเขื่อนน้ำจืดและพื้นที่รับประโยชน์ในประเทศไทย

ที่มา: สถานีข่าวประชาชน, http://www.newsppn.com/detail.htm?code=a1_16072008_01,

16 กรกฎาคม 2551

มนตรี จันทวงศ์ (18 กรกฎาคม 2551) โครงการพื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า ได้รายงานความเคลื่อนไหวของโครงการผันน้ำหัวหลวงว่าโครงการดังกล่าวมีความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่และเกษตรกรในประเด็นต่อไปนี้

(1) โครงการผันน้ำโขง-ชี-มูลเดิมที่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมมากมายยังแก้ปัญหาไม่จบมานะจะทั้งถึงปัจจุบัน แต่การผลักดันโครงการผันน้ำมูลค่าหلاຍหมื่นล้านก็ยังคงอยู่ในรัฐบาลแทนทุกคส猛

(2) นักการเมืองหลายต่อหลายคนมักใช้โครงการจัดหน้าเพื่อเรียกคะแนนนิยมจากชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็นโครงการผันน้ำโขง-ชี-มูล ปี 2534, โครงการโครงข่ายน้ำแห่งชาติ ปี 2546 (National water grid system), โครงการน้ำแก้จน ปี 2546 และโครงการชลประทานระบบท่อน้ำร่อง ปี 2540-2542 แต่ที่ผ่านมาหลายโครงการก็พิสูจน์ให้เห็นถึงความล้มเหลว ทั้งในแง่ผลประโยชน์และโครงการซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาการแพร่กระจายของดินเค็มจากโครงการโขง-ชี-มูล ปัญหาความไม่ประสิทธิภาพของโครงการชลประทานระบบท่อน้ำร่อง 10 โครงการ ที่ถูกตรวจสอบโดยสำนักงานการตรวจสอบエンจีนแ芬ดินในปี 2546

(3) ประเด็น “ค่าน้ำ” ที่เกษตรกรต้องจ่าย จากรายงานการศึกษาเบื้องต้นของโครงการ ระบุว่า พื้นที่โครงการทั้งหมดแบ่งเป็นพื้นที่ดอนเพื่อการปลูกพืชพัล้งงาน เช่น อ้อย และมันสำปะหลัง ประมาณ 3.1 ล้านไร่ และที่เหลือเป็นพื้นที่ลุ่มที่ลุ่มท่าน้ำเพียง 1 แสนไร่เท่านั้น จากการที่รัฐบาลให้เหตุผลว่า เนื่องจากต้นทุนของโครงการค่อนข้างสูงมาก ดังนั้น หากนำน้ำมาเพื่อปลูกพืชพัล้งงานจะเกิดความคุ้มทุนมากกว่าการทำนา แต่จากการคำนวณค่าน้ำที่ต้องจ่าย (ที่ระดับความคุ้มทุนของโครงการ) เท่ากับ 2.41 บาทต่อ น้ำ 1 ลูกบาศก์เมตร (ยังไม่รวมค่าซื้อน้ำจากสป.ลาว) และต้องจ่ายค่าไฟฟ้าเพื่อสูบน้ำอีกลูกบาศก์เมตร ละ 0.4683 บาท (ราคายี่ 2548) ซึ่งยังไม่รวมค่าไฟฟ้าผันแปรและภาษีมูลค่าเพิ่ม ดังนั้น เกษตรกรในพื้นที่โครงการผันน้ำมีจะต้องมีภาระในการจ่ายค่าน้ำและค่าไฟฟ้าอย่างต่ำประมาณ 3 บาทต่อลูกบาศก์เมตร (ซึ่งเป็นตัวเลขค่าน้ำที่ถือว่าสูงมากสำหรับเกษตรกรทั่วไป)

(4) คลองผันน้ำขนาดใหญ่ (กว้าง 50-80 เมตร) ตามแนวส่งน้ำหลัก 5 เส้นทางนั้น จะต้องเวนคืนที่ดินซึ่งเป็นชุมชนและที่ทำการกินจำนวนมากถึง 11,256.76 ไร่ (ทั้งนี้ยังไม่รวมการก่อสร้างระบบส่งน้ำอีก 75 โครงการย่อย)

(5) แนวส่งน้ำผ่านพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์รวม 4,231.59 ไร่ เป็นพื้นที่คุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1A ประมาณ 950 ไร่ และพื้นที่ชลประทานของโครงการ 3.2 ล้านไร่ ซึ่งกระจายในจังหวัดสกลนคร อุดรธานี ขอนแก่น หนองบัวลำภู และกาฬสินธุ์ อยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายของดินเค็ม

จากการทบทวนปัญหาโครงการจัดการน้ำขนาดใหญ่ของรัฐบาล หลายโครงการที่ผ่านมาได้เสนอให้ต้องทำการศึกษาผลกระทบและจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติ

ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติปี 2535 อีกทั้งรัฐธรรมนูญพ.ศ. 2550 มาตรา 67 ยังได้ระบุให้ต้องมีการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และต้องจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้ก่อนดำเนินการ

มีนาคม 2551, นักวิจัยและผู้ศึกษาปรากฏการณ์บังไฟพญานาคได้ออกมาให้ข้อมูลว่า หากรัฐบาลเดินหน้าโครงการก่อสร้างอุโมงค์ผ่านน้ำจากแม่น้ำโขงผ่านลาวเข้ามาบริเวณน้ำเขื่ม อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย ข้ามไปยังหนองหาร กุมภาปี จังหวัดอุดรธานี ในลุ่มแม่น้ำชี เพื่อนำไปเก็บไว้ที่อ่างเก็บน้ำ ลำปาว จังหวัดพะสินธุ์ จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในลุ่มน้ำโขง รวมถึงจะมีผลทำให้การเกิดปรากฏการณ์บังไฟพญานาคในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ลดลง หรืออาจหมดไปเนื่องจากองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดบังไฟพญานาค ประกอบด้วย การตก ตะกอนของสารอินทรีย์ การไหลของกระแสน้ำ การเข้าใกล้และใกล้กันของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ปรากฏการณ์น้ำขึ้น น้ำลง ฯลฯ ฉะนั้น หากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป อาจจะมีผลกับการเกิดของบังไฟพญานาคได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนของกระแสน้ำ ขณะเดียวกันเครื่องข่ายองค์กรภาคประชาชนไทยเพื่อแม่น้ำโขงและเครือข่าย ภาคประชาชนสังคม จำนวน 95 องค์กร ร่วมกับกลุ่มนักวิชาการ อาทิ นายประภาส ปันตบแต่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นายสันติภาพ ศิริวัฒน์ไพบูลย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี นายบุญเลิศ วิเศษปรีชา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ ได้ส่งจดหมายเบิดหนีกิจกรรมนายสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี ทักษิณ การสร้างเขื่อน บนแม่น้ำโขง โดยแสดงความเป็นห่วง ผลกระทบจากโครงการผ่านน้ำต่อระบบนิเวศน์ (โพสต์ทูเดย์, 29 มีนาคม 2551)

ตุลาคม 2551 เลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ กลุ่มนิเวศวัฒนธรรมศึกษา จังหวัดอุดรธานี ได้เขียนบทความเรียกร้องให้มีประเมินความคุ้มค่าโครงการ 'โขงชีมูล' ก่อนที่รัฐบาลจะเดินหน้าอุโมงค์ผ่านน้ำโขง ด้วยเหตุผลที่ว่า

(1) โครงการดังกล่าวเป็นแนวผันน้ำที่บกพร่อง เนื่องจาก อ่างเก็บน้ำหัวยหловจะมีระดับท้องน้ำอยู่ที่ 151 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (เมตร รทก.) และมีระดับกักเก็บน้ำที่ 160 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (เมตร รทก.) โดยจะสร้างประตูระบายน้ำปิดกั้นปากหัวยหловห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 1 กิโลเมตร และจะสร้างสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเพื่อสูบน้ำโขงเข้าอ่างเก็บน้ำหัวยหлов ต่อจากนั้นก็จะผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำหัวยหловเข้าคลองสาย A เพื่อน้ำสู่อ่างเก็บน้ำหนองหารกุมภาปี อีกทอดหนึ่ง แต่น้ำหัวยหловด้วยไม่สามารถให้เหลือมาด้วยแรงโน้มถ่วงของโลกได้ เพราะระดับเก็บกักน้ำของอ่างหัวยหловอยู่ในจุดที่ต่ำกว่าระดับท้องน้ำของอ่างเก็บน้ำหนองหารกุมภาปีประมาณ 6 เมตร ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยทำการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าส่งเข้ามาตามคลองสาย A แทน เท่ากับว่าต้องใช้ไฟฟ้าสูบน้ำหัวยหлов แต่จะต้องใช้ไฟฟ้าสูบน้ำด้วยไฟฟ้าส่งเข้ามาตามคลองสาย A ให้สูงกว่า ตามแนวคลองผันน้ำสาย A ซึ่งมีความยาวกว่า 60 กิโลเมตร และยังจะต้องสร้างสถานีสูบน้ำตามแนวคลองสาย A ไว้เป็นช่วง ๆ เพื่อเพิ่มแรงดันของน้ำให้ไหลมาสู่อ่างเก็บน้ำหนองหารกุมภาปีให้เร็วขึ้น และจะทำให้สูญเสียค่าไฟฟ้าสูบน้ำหัวยหловกว่า 60%

A ก็ เพราะมีแรงผลักดันจากนักการเมืองจังหวัดอุดรธานีซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมอยู่ในขณะนั้น เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการป้อนโครงการของชีมูลเข้าสู่ นโยบายการเมือง “เปลี่ยนสนาમรบเป็นสนาการค้า” ในยุคของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. 2531-2534) ก็ เพราะว่าแนวพันธุ์นี้พำนัชผ่านจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นฐานคะแนนเสียงสำคัญของ นักการเมืองคนดังกล่าว แม้ข้าราชการส่วนใหญ่ในกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน [2] ได้ทักท้วงว่าแนว พันธุ์นี้ไม่เหมาะสม มีความบกพร่องสูงจากการใช้กระแสไฟฟ้าสูบนำสูงมาก ซึ่งจะไม่เป็นผลดีต่อความ คุ้มทุนของโครงการของชีมูลโดยรวม แต่นักการเมืองคนดังกล่าวก็ยืนยันหนักแน่นว่าจะต้องพัฒนาอ่าง เก็บน้ำห้วยหลวงและหนองหานกุ่มภาปีเพื่อเตรียมการรองรับการพันธุ์ของเข้ามา หากโครงการของชี มูลในส่วนที่ใช้น้ำโขงมีมติเห็นชอบจากคณะกรรมการรัฐมนตรีในอนาคต

ดังนั้น โครงการอุโมงค์พันธุ์โขงมีสิ่งที่ต้องคำนึงถึง 2 ประการ คือ

(1.1) แนวพันธุ์นี้ไม่สามารถส่งนำตามแรงโน้มถ่วงของโลกได้ ต้องใช้การสูบนำจากที่ต่ำขึ้นสูง กล่าวคือเมื่อพันธุ์น้ำจากเขื่อนน้ำจิ่งไส่ท่ออดได้แม่น้ำโขงมาที่ห้วยหลวงแล้วจะต้องนำปริมาณน้ำที่ได้ จากเขื่อนน้ำจิ่งทึบหมุดมาไว้ที่หนองหานกุ่มภาปี ซึ่งเป็นจุดที่สูงกว่าห้วยหลวง จึงทำให้แนวพันธุ์นี้มี ราคาค่าก่อสร้างโครงการสูงกว่าแนวพันธุ์อื่นที่สามารถส่งนำตามแรงโน้มถ่วงของโลกได้

(1.2) น้ำที่จะผันมาจากการเขื่อนน้ำจิ่งมีปริมาณเท่าไหร่ยังไม่เป็นที่แน่ชัด หากเป็นตัวเลขที่กรม ทรัพยากรน้ำเคยศึกษาไว้ในแผนปฏิบัติการทรัพยากรน้ำแห่งชาติเมื่อปี 2536 ก็คือจะทำการผันน้ำใน อัตรา 200 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที เพื่อป้อนพื้นที่เกษตรกรรม 1.2 ล้านไร่ ซึ่งคิดเป็นปริมาณนำสูงถึง 2,400 ล้านลูกบาศก์เมตร นั้นย่อมหมายความว่าเราจะต้องมีอ่างเก็บน้ำหนองหานกุ่มภาปีถึง 23 ตัว เพื่อรองรับน้ำที่ผันมาจากการเขื่อนน้ำจิ่งได้หมด

(2) ความต้องประสิทธิภาพของโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้า

เนื่องจาก โครงการของชีมูลคือโครงการต่อขยายมาจากโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้าเพื่อต้องการ ยกระดับน้ำในแม่น้ำสายต่าง ๆ ให้สูงขึ้นด้วยการสร้างเขื่อนหรือฝายเพื่อที่จะให้สูบนำด้วยไฟฟ้าได้ง่าย ขึ้น โดยเฉพาะฤดูแล้ง เป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อการดำเนินฤดูแล้งแก่เกษตรกรว่านำจะพอใช้ไม่ขาด แคลน แต่จากตัวเลขเมื่อปี 2542 กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้จัดตั้งโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้า กระจายไปทั่วประเทศ โดยจำนวนสถานีสูบนำด้วยไฟฟ้าที่ได้ติดตั้งมาตั้งแต่ปี 2516 – 2542 มีจำนวน ทั้งสิ้น 1,984 สถานี มีพื้นที่ส่งนำรวม 3,073,766 ไร่ หากกล่าวเฉพาะในภาคอีสานมีสถานีสูบนำด้วย ไฟฟ้า 975 สถานี มีพื้นที่ส่งนำรวม 1,522,884 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 22 ของพื้นที่ชลประทานทั้งหมดในภาค อีสาน (พื้นที่ชลประทานในภาคอีสานเมื่อปี 2541 ประมาณ 6.8 ล้านไร่) นับตั้งแต่มีสถานีสูบนำด้วย ไฟฟ้าแห่งแรกในภาคอีสานเมื่อปี 2510 จนมาถึงปี 2542 มีพื้นที่ทำการเกษตรฤดูแล้งจากโครงการสูบนำ ด้วยไฟฟ้าในภาคอีสานอยู่ในอัตราเฉลี่ยเพียงร้อยละ 14 ของพื้นที่ส่งนำเท่านั้น หรือหากคิดพื้นที่ส่งนำ โดยเฉลี่ย 1,500 ไร่ ต่อ 1 สถานีสูบนำ จะมีพื้นที่ทำการเกษตรเพียง 210 ไร่ เท่านั้น ตั้งแต่ปี 2510 เป็น ต้นมา พื้นที่ส่งนำจากโครงการสูบนำด้วยไฟฟ้าได้เพิ่มขึ้นจาก 1,000 ไร่ เป็น 1,522,884 ไร่ ในปี 2542

แต่ปรากฏว่าการใช้น้ำของเกษตรกรในภาคอีสานในพื้นที่ส่งน้ำเติบโตข้ามกัน อัตราการเติบโตเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 14 เท่านั้น นี่คือตัวเลขที่ได้ทำการวิเคราะห์เอาไว้ตั้งแต่ปี 2543 แต่ในปัจจุบันก็ยังไม่เห็นแนวโน้มว่าได้มีการใช้พื้นที่ทำการเกษตรลดลงจากสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในภาคอีสานสูงขึ้นแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าซึ่งเป็นโครงการที่กรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาและรัฐบาลประกาศถึงความสำเร็จตลอดมา แท้จริงแล้วประสิทธิภาพและความสำเร็จถูกประเมินจากการขยายสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าและพื้นที่ส่งน้ำเท่านั้น ซึ่งเป็นแนวคิดของ “การจัดหน้า” ไม่ใช่ “ความต้องการน้ำ” ที่แท้จริงของเกษตรกร

ทั้งนี้เนื่องจาก จุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการ ของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้านั้นก็คือ หนึ่ง-หน้ามาให้เกษตรกร และสอง-ต้องบริหารและส่งเสริมการใช้น้ำให้ได้ตามเป้าหมายด้วยการ “ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิต” เนื่องจากว่าเกษตรกรจำเป็นต้องจ่ายค่าไฟฟ้าสูบน้ำ ดังนั้น จะต้องปลูกพืชเศรษฐกิจที่ขายได้ราคาดี ไม่ใช่ปลูกข้าวเพียงชนิดเดียว โดยจะต้องทำการปรับรูปแบบการเพาะปลูกของชาวบ้านให้เหมาะสมสำหรับเกษตรอุตสาหกรรม และเหมาะสมกับการวางแผนการใช้น้ำของโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ด้วยการส่งเสริมการปลูกพืชอย่างมีประสิทธิภาพ ข้าวโพดฝักอ่อน หน่อไม้ฝรั้ง หน่อไม้ไผ่ตง เมล็ดพันธุ์ฝักและผลไม้ในท้องถิ่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวโพด พริก ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และฯ เป็นต้น แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานับตั้งแต่โครงการอีสานเขียวเมื่อปี 2529 จนถึงปัจจุบัน กลับล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เนื่องจากภาวะหนี้สินของเกษตรกรที่หันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเหล่านี้แต่กลับขายไม่คุ้มทุน

(3) ผลกระทบต่อให้ประเมินผลความคุ้มค่าของการใช้น้ำภายใต้ประเทศไทยในปี 2530 กรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาจัดทำรายงานเบื้องต้น (Desk study) ในการผันน้ำจากแม่น้ำโขงมาสู่ลุ่มน้ำมูลและซี โดยให้ชื่อว่า “โครงการโขงชีมูล” หลังจากนั้นได้มีการศึกษารายละเอียดความเป็นไปได้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง เพื่อวางแผนก่อสร้างโครงการโขงชีมูล สิงหาคม 2531 กรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาได้นำเสนอโครงการโขงชีมูลเข้าบรรจุในแผนงานของโครงการน้ำประทัยจากในหลวงตามแนวทางราชดำเนินการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้รับงบประมาณสำหรับการสำรวจและเก็บข้อมูลเท่านั้น ต่อมาเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2532 กรมพัฒนาและส่งเสริมพัฒนาได้นำเสนอโครงการโขงชีมูลต่อที่ประชุมคณะกรรมการรัฐมนตรีสัญจร ที่จังหวัดขอนแก่น สมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ โดยคณะกรรมการรัฐมนตรีได้มีมติให้ดำเนินการโครงการโขงชีมูล ให้แล้วเสร็จภายใน 3 ปี (2533 - 2535) วงเงินงบประมาณ 18,000 ล้านบาท และให้เริ่มงานสำรวจและศึกษาความเหมาะสม โครงการทันที ทั้งนี้ให้ทำการสำรวจและออกแบบในส่วนที่สามารถจะดำเนินการได้ก่อน เช่น การปรับปรุงหนองหานกุ่มภาปี และก่อสร้างฝายยางที่ล้าน้ำป่า งานศึกษาความเหมาะสมและรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมถูกรวบเข้าไว้ด้วยกัน แล้วเสร็จเมื่อเดือนธันวาคม 2535 ได้ผลสรุปว่ามีความเป็นไปได้ทางวิศวกรรมและเศรษฐศาสตร์ มีศักยภาพทางเทคนิค สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่การเกษตรได้ประมาณ 4.98 ล้านไร่ ในพื้นที่ 15 จังหวัด กำหนดแผนพัฒนาโครงการเป็น 3 ระยะ รวม 42 ปี (2535-2576) ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 228,000 ล้านบาท โดยส่วนประกอบของโครงการทั้ง 3 ระยะ จะใช้น้ำภายใต้ประเทศไทยเพียง 734,540 ไร่ (รวมการปรับปรุงระบบชลประทานเดิมของเขื่อนลำป่า 305,000 ไร่ ด้วย) ที่เหลือนอกจากนั้นจะใช้น้ำโขงถึง 4,272,050 ไร่ ปี 2536 ในคราวการประชุมคณะกรรมการ

สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 26 กรกฎาคม 2536 “ได้เห็นชอบกับรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการโขงชีมูล โดยมีเงื่อนไขให้ชะลอโครงการในส่วนที่ต้องสูบน้ำจากแม่น้ำโขงเอาไว้ก่อน เพื่อรอการผลกระทบจากการผันน้ำโขงเข้ามาระสร้างปัญหาต่อการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มที่จะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น รวมถึงให้มีการศึกษาข้อมูลด้านผลกระทบที่เกิดจากการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำขังเพิ่มเติม พร้อมทั้งศึกษาหาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีผลในทางปฏิบัติด้วย ต่อมากรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานได้นำเสนอผลการศึกษาใหม่ต่อคณะกรรมการรัฐมนตรีเพื่อขออนุมัติทบทวนแผนการดำเนินงาน และวงเงินที่จะใช้ในโครงการโขงชีมูลใหม่ โดยจะดำเนินการเฉพาะในแผนพัฒนาระยะที่ 1 ทั้ง 3 ขั้นตอนก่อน ได้พื้นที่ชลประทาน 2,323 ล้านไร่ ในวงเงิน 39,508 ล้านบาท และใช้น้ำจากแม่น้ำโขง 1,614,520 ไร่ ใช้น้ำในประเทศ 734,540 ไร่ (รวมการปรับปรุงระบบชลประทานเดิมของเขื่อนลำปาว 305,000 ไร่ ด้วย) โดยเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2537 คณะกรรมการรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานดำเนินการตามแผนพัฒนาระยะที่ 1 เฉพาะขั้นที่ 2 ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยใช้น้ำภายในประเทศ ประกอบด้วยก่อสร้างเขื่อนหรืออาคารบังคับน้ำและระบบชลประทานในลุ่มน้ำมูลและชี รวม 13 โครงการย่อย วงเงิน 9,996 ล้านบาท และโครงการระบบชลประทานรอบอ่างเก็บน้ำห้วยหลวง 350 ล้านบาท รวมเป็น 14 โครงการย่อย รวมเป็นวงเงินทั้งสิ้น 10,346 ล้านบาท สามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่เพาะปลูกได้ 525,592 ไร่ ในระยะเวลา 9 ปี ตั้งแต่ปี 2535 – 2543 สำหรับการพัฒนาตามแผนพัฒนาระยะที่ 1 ที่เหลือ คือ ขั้นที่ 1 และขั้นที่ 3 ซึ่งเป็นการนำน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาเพื่อพัฒนาพื้นที่ชลประทานเพิ่มเติมจากส่วนที่เหลืออีก 1,813 ล้านไร่ นั้น คณะกรรมการรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานศึกษารายละเอียดและติดตามผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโครงการที่ดำเนินการไปแล้ว ตลอดจนจัดทำข้อเสนอแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเสนอต่อคณะกรรมการรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาอนุมัติอีกรอบหนึ่ง

ดังนั้นเอง ก่อนที่โครงการอุโมงค์ผันน้ำโขงจะเดินหน้าต่อไปจะต้องทบทวนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการโขงชีมูลในส่วนที่ใช้น้ำภายในประเทศซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วเสียก่อน ไม่ใช่เดินหน้าต่อไปโดยไม่รับผิดชอบต่อความล้มเหลวที่เกิดขึ้น ที่มักถูกบอกปัดความรับผิดชอบจากนักการเมืองและข้าราชการประจำเสมอมา

(4) การศึกษาผลกระทบเรื่องการแพร่กระจายดินเค็มที่หายสาบสูญเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้โครงการโขงชีมูลในส่วนที่จะต้องใช้น้ำโขงถูกยับยั้งเอาไว้ก็เนื่องมาจากความกังวลต่อเรื่องการแพร่กระจายของดินเค็มและน้ำเค็มที่จะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมโดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้มีการประชุมครั้งที่ 4/2536 เมื่อวันจันทร์ที่ 26 กรกฎาคม 2536 ต่อการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการโขงชีมูล เห็นว่าการศึกษาผลกระทบของแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มจากการชลประทานในพื้นที่โครงการยังไม่ชัดเจน จึงได้มีมติให้โครงการโขงชีมูลสนับสนุนงบประมาณให้กรมพัฒนาที่ดินศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการแพร่กระจายของดินเค็มและน้ำขังอันเนื่องจากการดำเนินโครงการ และให้โครงการโขงชีมูลทำการว่าจ้างสถาบันการศึกษา จัดทำแบบจำลองทางอุทกธรณ์วิทยาของการแพร่กระจายดินเค็มจากการละลายเกลือ การเพิ่มระดับน้ำได้ดันอันเนื่องจากการสร้างฝาย คลองส่งน้ำ และการ

ชลประทาน โดยให้ใช้ข้อมูลของดินและน้ำได้ดินในทุกพื้นที่ในความเวลาต่าง ๆ เช่น 5 ปี 10 ปี และ 20 ปี เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาหารือการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่มีผลในทางปฏิบัติ จนบัดนี้งานศึกษาที่กรรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานใช้งบเกือบ 40 ล้านบาท ว่าจ้างกรรมพัฒนาที่ดินและคณะเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยขอนแก่น ให้ศึกษาผลผลกระทบจากการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มของทั้งเกลือผิวดินและได้ดิน กิจกรรมไม่มีใครได้เห็นรายงานดังกล่าวว่าทั้ง 2 หน่วยงานที่รับจ้างไปนั้นได้ทำการศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว หรือยัง และมีผลออกมาเป็นประการใด ทำไมถึงหายสาบสูญไปจากความคิดคำนึงของนักการเมืองและข้าราชการที่ผลักดันโครงการอุโมงค์ผันน้ำ ของการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มที่อาจจะขยายไปยังพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเกษตรกรรมนั้น เป็นประเด็นที่เประบາงมากต่อการระบบชลประทานในภาคอีสานโดยใช้น้ำภายในประเทศหรือนำน้ำไปขึ้นมาใช้กิตาม ถึงแม้รัฐบาลและข้าราชการจะอ้างว่าข้อดีของทำการอุโมงค์ส่งน้ำก็คือ หลีกเลี่ยงผลกระทบของการแพร่กระจายดินเค็มในภาคอีสานและป้องกันการรั่วไหลของน้ำ แต่ในความเป็นจริงโครงการอุโมงค์ผันน้ำไปไม่สามารถใช้อุโมงค์ส่งน้ำแต่เพียงอย่างเดียวได้ จะต้องมีอ่างเก็บน้ำเพื่อเก็บสะสมเอาไว้ใช้ควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้น โครงการอุโมงค์ผันน้ำไปอาจหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะเกิดจากการแพร่กระจายดินเค็มและน้ำเค็มไปได้ จึงต้องนำงานศึกษาที่ได้ว่าจ้างไว้มาเปิดเผยต่อสาธารณะ เพื่อประเมินผลกระทบความคุ้มค่าและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการโขงชีมูลในส่วนที่ได้ดำเนินการผ่านมาเสียก่อน ก่อนที่จะเดินหน้าโครงการใหม่ต่อไป

(5) จากโขงชีมูลถึงโครงการอุโมงค์ผันน้ำไป เมื่อไหร่น้ำจะถึงไร่นาเกษตรกร

เพราะก่อนที่จะมาเป็นโครงการอุโมงค์ผันน้ำไปของในสมัยนายสมัคร สุนทรเวช เป็นนายกรัฐมนตรี และพรรคพลังประชาชนนั้น ได้มีโครงการต่อขยายมาจากโครงการโขงชีมูลอยู่ 2 โครงการ คือ โครงการเติมน้ำเติมชีวิต และโครงการชลประทานระบบห่อ เนื่องจากโครงการโขงชีมูลได้มีมติคณะรัฐมนตรีให้รับโครงการในส่วนที่นำน้ำไปมาใช้เอาก่อน ทำให้นักการเมืองและข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาแม่น้ำไปต้องคิดโครงการใหม่เพื่อนำน้ำไปขึ้นมาใช้ให้ได้ โครงการเติมน้ำเติมชีวิต หรือชื่อเต็มว่า “โครงการเพิ่มประสิทธิภาพแหล่งน้ำและการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพด้วยระบบห่อ ส่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ถูกผลักดันเมื่อประมาณปี 2542 ในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย แนวคิดของโครงการนี้ได้ปฏิเสธแนวผันน้ำเก่าของโครงการโขงชีมูล คือแนวผันน้ำห้วยหลวง-หนองหาน โดยได้เสนอแนวผันน้ำแม่น้ำเลย-เขื่อนอุบลรัตน์ ขึ้นมาแทน เพราะเป็นแนวผันน้ำที่มีความต่างของระดับพื้นที่ถึง 20 เมตร สามารถส่งน้ำไปตามแรงโน้มถ่วงของโลกได้ ไม่สิ้นเปลืองพลังงานในการสูบน้ำต่ำมาเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลใหม่มาเป็นนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร จึงมีโครงการชลประทานระบบห่อขึ้นมาแทน เป็นรูปแบบที่ทันสมัยและรวดเร็วกว่า โดยจะพัฒนาระบบท่อและเครื่อข่ายคลองส่งน้ำเชื่อมต่อกับระบบชลประทานในโครงการโขงชีมูล ให้เสร็จสิ้นภายใน 5 ปี (2547-2551) เพื่อตอบสนองวาระแห่งชาติในการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมผลผลิตการเกษตรให้เป็นครัวของโลก และเกษตรกรจะต้องหลุดพ้นความยากจน ตามนโยบาย ‘จัดความยากจนให้หมดไปใน 6 ปี’ โดยกำหนดเป้าหมายจะเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ส่งออกให้เป็น 1.2 ล้านล้านบาทต่อปี

ภายในปี 2551 และประชาชนยากจนที่มีรายได้น้อยจำนวนกว่า 35 ล้านคน จะทำให้มีรายได้ไม่น้อยกว่า 120,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

เลิศศักดิ์เห็นว่าการเมืองไทยนิยมโครงการใหม่ไปเรื่อย ๆ ซึ่งน่าติดตามต่อไปว่าต่อจากโครงการอุ่มคงผันนำ้ไข่แล้วประเทศเราจะมีโครงการอะไรใหม่อีก ไม่ว่าจะเป็นโครงการใดสิ่งที่เกษตรกรรอดอยอยู่ก็คืออยากรได้น้ำเข้าไปถึงในเรนาแบบให้เปล่าเท่านั้น ไม่ใช่ผลักดันโครงการใหม่ ๆ เพียง เพราะคำนึงถึงเม็ดเงินกระดุนเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักเท่านั้น แต่ไม่ได้มีความประณีตที่จะให้เกษตรกรในภาคอีสานได้รับน้ำเพื่อทำการผลิตให้หลุดพ้นจากความยากจนอย่างแท้จริง และต้องไม่ลืมว่าจะต้องทำการประเมินผลกระทบและความคุ้มค่าจากโครงการของชีมูลในส่วนที่ได้ดำเนินการผ่านมาเสียก่อนที่จะเดินหน้าโครงการใหม่

มิถุนายน 2551 เครือข่ายประชาชนกลุ่มน้ำไข่ภาคอีสาน ได้ออกแถลงการณ์ประณามการตัดสินใจนโยบายสาธารณะผันนำ้ไข่-ห้วยหลวง-ลำปาง – เขื่อนอุบลรัตน์ ว่าไร้กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการประชาพิจารณ์ และไม่คำนึงถึงปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อุทกวิทยา ธรณีวิทยา การแพร่กระจายของดินเค็ม น้ำเค็มในภาคอีสาน โดยเครือข่ายประชาชนกลุ่มน้ำไข่ภาคอีสาน ได้แถลงจุดยืนคัดค้านโครงการผันนำ้สู่อีสานที่จะดำเนินการและโครงการสร้างเขื่อนในแม่น้ำไข่ ด้วยเห็นว่ารัฐบาลไทยกำลังเร่งอนุมัติงบประมาณที่ไว้ความชอบธรรม

มกราคม 2552 มีรายงานข่าวจากทำเนียบรัฐบาล แจ้งว่าหลังจากที่ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี กล่าวว่าระหว่างป้ารู้ถูกต้อง เรื่อง "ผ้าแวนปวีบติการงานพื้นเศรษฐกิจไทย" เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2552 ตอนหนึ่งว่า จะไม่ดำเนินโครงการอุ่มคงผันนำ้จากเขื่อนนำ้ไข่ ลอดใต้แม่น้ำไข่ เข้ามายังประเทศไทย ซึ่งเป็นโครงการเมกะโปรเจกต์ สมัยรัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช ที่เห็นชอบในหลักการไว้ แต่จะดำเนินโครงการทุกโครงการ ทั้งระบบขนส่งมวลชน และโครงการอื่น ๆ โดยใช้งบประมาณปกติปี 2553 เพื่อเดินหน้า ส่วนโครงการอุ่มคงจะหันไปใช้นโยบายสร้างแหล่งน้ำขนาดเล็กแทนทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามนายศิริพงศ์ หังสพุกษ์ อธิบดีกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวว่าเข้าใจว่า นายกรัฐมนตรี อาจจะหมายถึงโครงการผันนำ้ไข่-ห้วยหลวง-หนองหานกุ่มภาปี-ลำปาง-ชี ซึ่งเป็นแผนบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ภาคอีสานระยะที่ 2 ที่ต้องชุดอุ่มคงเชื่อมจากเขื่อนนำ้ไข่ เป็นการใช้น้ำจากฝั่งลาว แต่ในระยะแรกยังคงใช้น้ำภายในประเทศไทย จากปากประตูห้วยหลวง-หนองหานกุ่มภาปี จ.อุดรธานี ได้น้ำแล้วลี่ 600 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี โดยเฟสแรกจะใช้งบ 32,108 ล้านบาท อยู่ในขั้นตอนที่ นายสุวิทย์ คุณกิตติ รมว.ทส.เตรียมทำหนังสือประสานกับกระทรวงการคลัง เพื่อขอรับเงินจาก องค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น หรือ ใจก้า ที่ระยะแรกจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการศึกษาความเป็นไปได้

กรกฎาคม 2552 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการโครงการผันนำ้ไข่-ห้วยหลวง-ลำปาง ซึ่งมีกรอบวงเงินลงทุนรวมทั้งสิ้น 76,760 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี(2552-2556)โดยให้จัดทำรายละเอียดโครงการเสนอต่อ ครม.เพื่อนุมัติให้ดำเนินการต่อไป"แนวผันนำ้ไข่-ห้วยหลวง-ลำปาง...

จะได้ปริมาณน้ำ 2,580 ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ชลประทาน 3.2 ล้านไร่ ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี วงเงินลงทุน 76,760 ล้านบาท โดยการดำเนินการในระยะที่ 1 จะเป็นการใช้น้ำในประเทศจากหัวยหлов-หนองหาน-กุมภาปี ระยะเวลาดำเนินการ 4 ปี (2552-2555) ได้ปริมาณน้ำ 600 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี พื้นที่ชลประทาน 1 ล้านไร่ และระยะที่ 2 จะเป็นการใช้น้ำจากนอกประเทศจากน้ำเมือง-ท่อลอดแม่น้ำโขง-หัวยหлов ระยะเวลาดำเนินการ 4 ปี(53-56) ได้ปริมาณน้ำ 1,980 ล้านลูกบาศก์ปี พื้นที่ชลประทาน 2.2 ล้านไร่ทั้งนี้ กรมทรัพยากรน้ำจะดำเนินการในส่วนก่อสร้างระบบผันน้ำและการปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ ส่วนกรมชลประทานจะดำเนินการในส่วนการปรับปรุงและติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้า เชื่อมลำปาวและก่อสร้างระบบชลประทาน (สำนักข่าวอินโฟร์เคิร์สท์, 15 กรกฎาคม 2552)

สรุปได้ว่า น้ำหัวยหлов เป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาโครงการจัดการน้ำขนาดใหญ่ของรัฐ แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปตามการเมืองของประเทศไทยหลายต่อหลายครั้ง แต่การเตรียมน้ำกิจิจิยชาบ้าน เพื่อให้รู้เท่าทันสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง

3.1.4 จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาการใช้น้ำ การบริหารจัดการน้ำ และการพัฒนาอุ่มน้ำห้วยหลวงในเขตต้นน้ำ (อำเภอหนองวัวซอ, อำเภอพิบูลรักษ์และอำเภอสร้างคอม) และพัฒนาโจทย์วิจัย

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ ได้แก่

- (1) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาศักยภาพ โอกาสของพื้นที่เป้าหมาย
- (2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาโครงการวิจัยกับกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่

วิธีการดำเนินการ มีการลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยทั้งสิ้น 9 ครั้ง แยกรายพื้นที่ อำเภอหนองวัวซอ 4 ครั้ง อำเภอพิบูลรักษ์ 2 ครั้ง อำเภอสร้างคอม 2 ครั้ง ไม่นับรวมการประสานงานทางโทรศัพท์ และการสำรวจพื้นที่เป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ ส่วนอำเภอเมืองยังไม่มีการพัฒนาโจทย์วิจัยต่อเนื่องจากผู้นำส่วนใหญ่ทำงานเกี่ยวข้องกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อหมดระยะเวลาลงจังหวังไม่มีพื้นที่ไหนประสานงานเข้ามาเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยต่อ ซึ่งคาดว่าหลังเลือกตั้งน่าจะมีความพร้อม ผู้ประสานงานจึงได้ประสานงานไปยังผู้นำบ้านหัวน้ำ หมู่ 11 ตำบลหนองกลอย อำเภอพิบูลรักษ์ จังหวัดอุดรธานี มีความสนใจจะทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นหรือไม่ ถ้าสนใจจะลงไปพัฒนาโจทย์ชี้แจงโครงการให้ฟัง ซึ่งก็ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

ผลการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) อำเภอหนองวัวซอ

ครั้งที่ 1 ลงพื้นที่ไปดูสภาพพื้นที่ แนะนำโครงการและศึกษาข้อมูลเบื้องต้น (วันที่ 1 กรกฎาคม 2552)

การลงพื้นที่ครั้งแรกที่บ้านหนองแวงเดิดเกษตรสมบูรณ์ เนื่องจากประสานงานลงไปแล้วพื้นที่นี้มีความพร้อมมากกว่าที่อื่น ผู้เขียนและทีมงาน จึงได้ลงพื้นที่ไปพบชาวบ้าน โดยแนะนำตัว โครงการวิจัย และหน่วยงาน สกอ. ให้ทราบ โดยมีผู้ใหญ่บุญมา ศรีสวัสดิ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้เชิญลูกบ้านหนองแวงเดิด-เกษตรสมบูรณ์มาร่วมพูดคุยด้วย และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่สนใจวิจัยซักถาม ได้แก่

- งานวิจัยที่ว่านี้มีลักษณะเป็นอย่างไร?
- สกอ.เป็นใคร?
- สกอ.จะเข้ามาทำอะไรบ้าง?
- เจ้าหน้าที่ สกอ.จะลงมาพบรอบบ้านทุกเดือนและเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งหรือเปล่า?

กิจกรรมลงพื้นที่ครั้งแรก: ค้นหาจอยวิจัยบ้านหนองแวงเดิด

เมื่อทำความเข้าใจกับแกนนำที่มีวิจัยเรียบร้อยแล้ว ทางทีมที่แกนนำไปพาผู้เขียนลงพื้นที่เพื่อดูพื้นป่า แหล่งน้ำลำห้วยแจ้งเกวียนและลำห้วยหลีฟี พร้อมทั้งเล่าให้ฟังว่ามีชาวบ้านทั้งในและนอกพื้นที่หลายคนเข้ามายังบ้านของเพื่อปลูกไม้ยืนต้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีชาวบ้านจากต่างหมู่บ้านเข้ามายังบ้านในช่วงฤดูกาลเก็บเห็ดขาย มีรายได้เป็นอันมาก

สำรวจพื้นป่า

“ตาน้ำ” ตันนำหัวยหลีผี มีลักษณะเป็นตาน้ำที่มีน้ำไหลตลอดปี

ຕານ້ຳລໍາທ້າວຍໜີ່ຜີ່ທີ່ໝາວບ້ານພາໄປດຸນນີ້ ສມັຍກ່ອນທາງວັດປ່າໄດ້ເຂາທ່ອມາຕ່ອເພື່ອຮອງຮັບນ້ຳໄປໄວ່ໃຫ້
ຄົນໃນໜຸ່ມບ້ານໃໝ່ ກ່ອນທີ່ຈະມີໂຄຮງການປະປາຫຸ່ມບ້ານ ປັຈຸບັນທາງວັດໄດ້ເຂາທ່ອມາຮອງນ້ຳໄວ່ໃຫ້ອຸປໂກຄ
ກາຍໃນວັດປ່າ

สรุปกิจกรรม

เมื่อคุณพื้นที่วิจัยร่วมกันแล้ว ผู้ประสานงานโครงการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลโครงการ ซึ่งอาจารย์จำเริญ ศรีวัลลภ ได้ร่วมมาให้คุณล่วงหน้า ผู้ประสานให้ปรับเรื่องคำถ้ามกราวิจัย การคัดเลือกปัญหา และการเขียนให้ผู้อ่านรู้จักพื้นที่อย่างชัดเจน โดยใส่รายละเอียด เช่น ประวัติหมู่บ้าน ประชากรอาชีพ และข้อมูลพื้นฐานอื่นๆ เพื่อให้โครงการสมบูรณ์ โดยย้ำว่ามิให้อาจารย์จำเริญหรือผู้ใหญ่บ้านทำคนเดียว แต่ต้องหาทีมวิจัยมาช่วยกันทำ เนื่องจากหัวหน้าโครงการเป็นเพียงตัวแทนของชุมชนในการเขียนตัวอย่างกับ สกอ.เท่านั้น ความรับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ต่างๆ ทางทีมวิจัยจะต้องแบ่งหน้าที่กันทำ และผู้ใหญ่บ้านจะดำเนินการประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงโครงการ และแจ้งให้ชาวบ้านรับทราบต่อไป

ครั้งที่ 2 ประชุมชี้แจงโครงการและรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในหมู่บ้านเป้าหมาย หนึ่งของวางแผนเดิม-เกษตรสมบูรณ์ (วันที่ 6 กรกฎาคม 2552 ณ ศาลากลางบ้าน)

การประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมจาก 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองแวงเดิดและเกษตรสมบูรณ์ เริ่มจากนายบณฑิพ ศรีสวัสดิ์ ผู้ใหญ่บ้านได้เปิดประชุมวันนี้โดยพดบริบทของหมู่บ้านที่มี

แหล่งนำ ป้าไม้ พื้นป้าที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะนำเสนอของโครงการกับสกอ. ผู้ใหญ่บ้านพูดชักชวนให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ที่จะทำวิจัย โดยต้นเหตุของปัญหาคือ ปัญหาไฟป่า ปัญหาแหล่งนำดีนเขิน

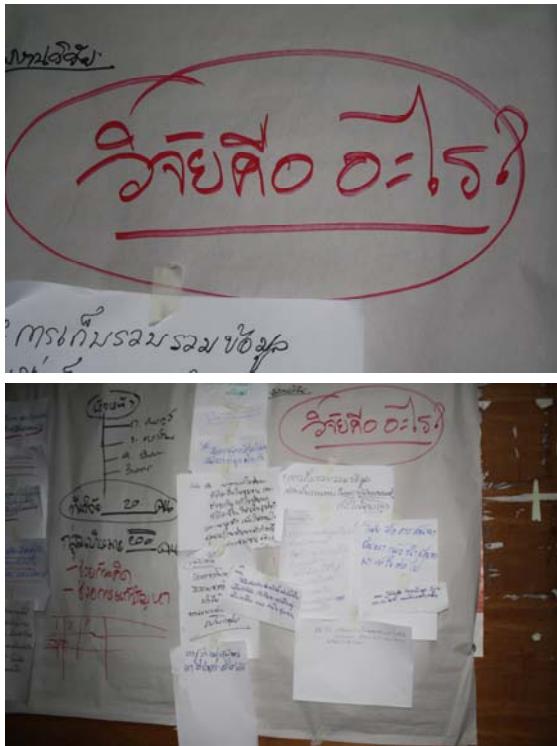
ผู้ใหญ่บ้านแนะนำการทำางานของ สกอ.ว่าทีมวิจัยต้องทำงานเป็นทีมโดยมีคณะกรรมการร่วมทีมวิจัย โดยมีประธาน เลขา เหรัญญิก และต้องทำรายงานความก้าวหน้าของทีมวิจัยส่ง สกอ. ทุกเดือน ผู้ใหญ่บ้านมีความต้องการให้ชาวบ้านเข้าร่วมในการทำวิจัย โดยพูดเชิงชักชวนให้รักธรรมชาติและคงไว้ซึ้งความเป็นอยู่คุ้งเดิมเหมือนอดีตที่ผ่านมา วัตถุประสงค์ของการทำวิจัย คือ แนวทางการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แก้ปัญหาอย่างไรให้ถูกจุด

หลังจากนั้น ผู้ประสานงานโครงการศึกษาดูทศศาสตร์แนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง ได้แนะนำความเป็นมา ที่ตั้งสำนักงานฝ่ายท้องถิ่น วัดถุประสงค์ ของการทำงานของ สกอ. และให้ชาวบ้านร่วมตั้งคำถามว่าที่มาประชุมวันนี้มีคำถามอะไรบ้าง?

ภาพกิจกรรมประชุมชี้แจงโครงการและพัฒนาโครงการวิจัยบ้านหนองแวงเด็ด-เกษตรสมบูรณ์

ผู้ประสานงานให้ทีมวิจัยช่วยกันแจกกระดาษและปากกาให้ชาวบ้านตั้งคำถามว่าเขายกฐานะอะไร หรือมีความสนใจในเรื่องใดบ้าง เกี่ยวกับการประชุมคืนนี้

คำถามของผู้เข้าร่วมประชุม

- ประโยชน์ที่จะมาซึ่งการวิจัยคืออะไร?
- โครงการ สก. มีจุดประสงค์อะไร?
- สก. มาเพื่อประโยชน์อะไร?
- โครงการนี้มาจากไหน มาทำไม?
- ท่านคิดว่าเราจะทำความสำเร็จได้กี่เปอร์เซ็นต์?
- ประโยชน์ของโครงการ สก. ให้ประโยชน์อย่างไรบ้าง?

ผู้ประสานงานโครงการได้ชี้แจงชาวบ้านเรื่องบทบาทของ สก. ต่อการสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น บทบาทของชาวบ้านในฐานะที่เป็นทีมวิจัย และแนวทางการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น หลังจากนั้นหัวหน้าโครงการผู้ใหญ่บุญมา ศรีสวัสดิ์ได้แจ้งแก่ที่ประชุมว่าถ้าแกนนำหรือชาวบ้านคนไหนสนใจจะทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะให้อาจารย์จำเริญเป็นผู้ออกแบบฟอร์มใบสมัครเพื่อรับสมัครทีมวิจัยมาทำงานร่วมกันทั้งสองหมู่บ้าน คือหนองแวงเดิดและเกษตรสมบูรณ์

สรุปชาวบ้านมีมติจะทำวิจัย ตกลงหาทีมวิจัยโดย มีมติให้หมู่บ้านละ 10 คน ทีมวิจัยจะประชุมหารแนวทางการทำงานวิจัยโดยจะให้คุณพัชรินทร์ บัวลอยและทีมงานไปร่วมด้วย

ครั้งที่ 3 ไปติดตามการพัฒนาโครงการวิจัยของทีมวิจัยในพื้นที่ (วันที่ 21 กรกฎาคม 2552)

การไปครั้งนี้ไปโดยไม่มีการนัดหมายล่วงหน้าหลายวัยเพียงแต่ผู้ประสานงานโทรศัพท์ไปบอกหัวหน้าทีมว่าเย็นนี้จะไปเยี่ยมในพื้นที่ เมื่อไปถึงแล้วผู้ใหญ่บ้านประกาศเรียกทีมวิจัยให้มารับกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหลังอาหารเย็น ปรากฏว่าเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันขึ้น เนื่องจากว่ามีฝนตกหนักจนไม่ล้มหูลีมตา ทำให้ทีมวิจัยหลายคนไม่สามารถมาได้ และทำให้ไม่สามารถประชุมทีมวิจัยได้ โดยเฉพาะทีมวิจัยที่อยู่หมู่บ้านเกษตรสมบูรณ์

ผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัย 4-5 คนที่สามารถมาได้เล่าให้ฟังว่าขณะนี้ให้อาจารย์จำเริญ กับครูต้อย เป็นดำเนินการเรื่องการรับสมัครผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการวิจัยโดยสมัครใจ ขณะนี้ได้รายชื่อมาบางส่วนแล้วแต่ยังไม่ครบ

ประวัติผู้สมัคร/ผู้ได้รับการเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการ สกว.

บ้านหนองแวงเดด – เกษตรสมบูรณ์

ชื่อ..... นามสกุล.....
เกิดวันที่..... เดือน..... พ.ศ..... อายุ..... ปี..... เดือน
วุฒิทางการศึกษาสูงสุด..... สาขา.....
อาชีพ..... ตำแหน่ง.....
สถานที่ทำงาน.....
เลขที่..... หมู่ที่..... ต路口/ซอย..... ถนน.....
ตำบล/แขวง..... อำเภอ/เขต..... จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์..... หมายเลขอโทรศัพท์.....
ปัจจุบันบ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
โทรศัพท์มือถือ.....

(ลงชื่อ)..... ผู้สมัคร

(.....)

ตำแหน่ง.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

หมายเหตุ

ประวัติของผู้สมัครหรือผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อนี้ สามารถนำไปใช้กับการสมัครหรือการเสนอชื่อของกรรมการที่เป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์กรหรือสมาคมต่างๆ และการสมัครหรือเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการ สกว. บ้านหนองแวงเด็ด – เกษตรสมบูรณ์

ใบสมัครเข้ารับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการ สกว.

บ้านหนองแวงเด็ด – เกษตรสมบูรณ์

ตำบลน้ำพ่น อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุตรธานี 41360

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า นาย/นาง/นางสาว..... ที่อยู่บ้านเลขที่.....

หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

การศึกษาเรียนจบชั้น..... รหัสประจำตัว..... โทรศัพท์ที่
สามารถติดต่อได้..... มีความประสงค์จะขอสมัครเป็นคณะกรรมการ สกว. บ้านหนอง
แวงเด็ด – เกษตรสมบูรณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(ลงชื่อ)..... ผู้สมัคร

(.....)

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ประเด็นที่แนะนำในการพัฒนาโครงการและปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม

- ให้เขียนที่มาและพัฒนาของโครงการวิจัยดังแต่เริ่มต้น จนกระทั่งถึงปัจจุบันว่าทำอะไร หรือมีการเตรียมการอะไรบ้างก่อนที่จะได้ร่างโครงการวิจัยออกมารอมาเสนอต่อสภาก.
- เอกสารรับรองได้รับการอนุมัติจากผู้ดูแลห้องเรียน ให้แนบมาด้วย
- เอกสารรับรองได้รับการอนุมัติจากผู้ดูแลห้องเรียน ให้แนบมาด้วย
- ให้เขียนรายละเอียดงบประมาณออกมาก่อนตามที่คาดหมายว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริง ในกิจกรรมวิจัย
- ให้เขียนรายชื่อ ที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่อได้ของทีมวิจัย ว่าเป็นใครบ้าง เดิมมีตำแหน่งใดในหมู่บ้าน และให้เขียนประวัติของหัวหน้าโครงการวิจัยมาโดยสังเขป

ครั้ง 4 ไปพัฒนาโจทย์วิจัย (วันที่ 8 กันยายน 2552)

ภาพกิจกรรมประชุมเตรียมทีมวิจัยบ้านหนองแรงเด็ด-เกษตรสมบูรณ์

เนื่องจากเกรงว่าทีมจะไม่มีความพร้อมในการนำเสนอโครงการวิจัยในวันที่ 9 กันยายน 2552 ผู้ประสานงานจึงได้ลงพื้นที่ไปพบทีมวิจัยก่อน 1 วัน เพื่อเตรียมการและให้มีปัญหาอะไรก็ให้ซักถาม พูดคุย เตรียมตัวและทำความเข้าใจกันก่อนไปนำเสนอโครงการ เนื่องจากว่าผู้ใหญ่บุญมา หัวหน้าโครงการและแกนนำบางส่วนติดประชุมกับหน่วยงานราชการที่อำเภอ จึงมอบหมายให้อาจารย์จำเริญและครูต้อยรับผิดชอบเตรียมข้อเสนอโครงการ และพาทีมงานไปเข้าร่วมการประชุมกับ สกอ.

อาจารย์จำเริญ ศรีวัลลภและทีมวิจัยหนองแรงเด็ด-เกษตรสมบูรณ์

ความคืบหน้าของทีมวิจัย

- ครั้งนี้ทีมวิจัยมาประชุมครับและมีรายชื่อทีมวิจัยมาครบทุกคน
- ทีมวิจัยช่วยกันเตรียมข้อมูลเพื่อจะนำเสนอร่างข้อเสนอโครงการและโจทย์วิจัยในวันถัดไปที่บ้านหวาน

3) อำเภอพิบูลรักษ์

ครั้งที่ 1 เวทีซึ่งแขงโครงการ และค้นหาโจทย์วิจัย วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2552 ณ. ศาลาประชาคมหมู่ 11 บ้านหวานใหญ่ ตำบลดอนกลอย อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุตรธานี

แนะนำโครงการและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.)

โดย. นางสาวพัชรินทร์ บัวลอย ผู้ประสานงาน

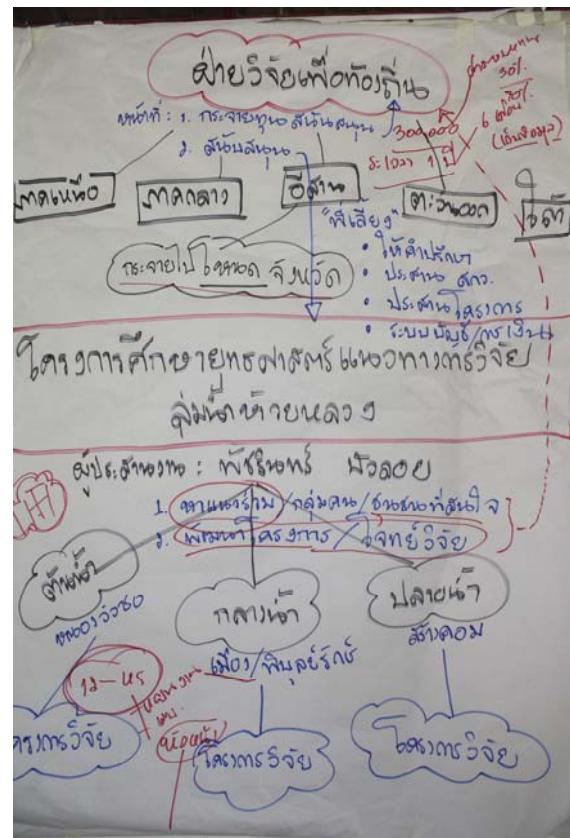
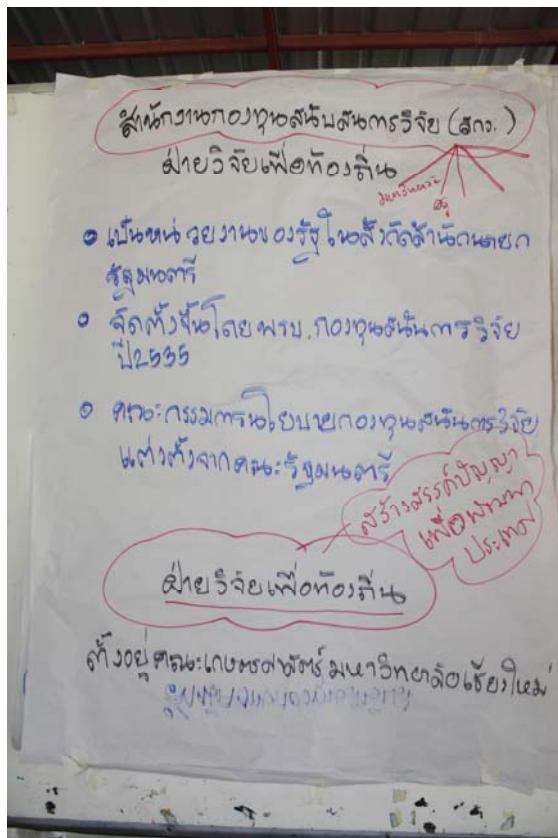

ภาพกิจกรรมพัฒนาโจทย์วิจัยบ้านหวาน

สกว. เป็นหน่วยงานของรัฐในสังกัดนายกรัฐมนตรี จัดตั้งขึ้นโดย พรบ. กองทุนสนับสนุนการวิจัย ปี 2535 คณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัยและคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการสนับสนุนการวิจัย โดยการแต่งตั้งจากคณะกรรมการรัฐมนตรี ดำเนินงานแบบทุกส่วนมีส่วนร่วม ดังคำวัญที่ว่า “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น” ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศูนย์ประสานงานภาคตั้งอยู่ที่ ชั้น 2 อาคาร

เฉลิมพระเกียรติ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สก.มีบทบาทหน้าที่ กระจายทุนสนับสนุนการวิจัย ชุดพี่เลี้ยงของ สก.มีหน้าที่ให้คำปรึกษา ประสานงานกับ สก. ประสานงานโครงการท้าแวรร่วม กลุ่มคน ตลอดจนชาวบ้านที่มีความสนใจในการทำวิจัย ช่วยดูแล ระบบบัญชีและการเงินของโครงการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีทุนให้ทำวิจัย ไม่เกินโครงการ ละ 300,000 บาท โดยแบบเป็นงบบริหาร 30% งบดำเนินงาน 70% โครงการนำร่องของจังหวัดอุดรธานี คือ โครงการศึกษาดูทัศนาศาสตร์แนวทางการวิจัยลุ่มน้ำห้วยหลวง โดยเปิดโครงการวิจัยต้นน้ำ คือ อำเภอ หนองวอซอ กลางน้ำ คือ อำเภอเมือง และปลายน้ำ คือ อำเภอสร้างคอม หลังจากนี้ได้ปรับโภคภัยให้ผ้าขาวร่วมชุมชน

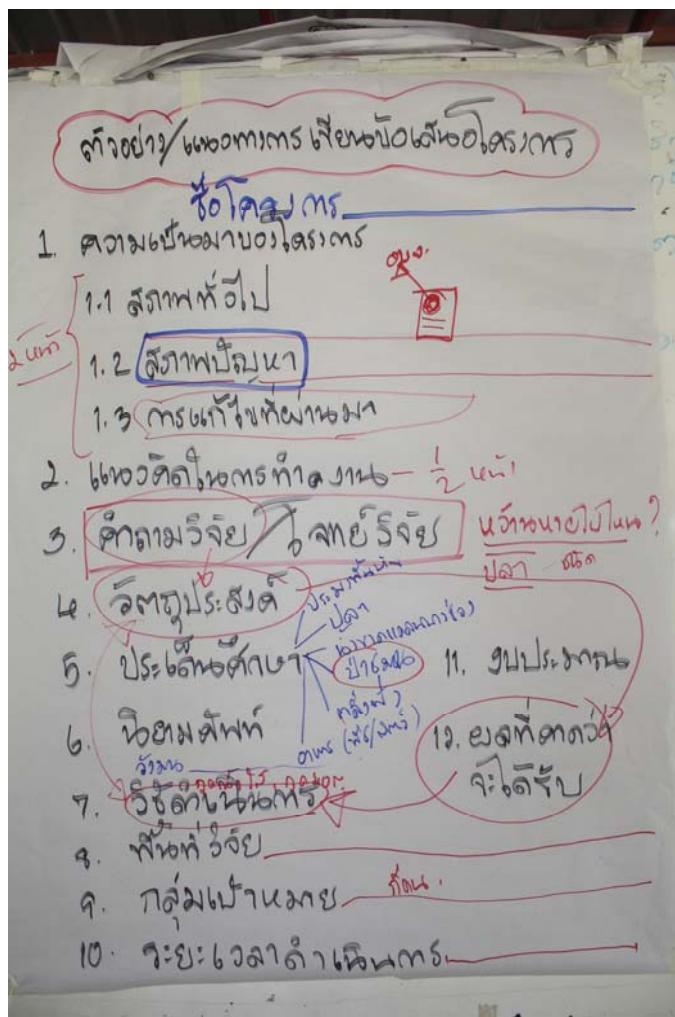
หลังจากนั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมซักถาม

คำถ้ามจากผู้เข้าร่วมการประชุม

- เอกชัย แท่นไชยสังค์: จะหาแนวร่วมในการวิจัยกี่คน?
  - พัชรินทร์ บัวลอย: ถ้ามากก็ไม่เกิน 50 คน หรือน้อยก็ไม่ต่ำกว่า 12 คน เมื่องานวิจัยสำเร็จ หัวหน้าโครงการสามารถนำงานวิจัยไปเสนอรับการสนับสนุนทุนจาก หน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือกองทุนที่สนับสนุนด้านงานพัฒนา
  - นางพัทยา รำพาย: จำเป็นหรือไม่ที่แต่ละพื้นที่วิจัยต้องศึกษาแต่เฉพาะปัญหาเรื่องน้ำอย่างนั้น เช่น หนองวัวซอ ต้องศึกษาเฉพาะแต่ต้นน้ำ เมืองก็ศึกษาแต่กลางน้ำ และสร้างคอมมูนิวิจัยแต่ ปลายน้ำเสนอเรื่องอื่น ๆ ได้หรือไม่?

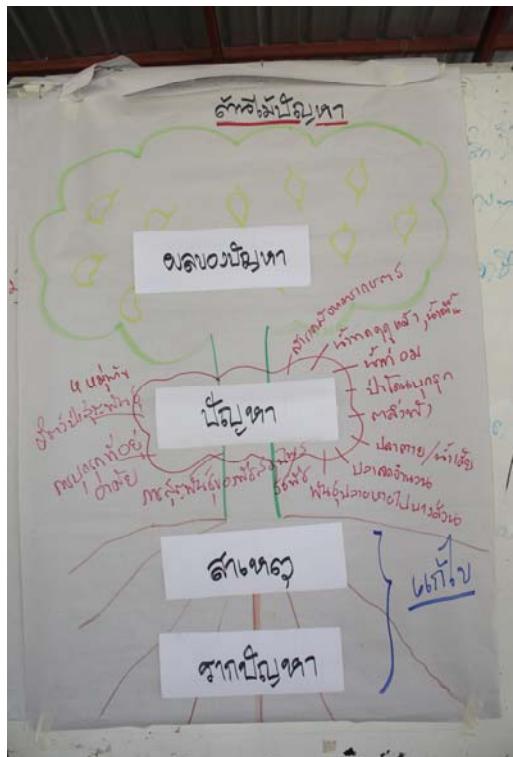
- พัชรินทร์ บัวลอย: สก. สนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นหลายด้าน แต่จังหวัดอุดรธานีเสนอนำร่องคือเรื่องแนวทางยุทธศาสตร์การวิจัยและการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานีก่อนโดยมีแนวทางการพัฒนาโครงการนี้เพื่อท้องถิ่นระดับชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้ริเริ่มอย่างก้าวหน้าทีมชานคุย หาโจทย์ หาเรื่องวิจัย เอาปัญหาจริงๆ มาคุยกัน คำถามแผนงานมีอะไรบ้าง วัตถุประสงค์ หวังอะไร งบเท่าไหร่ เมื่อได้ผ่านขั้นตอนแล้ว ก็จัดทำโครงการเสนอสำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น

- ชาวบ้านยังติดกับเรื่องกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ชัดเจน ว่าจะเอาหมู่บ้านละกี่คนในการทำวิจัย
- นางแก้วใจ มีคำสอน: จุดที่เราจะศึกษาต่างๆ ในชุมชน มีมากแค่ไหน
- นายสมภาร รูปใหญ่: ปัญหาคือน้ำดื่นเขิน
- นางพัทยา รำพาย: เราต้องพบกันชักวัน คุยกัน นอกรอบได้ปัญหาแล้วค่อยทำโครงการ
- นางแก้วใจ มีคำสอน: สรุปว่าชาวบ้านเข้าใจทุกคนแล้วมาสรุปโครงการแล้วคุยกัน
- นายเอกชัย แท่นไชยสังค์: เสนอโครงการว่างแผนใช้น้ำหน้าแล้งของหมู่บ้าน

- ชาวบ้านไม่เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องงบประมาณที่ทาง สก. สนับสนุน และเมื่อโครงการสำเร็จจะนำเสนอต่อหน่วยงานได้บ้าง
- นางพัทยา รำพาย: อยากรเสนอ 2 โครงการ
- พัชรินทร์ บัวลอย: ปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนถ้ามีหน่วยงานเข้าทำอยู่แล้วก็ให้เข้าทำไป เรามาก็ปัญหาที่ยังไม่มีคนแก้

- นางพัทยา รำพาย: ตกลงว่ากลุ่มเป้าหมายที่มาประชุมกันวันนี้จะทำวิจัยใหม่เพื่อทาง ศก. จะสรุปงานส่งเดือนสิงหาคมมีเวลาไม่มากจึงอยากรสุปและทำโครงการ
- นางแก้วใจ มีคำเสนอ: ตกลงว่า วันที่ 24 ก.ค 52 เราชรับประชุมร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง

ช่วงระดมปัญหาและค้นหาโจทย์วิจัย

- สารเคมีด้านการเกษตร
- สัตว์ป่าสูญพันธุ์
- น้ำขาดในฤดูแล้ง
- การบุกรุกที่อยู่อาศัย
- น้ำท่วม
- การสูญพันธุ์ของหัวน้ำ
- ตลิ่งพัง
- ปลาตาย น้ำเสีย
- ปลาตาย จำนวนมาก
- พันธุ์บางปลาหายไป

ครั้งที่ 2 การประชุมเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยบ้านหัวน้ำใหญ่ ตำบลดอนกลอย อำเภอพิบูลย์ รักษ์ จังหวัดอุตรธานี วันที่ 24 กรกฎาคม 2552 ศ. ศาลาประชาคมหมู่ 11

กล่าวเปิดการประชุม

โดย นางพัทยา รำพาย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11

สำหรับมื่นี้ (วันนี้) เราเมื่อโครงการที่จะพูดคุยกัน มาถึงตอนนี้เราเชิญกัน 5 หมู่ บ้าน บ้านนายม หมู่ 4 หมู่ 10 บ้านไก หมู่ 2 และบ้านหนองคอนและหมู่ 8 และบ้านเรา คือบ้านหัวน้ำหมู่ 11 วันนี้มีที่มา โดยการคุณพัชรินทร์ ได้นำเสนอในเรื่องดีๆ นำเรื่องที่เรายังไม่เคยรู้ เรื่องที่เรายังไม่เคยเห็นและจะพา พากเราไปถึงเป้าหมายอีกระดับหนึ่ง คือ การเข็ด (ทำ) โครงการร่วมกันตามหมู่บ้านที่มีแนวอยู่ต่ำริม ห้วยหลวง ตามที่ได้แจ้งไปแล้ว วันนี้จะเห็นสมาชิกบ้านเดียวคือบ้านไก มื้อนั้น (วันก่อนหน้านี้) เราได้ พูดคุยกันว่าให้ผู้ที่จะเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการโครงการวิจัยนี้ ซึ่งโครงการของเรามีประมาณ 12-45 คน และหมู่บ้านที่จะทำโครงการวิจัยร่วมกันก็ให้เขารายชื่อมาด้วย มื้อนี้ก็มีอยู่ 4 ท่านด้วยกัน ได้แก่ ผู้ใหญ่จันดี สมบูตร พ่อสำรองโสภา พ่อสมนึก บุญช่วย และพ่อปอน วิรุฬา ได้มาเป็นสมาชิก

เป้าหมายของเรามีอีกน้ำหนึ่งเราจะได้มารือกัน ยังไม่ได้เป็นการสรุปโครงการเสียที่เดียว เราจะมาหารือกันถึงโครงการที่มีแนวโน้มว่าจะเป็นไปได้ว่าเราจะเข้าวิจัยร่วมกันในมืออีกน้ำหนึ่ง วิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่สำคัญในเขตหมู่บ้านของเรานี่จะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มของพวกราช เรายังได้คุยกันเรื่องวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำห้วยหลวง ซึ่งพวกราชได้หารือกันเกี่ยวกับสภาพปัญหา ถึงที่มาและจะนำโครงการของเราไปสู่เป้าหมาย และขอแจ้งให้คณะกรรมการทุกคนได้ทราบในมืออีกน้ำหนึ่งให้เสนอปัญหา เช่น เรื่องลำห้วยหลวง เอามาเป็นโครงการวิจัยและจะได้นำโครงการวิจัย เพื่อเขียนของบประมาณจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องที่นี่ทางหมู่บ้านไทย คงจะได้นำโครงการที่ได้หารือกันไว้แล้ว พอปอนได้เล่าให้สูหงส์ฟังหรือไม่ค่ะ

ประชุมผู้นำเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย

ทำความสะอาดเช้าใจที่มาของการจัดทำโครงการวิจัย

โดยนางพัทยา รำพาย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11

มืออีกน้ำหนึ่งมาหาชื่อโครงการ โครงการที่เราทำน้ำหนึ่งไม่ใช่โครงการเพื่อเขียนของบประมาณและเป็นโครงการวิจัย การทำงานในที่นี่โครงการวิจัยเป็นจิตอาสา ทำโดยสัญชาตญาณของนักพัฒนา ท้องถิ่นโดยภูมิความรู้ของนักพัฒนาท้องถิ่นอย่างจะสร้างสรรค์ให้บ้านเราระริญซึ่งเราจะได้รับผลในมืออีกน้ำหนึ่ง ในการที่ได้เสนอไว้ตามความคิดของชาวบ้านหัวน้ำได้เสนอโครงการ “สืบสานตำนานแคนดงหัวน้ำ” ซึ่งเราจะได้ดึงให้เห็นความเกี่ยวกับน้ำห้วยหลวงพร้อม มันจะเกี่ยวกันได้อย่างไร เนื่องจากเรามีคิดถึงสภาพปัญหาของปัจจุบันนี้ เราจะทำการเบรี่ยบเทียบสภาพปัจจุบันและในอดีตที่ผ่านมาว่ามีข้อแตกต่างกันอย่างไร ที่ผ่านมาหมู่บ้านห้วยหลวงมีความอุดมสมบูรณ์บ้าง แล้วปัจจุบันมีความแตกต่างจากแต่ก่อนซึ่งได้ (มากเก่าได้) เราจะพูดถึงเรื่องห้วยหลวงก่อน ถ้าเราจะพูดถึงเรื่องห้วยหลวงเสียก่อน ห้วยหลวงของเรามีอยู่ตระกูล (สมัยก่อน) ปลายทาง หอยหล้าย เช่น หอยกี หอยทราย พืชที่เป็นยา rim ห้วยกีมี

มานุกwan นี้ มีสรรพคุณในการแก้โรคต่างๆ ที่ขึ้นอยู่ตามข้างลำหัวย เมื่อก่อนมีเยอะมาเดียวเนี้ยไป ไหหนหมด นั่นคือข้อเปรียบเทียบระหว่างหัวยหลังแต่ก่อนและปัจจุบัน ทุกวันนี้ยามน้ำๆ หลายๆ แต่ว่า ยามแล้วน้ำแห้ง โดยเฉพาะหมูบ้านเรากำลังจะโครงการสูบนำ้ด้วยไฟฟ้า ทำไม้มันถึงเป็นแบบนี้ เราจะมา ช่วยกันแก้ไข วิเคราะห์ วิจัยถึงสาเหตุที่มันเกิดขึ้น ถ้าเราจะสรุปผลวิจัยเรียบร้อยแล้ว เราจะรู้ถึงแหล่ง งบประมาณที่จะนำมาพัฒนา หรือว่าคณะกรรมการท่านได้อยากจะเสนอโครงการที่จะวิจัยเข้ามาเพิ่มเติม หรือไม่

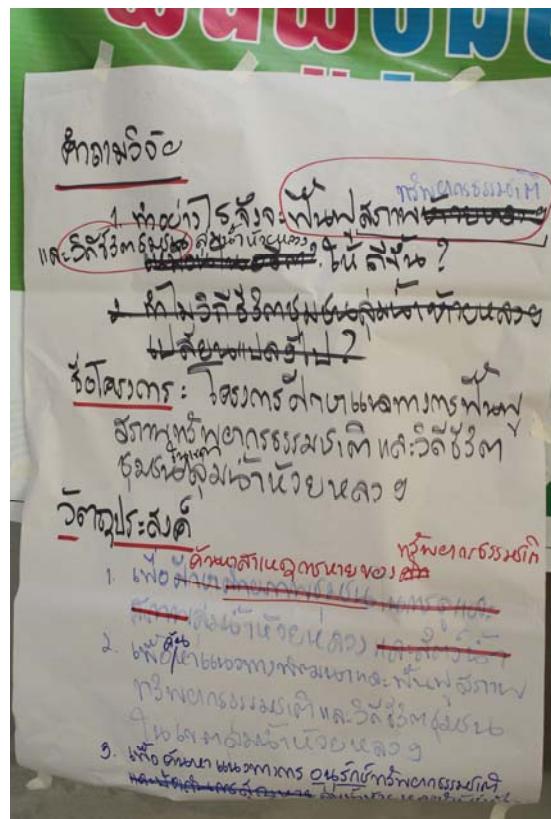
นางแก้วใจ มีคำสอน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอนก洛ย

สำหรับหัวยหลังของเรา ปัญหาที่เราจะทำวิจัยจะต้องร่วมกันคิดออกแบบก่อนว่าสมัยก่อนเรามี หล่ายอย่าง เช่น พันธุ์ปลา หอย สมัยก่อนหน้านี้มันมีหล่ายอย่าง เรื่องน้ำทำไม้หน้าน้ำทำห่วง ทำไม้ยาม แล้วน้ำแห้ง ต้องช่วยกันระดมปัญหาออกแบบ

ช่วงระดมปัญหารื่องหัวยหลังและฝึกดึงคำถามวิจัย

นางพัทยา รำพาย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11

สาเหตุของปัญหาราต้องช่วยกันคิด และปัญหาที่เราเสนอมาันนี้เราเห็นว่ามันเป็นปัญหา เหมือนกันหรือไม่ การพังทลายของหน้าดิน ยามแล้วน้ำแห้ง การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากร ชาวบ้านเพิ่มขึ้น หากินยาก ลำบาก น้ำตื้นเขิน ตลิ่งพัง ฯลฯ

นางแก้วใจ มีคำสอน สมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบลอนก洛ย

ตอนนี้เรามาช่วยกันหาปัญหา จะแก้ได้ไม่ได้ คือว่ากันอีกที เราจะมาหาว่าตอนนี้เกิดอะไรขึ้นกับ บ้านเรา คือเราจะทำงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสภาพ ปัญหาเสียก่อน ส่วนแนวทางที่จะแก้ไขได้หรือไม่เป็น อีกเรื่องหนึ่ง

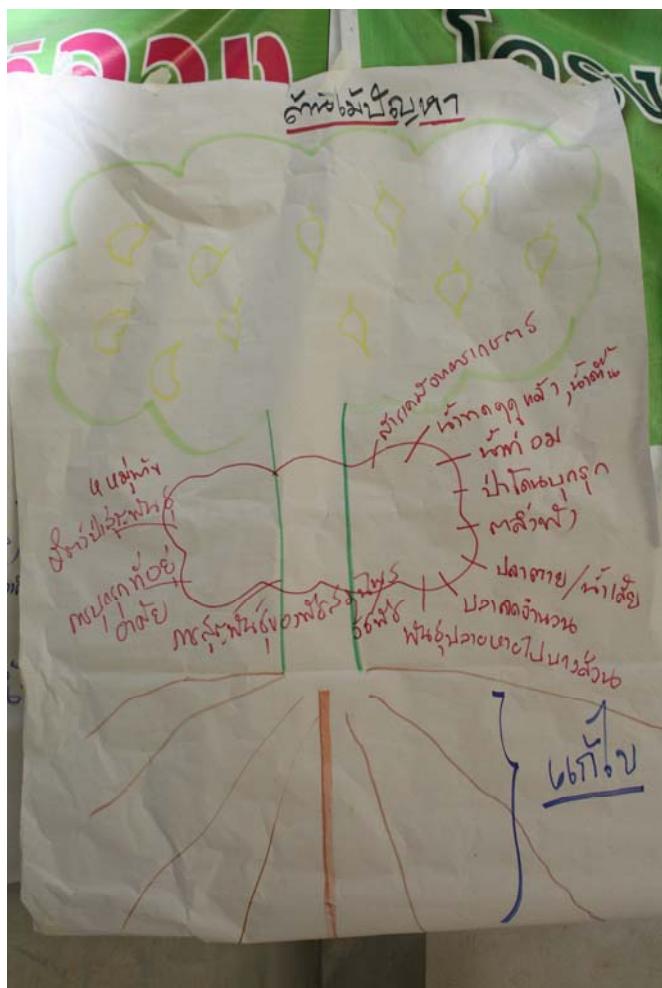
นางพัทยา รำพาย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11

เมื่อมันมีปัญหามันจะต้องเกิดผลกระทบต่อ ชาวบ้าน ชุมชน สัตว์ สิ่งแวดล้อม และมีผลกระทบต่อ ความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิต อาหารขาดแคลน หายาก ถ้า จะพูดถึงเรื่องพืชสมุนไพรที่บรรพบุรุษเคยใช้เป็นยา รักษาโรคโดยที่ไม่ต้องพึ่งพาหมอบังคับ เพราะว่า สมัยก่อนเราร้อยู่อย่างพ่อเพียงเมื่อก่อน ถึงจะมีก็ มีน้อย เราต้องหาว่าทำไม้มันถึงต้องมีน้อย มันไปไหหนหมด เราจะมาช่วยกันหาสาเหตุถึงการที่มีอยู่ และ

สาเหตุของการหายไปของพีชเหล่านั้น เพื่อจะได้มีการฟื้นฟูสภาพต่างๆ ในห้องถินที่เรารอยู่ ซึ่งจะดึงคืนมาให้อุดมสมบูรณ์ก็ขึ้นกับพวกราตรีไป

ມີໄຄຣມີຂໍ້ເສນອະໄຣບ້າງ?

สรุปปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วมของชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม

- สัตว์ป่าสูญพันธุ์ สูญหายไปจากป่าของหมู่บ้าน
  - การบุกรุกริมฝั่งแม่น้ำห้วยหลวงเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย
  - การสูญพันธุ์ของพืชสมุนไพรริมฝั่งแม่น้ำ
  - ปัญหาวัชพืช
  - ปัญหาสารเคมีทางการเกษตรที่ไหลงแม่น้ำ
  - ปัญหาน้ำขากแคลนในฤดูแล้ง แหล่งน้ำดื้นเขิน
  - ปัญหาน้ำท่วม
  - ปัญหาป่าدونบุกรุก
  - ปัญหาตลิ่งพัง
  - ปัญหาปลاتาย/ น้ำเสีย ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำด้ำไหลงมาทำให้ปลاتายเป็นจำนวนมาก
  - ปลາลดจำนวนลง/ พันธุ์หายไปบางส่วน

ผู้ประสานงานโครงการได้ให้ชาวบ้านลงตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำห้วยหลวง คำถามเหล่านี้เป็นคำถามที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ได้แก่

คำถ้ามของแม่วัฒนา ศักดิ์ติบุตร

ต้นกระเบา hairy ไปจากหมู่บ้าน ไม่รู้ว่ามัน hairy ไปไหน?